

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN AZINLIK
POLİTİKASI VE EĞİTİME ETKİSİ**

**AYFER ARİF
03716101**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Elçin MACAR**

**İSTANBUL
2008**

ÖZ

MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN AZINLIK POLİTİKASI VE EĞİTİME ETKİSİ

Ayfer ARİF

Ocak, 2008

Makedonya Cumhuriyeti çok etnili, çok dilli, çok dinli bir toplumsal yapıya sahiptir. Buna rağmen yıllarca tek uluslu devlet yapısı üzerinde örgütlenmiştir. Son derece demokratik bir anayasaya sahip olan Makedonya'da, pratikte bu anayasanın işleyişinde aynı demokratik anlayış sergilenememiştir. Azınlıklara karşı, üstü kapalı da olsa dışlayıcı bir politika izlenmiştir. Bu da azınlıkların memnuniyetsizliğini artırmış, 2001 yılında Makedon ve Arnavutlar arasında beliren küçük çaplı bir krizle doruğa ulaşmış ve sonrasında uluslararası baskı sonucu 'Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanmasıyla çözümlenmiştir. Ohri Çerçeve Anlaşması toplulukların devlet kamu kurum ve kuruluşlarında 'hakça temsili ilkesi' çerçevesinde düzenlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı da anayasa ile verilen hakların pratikte nasıl işlev gördüğünü göstermektir. Bu doğrultuda Makedonya Cumhuriyeti'nin Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan önce ve sonra yürüttüğü azınlık politikası ele alınmıştır. Daha detaylı olarak da bu politikanın eğitim alanındaki etkilerine değinilmiştir. Bu yapılırken, bu değişimin tarih yazımında ve tarih ders kitaplarındaki etkisine de yer verilmiştir. İlkokul tarih ders kitaplarından örnekler sunularak bu anlamda Makedonya'daki durum ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bugün varılan noktada görülen odur ki, Ohri Çerçeve Anlaşması'nın hakça temsil ilkesi sadece Arnavutlar için geçerli olmuştur. Ana dilinde eğitim ilkesi slogan düzeyinde kalmakta, devlet tarafından gerçek anlamda pratikte uygulanması için hiçbir özel çaba gösterilmemektedir. Makedonya gibi çok dinli, çok dilli, çok etnili toplumlarda tarihyazımı farklı gruplar arası hoşgörüyü, saygıyı, birlikte yaşamayı destekleyecek şekilde olmalıdır. Oysa Makedonya'da hâlâ geleneksel milliyetçi söylemler çerçevesinde ve hatta kendi vatandaşlarını "ötekileştiren" bir tarihyazımı ve tarih öğretimi mevcuttur.

Anahtar Kelimeler : Makedonya Cumhuriyeti, Azınlık politikası, Ohri Çerçeve Anlaşması, Ana dilinde eğitim, Tarih ders kitapları

ABSTRACT

MINORITY POLICY OF REPUBLIC OF MACEDONIA AND IT'S REFLECTION TO THE EDUCATION

Ayfer ARIF

January, 2008

Republic of Macedonia is multi ethnical, multi linguistical, multi religious society. Instead of this, it has single ethnical state structure. It has quite democratic Constitution, but in practise it can not show this democratical approach. It has “covered up” discriminatory policy toward it’s minorities. This is one of the reasons for non satisfaction of its minorities, which had the culmination in the ethnic conflict between the Macedonians and Albanians in 2001, and ended up with signing the Ohrid Framework Agreement under the preasure of the international community. The Ohrid Framework Agreement is based on equale representation of the ethnicities in the state institutions.

The aim of this study is to show the practical reflections of the Constitution in every day life. In this context it is tried to show the policy of the Republic of Macedonia toward its minorities before and after the Ohrid Framework Agreement. More detailed approach of this policy is made in the area of education. After the Agreement, Macedonia started with its reorganization, which is one of the subjects of this study. The other subject of this study is to show the reflections of these changes in the educational area especially in the history textbooks writting. This is shown by the examples taken from the elementary school history textbooks.

Today we can say that the equale representation of the Ohrid Framework Agreement has its reflections only for ethnic Albanians. The right of education in the mother tongue is only Constitutional right, which do not have any special support from the State for its real practical realization. In multi cultural, multi ethnical, multi linguistical and multi religious counturies as Macedonia, history writting has to help reaching tolerans, respect, living together among different ethnicities. But in Macedonia the history writting and history teaching is still in the frames of nationalism and even more showing its own people as “the other”.

Keywords : Republic of Macedonia, Minority policy, Ohrid Framework Agreement, Education in the mother tongue, History textbooks

ÖNSÖZ

Makedonya Cumhuriyeti'nde azınlık olmanın ne demek olduğunu daha ilkokul yıllarında tarih dersinde öğrendim. Ayrımcılığın acımasızlığıyla lise yıllarında yüzleştim, farklı ama başarılı olabileceğimi üniversitede kanıtladım. Oysa ben sadece Türk asıllı Makedonya Cumhuriyeti vatandaşıydım.

Çalışma hayatımda hem Makedonlar hem de Arnavutlar arasında bir Türk oldum, istatistiklerde ise hakça temsil ilkesinde bir sayı. Makedonya Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu'nda sayıların gücünü, Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nda ise siyasetin eğitime etkisini gördüm. Kitap sorununu çözmeye çalışan komisyon çalışmalarında yer aldım ama önyargıların değişmesinde bürokrasinin yetersizliğiyle karşılaştım.

Bu çalışma kişisel tecrübelerimden ilhamla ortaya çıkmış, ama akademik bir çalışma gereğince öznelliği bir yana bırakıp, konuya olabildiğince nesnel yaklaşılmaya çalışılmıştır.

İlk başta böyle bir akademik ortamda yer alabilme olanağını sağladığı için ***Türkiye Cumhuriyeti'ne*** tüm içtenliğimle teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım süresince beni bir an bile yalnız bırakmayan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ve son derece hoşgörülü davranan ***AİLEME*** teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmalarımda desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen ve son derece anlayışlı ve hoşgörülü olan ***Sayın Hocam Doç. Dr. Elçin MACAR'a*** teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmalarım sırasında tüm imkanlarını sunan Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Devlet İstatistik Kurumu'daki çalışma arkadaşlarıma, destekleri ve yardımları için yüksek lisans arkadaşlarıma ve bu çalışmamın ortaya çıkmasında emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Ohri, Ocak, 2008

Ayfer ARİF MÜFTÜ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. MAKEDONYA CUMHURİYETİ: DEVLET YAPISI VE AZINLIK POLİTİKASI	4
2.1. Makedonya Cumhuriyeti Hakkında Genel Bilgiler	5
2.2. Makedonya Cumhuriyeti'nin Devlet Yapısı	8
2.2.1. Makedonya Cumhuriyeti Anayasası	8
2.2.2. Ohri Çerçeve Anlaşması	12
2.2.3. Ohri Çerçeve Anlaşması'nın Uygulanması	15
2.2.4. Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan Sonra Makedonya'nın Çok Etnili ve Çok Kültürlü Devlet Anlayışı	18
2.3. Makedonya Cumhuriyeti Örneğinde Azınlık Kavramının Tanımı	19
2.4. Azınlık Kavramı Çerçevesinde Makedonya Cumhuriyeti'nin Etnik Yapısı	26
2.4.1. Makedonya'daki Arnavutlar	27
2.4.2. Makedonya'daki Türkler	29
3. MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN ÇOK ETNİLİ TOPLUMSAL YAPISININ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMASI ..	33
3.1. Yugoslavya Dönemi İtibariyle Makedonya Cumhuriyeti'nin Çok Dilli Eğitim Geleneği	34
3.1.1. Eski Yugoslavya ve Makedonya'da Türkçe Eğitim Geleneği	35
3.2. Makedonya Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi	36
3.2.1. İlköğretim	37
3.2.2. Ortaöğretim (lise eğitimi)	44
3.2.3. Üniversite Eğitimi	50
3.3. Öğretmen Kadrosu	54
3.4. Ana Dilinde Ders Kitapları Yetersizliği	56

3.5. Etnik Çatışmaların ve Etnik Ayrımcılığın Eğitime Yansıması	58
4. EĞİTİMDEKİ AZINLIK POLİTİKALARININ TARİH EĞİTİMİ VE TARİHYAZIMINA YANSIMASI	64
4.1. Siyasal Toplumsallaşma ve Eğitim	65
4.2. Tarihin ve Tarih Ders Kitaplarının Zorunlu Eğitimdeki Önemi	66
4.2.1. Tarih Eğitiminin Zorunlu Eğitimdeki Önemi	66
4.2.2. Tarih Ders Kitaplarının Önemi	68
4.3. Ohri Çerçeve Anlaşmasından Sonra Makedonya Cumhuriyeti Tarih Eğitiminde Değişmeler	69
4.4. Makedonya'daki İlkokul Tarih Ders Kitapları	70
4.5. Makedonya'daki İlkokul Ders Kitaplarında Tarihyazımı	73
4.6. Makedonya Tarihyazımında Milliyetçilik	74
4.7. Makedonya Tarihyazımında “Öteki”	76
4.8. Örneklerle Makedonya'daki İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Döneminin İşlenilişinin İncelenmesi	77
4.8.1. Makedon Tarihyazıcılığında Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü (TMORO) ve Genç Türk Devrimi.....	81
4.8.2. Geri Kalmışlığın Nedeni Osmanlı Köleliği	83
4.8.3. İslam'ın Bölgeye Taşınması	84
4.8.4. Bölge Devletlerde Etnik ve Kültürel Yapının Değişmesi....	85
4.9. Makedonya'nın Bağımsızlığından ve Özellikle OÇA'dan Sonra Tarih Dersi Müfredatlarında Yapılan Değişiklikler	87
5. SONUÇ	91
KAYNAKÇA	98
ÖZGEÇMİŞ	104

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1:	MC Kamu Kurum ve Kuruluşlarındaki Demografik Yapı..... 16
Tablo 2:	2002 Genel Nüfus Sayımına Göre Makedonya'nın Demografik Yapısı 27
Tablo 3:	1953-2002 Yılları Arasında Genel Nüfus Sayımlarına Göre Makedonya'nın Demografik Yapısı..... 30
Tablo 4:	1993/94 Eğitim Öğretim Yılı Sonunda Eğitim Diline Göre İlkokul, Sınıf ve Öğretmen Sayısı 39
Tablo 5:	2000/2001 Eğitim Öğretim Yılı 40
Tablo 6:	2001/2002 Eğitim Öğretim Yılı 40
Tablo 7:	Eğitim Diline Göre İlkokul Öğrenci Sayısı 40
Tablo 8:	Eğitim Diline Göre İlkokul Öğrenci Sayısı 41
Tablo 9:	2004/2005 Eğitim Yılı 41
Tablo 10:	2005/2006 Eğitim Yılı 41
Tablo 11 :	Makedonya Cumhuriyetinde Eğitim Türüne Göre Ortaokullar 44
Tablo 12:	1993/1994 Eğitim Yılı Sonunda Eğitim Diline Göre Ortaokullar (Liseler) 44
Tablo 13:	2000/2001 Eğitim Yılı 45
Tablo 14:	2001/2002 Eğitim Yılı 45
Tablo 15:	2000/2001 Eğitim Yılında Eğitim Diline Göre Öğrenci Sayısı 45
Tablo 16:	2001/2002 Eğitim Yılında Eğitim Diline Göre Öğrenci Sayısı 46
Tablo 17:	2005/2006 Eğitim Yılında Eğitim Diline Göre Ortaokul Öğrenci Sayısı 46
Tablo 18:	Özel Ortaokul, Sınıf ve Öğretmen Sayısı 47
Tablo 19:	2002/05 Döneminde Ortaöğrenime Devam Eden Öğrenci Sayısı 47
Tablo 20:	Ortaokul Eğitimine Devam Eden Öğrencilerin Etnik Dağılımı 48
Tablo 21:	Eğitim Diline Göre İlkokulu Tamamlayan Öğrencilerin Ortaokula (Liseye) Kayıt Edilmeleri .. 48
Tablo 22:	1999/2000 Eğitim Öğretim Yılında Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesinde Giriş Sınavına Başvuran, Sınavı Gecen ve Üniversiteye Kaydolan Öğrencilerin Etnik Dağılımı 53
Tablo 23:	İlkokullarda Ders Veren Öğretim Kadrosunun Eğitim Durumu 55
Tablo 24:	İlkokullarda Ders Veren Öğretim Kadrosunun

Tablo 25:	Eğitim Durumu	55
	Öğretmen Kadrosu Yetiştiren Fakültelerde 1997/98, 1998/99, 1999/2000 Eğitim Yıllarında Ek Kontenjan Çerçevesinde Kayıt Yapan Öğrenci Sayısı	56

ŞEKİLLER LİSTESİ

		Sayfa No.
Şekil 1:	Makedonya Cumhuriyeti'nin Etnik ve Dini Dağılımı	6
Şekil 2:	Makedonya Cumhuriyeti'nde ve Diğer Ülkelerde Zorunlu Eğitim Süresi	39

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birlşik Devletleri
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	:Avrupa Konseyi
BM	:Birleşmiş Milletler
DPA	:Arnavut Demokratik Partisi
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
MC	:Makedonya Cumhuriyeti
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
OÇA	:Ohri Çerçeve Anlaşması
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ONA	:Ulusal Kurtuluş Ordusu
PDP	:Demokratik Refah Partisi
SDSM	:Makedonya Sosyal Demokratlar birliği
TDP	:Türk Demokratik Partisi
THP	:Türk Hareket Partisi
TMRO	:Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
VMRO-DPMNE	:Dahili Makedonya Devrimci Örgütü-Makedonya Ulusal Birliği
YTÜ	:Yıldız Teknik Üniversitesi

1. GİRİŞ

Makedonya Cumhuriyeti demografik özellikleriyle tipik bir azınlıklar ülkesidir. Çok kültürlü, çok dilli, çok dinli bir toplumsal yapıya sahip olan Makedonya, bu özelliklerini anayasa ile koruma altına almıştır. Makedonya Cumhuriyeti Anayasası'nda klasik bireysel hak ve özgürlüklerin hemen hepsine yer verilmiştir. Yasa önünde eşitlik ilkesi ve hakkı, her türlü ayrımcılığın yasaklanması anayasal hakların en başında gelmektedir. Ancak, anayasa ile verilen bu hakların özellikle azınlıklarla ilgili olanlarının birçoğunun pratikte geçerli olmadığı görülmektedir. Bu da Makedonya Cumhuriyeti'nin resmî bir azınlık politikasının olup olmadığı sorusunu ortaya atmaktadır.

Örneğin, Makedonya'nın devlet yapısına bakıldığında, özellikle de bağımsızlığından hemen sonraki dönemde, tipik bir tek uluslu devlet yönetim yapısıyla karşılaşılıyordu. Toplumun çok etnili yapısı ile devletin tek uluslu yapısı anayasa ile verilen hakların pratikte işlev görmediğinin en önemli kanıtlarından biriydi.

Diğer yandan, 1991 – 2001 yılları arasında eski Yugoslavya bölgesinde yaşanan milliyetçilik kargaşaları içinde Makedonya geçiş sürecini atlatma ve *çok-etnili demokratik yapı* çizmekte bir “başarı öyküsü” olarak tanımlanmaktaydı. Ama 2001 yılında Makedonya, Makedonlar ve Arnavutlar arasında yaşanan bir krizle yüzleşti ve ancak söz konusu taraflara düzenlenen uluslararası baskı sonucu bir uzlaşmaya varılabildi. 13 Ağustos 2001 yılında imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA) Makedonya'nın vazgeçilmez bir gerçeği oldu. *Çok etnili toplumu* yansıtacak bir devlet kurma çabasına giren Makedonya, bundan böyle OÇA'dan *önce ve sonra* olarak değerlendirilmeye başlandı.

Yani, Makedonya Cumhuriyeti'nin gerçek anlamda çok etnili toplumsal yapısını kabul etmesinin dönüm noktası OÇA'dır. Çünkü bu anlaşma anayasa ile verilen hakların gerçek anlamda pratiğe yansıma zorunluluğu demektir. Böylece yıllarca üstü kapalıda olsa dışlayıcı bir azınlık politikası yürüten Makedonya, hakça temsil ilkesi çerçevesinde yeni bir azınlık politikası kabul etmek zorunda kaldı.

Makedonya'nın toplumsal yapısı ile devlet yapısı arasındaki farklılığı ortaya koymak, anayasa ile verilen hakların pratikteki işlevliliğini sorgulamak, OÇA'nın ne kadar "hakça" olduğunu göstermek bu çalışmanın temel amaçlarıdır.

Eğitim temel insan haklarından bir tanesidir. Ana dilinde eğitim ise en çok ihlal edilen haklardandır. Siyasetin en çok karıştığı, ayrımcılığın en çok yaşandığı alanlardan biri yine eğitimdir. Çünkü okul toplumsal mühendisliğin temel taşlarından biridir. Çağımızda, okul hariç, bu kadar çok insanı bir arada tutabilen ve aynı bilgileri aktarabilen başka kurum yoktur. Eğitim sürecinde ise tarih eğitiminin özel bir yeri vardır. Çünkü tarih dünle bugünü birleştiren, yarına anlam katandır. Tarihin özellikle daha küçük yaşlarda okulda çocuklara ne şekilde sunulduğu çok önemlidir. Çünkü tarihin sunuluş, aktarılış ve yorumlanış şekli aslında bir ulus yaratma şeklidir. Tarihin yorumlanması ise tarihin yazılışına bağlıdır. Ulusal inşa sürecinde "öteki"lere vurgu yapılması birçok ulusal tarih yazımında mevcuttur. Balkan tarih yazımında Osmanlı'nın "öteki" olarak sunulması gayet normaldir. Ama Makedonya'da Osmanlı yadigarı bir Türk azınlığı mevcuttur. Makedonya'daki tarih yazımında Osmanlı'nın "ötekileştirilmesi", kendi vatandaşını "ötekileştiren" bir tarih yazımının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tüm bunlar, Makedonya'nın azınlık politikasını ve özellikle de azınlık politikasının eğitim alanındaki etkisini inceleyecek bir çalışmanın ortaya çıkmasına neden oldu. Bu çalışmada ana dilinde eğitimin anayasal bir hak olarak gerçek anlamda uygulanıp uygulanmadığı, devletin bu hakkın kullanılması için ne kadar çaba gösterdiği ortaya çıkarılmaya çalışacaktır. Çok kültürlü, çok dilli, çok dinli bir toplumda, topluluklar arası hoşgörünün, saygının ve birlikte yaşama düşüncesinin aşılması eğitim aracılığıyla okullarda yapılmalıdır. Bu anlamda tarih eğitiminin önemi çok büyüktür. Bu yüzden, Makedonya Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi ve özellikle de ilkokullarda verilen tarih eğitimine odaklanılarak, Makedonya'daki azınlık politikaları incelenecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde Makedonya Cumhuriyeti'nin devlet ve etnik yapısı ortaya konulacaktır. Daha sonra, Makedonya'nın değişim süreci içinde önemli bir yere sahip olan OÇA'nın içeriği ve etkileri sunulacaktır.

Makedonya'nın azınlık politikasının eğitim alanına yansımaları ikinci bölümde ele alınacaktır. Ana dilinde eğitimin ilkokul, lise ve üniversite düzeyindeki kapsamı, kadro ve kitap yetersizliği bu bölümde incelenecek konulardan bazılarıdır.

Makedonya'daki tarih eğitiminin ve tarihyazımının çok etnili devlet yapısına uygun olarak ne denli değiştiği, ilkokul tarih ders kitaplarından örnekler verilerek üçüncü bölümde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

İkinci ve üçüncü bölümde aynı zamanda siyasal alanın eğitim kurumu üzerindeki etkileri ve buna bağlı olarak milliyetçi değerlerin tarih kitaplarına ne oranla yansıdığı da araştırılacak ve Makedonya Cumhuriyeti'nin azınlık politikasının tarih ders kitaplarına yansımaları gösterilmeye çalışılacaktır.

Böylece bu çalışmada bir yandan Makedonya'nın çok etnili, çok kültürlü, çok dilli, çok dinli toplumsal yapısı ele alınırken, diğer yandan bu toplumsal yapının çok etnili devlet modeline kurgulanış şekli gösterilmeye çalışılacak ve bütün bunların eğitim alanındaki yansımaları değerlendirilecektir.

2. MAKEDONYA CUMHURİYETİ: DEVLET YAPISI VE AZINLIK POLİTİKASI

Makedonya demografik yapısı itibariyle, Balkanlar'ın ufak bir kopyası gibidir. Balkanlar'ı anlamak, Makedonya'yı anlamaktan geçmektedir. Balkanların ufak bir kopyası olan Makedonya, tipik bir azınlıklar ülkesidir. Farklı milletlerin bir çatı altında buluşup, azınlık haklarının uygulanması hususunda demokrasi parametrelerinin teorik boyuttan pratiğe dökülüşü Makedonya örneğinde incelenmeye çalışılacaktır. Çünkü bu açıdan, Batı demokrasisine Balkanlar'da en yakın olan ülke Makedonya'dır.

Günümüzde etnisite açısından heterojen bir yapıya sahip olan toplumlarda, etnik kimlikler, hükümetlerin politika üretirken dikkate almak zorunda oldukları önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. OÇA'dan önce Makedonya Cumhuriyeti temel insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde bireylere vurgu yapan bir hukuki yapıya sahipti. Ancak, anayasa ile garanti altına alınan bireysel hakların pratikteki yansıması çok farklıydı, temel insan hakları sadece belli bir etnik topluluğa, özellikle de çoğunluk olan etnik grubun bireyleri için geçerliydi. OÇA ile birlikte ülke çapındaki etnik toplulukların önemi arttı. Anlaşmadan sonra etnik kimlikler hükümet politikalarının en önemli unsurlarından biri oldu. Etnik bir topluluğa ait olmak, resmî bir statü oluşturdu ve OÇA etnik topluluklar karşısında önemli bir dönüm noktasının ifadesi oldu. Söz konusu anlaşma, başta istihdam ve eğitim olmak üzere çeşitli alanlarda, “kontenjan” ve “tercihli muamele” politikaları ile toplumun farklı etnik gruplarına fırsat eşitliliğinin sağlanmasına araç oldu. Bu uygulamalar, ayrımcılığı durdurmanın ötesinde azınlıklar ya da etnik topluluklar lehine bir çaba gösterme gerektiği doğrultusundaki bir anlayışın ve sistematik bir politikanın da başlangıcıydı.

Bu bölümde Makedonya Cumhuriyeti hakkında genel bilgiler verildikten sonra ülkenin 1991 yılında bağımsızlığından sonraki devlet yapısı ele alınacaktır. Özellikle OÇA'dan önce ve sonraki dönem karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Daha sonra Makedonya Cumhuriyeti'nin karmaşık demografik yapısı çerçevesinde azınlık

kavramının açıklaması yapılacak ve Makedonya'daki en büyük azınlık grupları olan Arnavutlar ve Türkler hakkında bazı temel bilgiler verilecektir.

2.1. Makedonya Cumhuriyeti Hakkında Genel Bilgiler

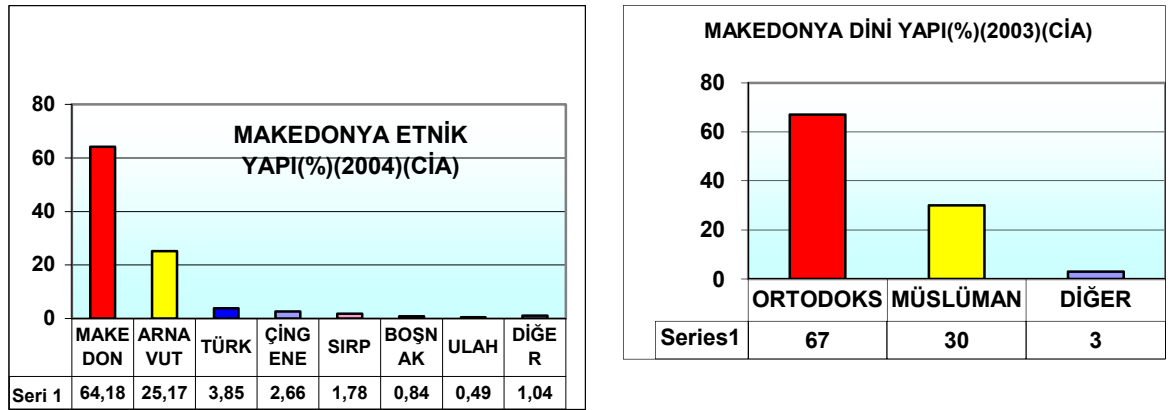
Balkanların güneyinde bulunan ve kuzeyde Sırbistan, güneyde Yunanistan, doğuda Bulgaristan ve batıda Arnavutluk ile sınırları olan Makedonya Cumhuriyeti toplam 25 333 km²lik yüzölçümü ile merkezi bir Güneydoğu Avrupa ülkesidir. Başkenti Üsküp'tür. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) üye olan Makedonya, Aralık 2005 yılından beri Avrupa Birliği (AB) ile müzakerelerde olup, Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'ne (NATO) adaylığının 2008 yılında üyelikle sonuçlanması beklentisindedir.

Makedonya yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılığı ilkesine dayalı parlamenter bir demokrasidir. 17 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Makedonya'nın nüfus yapısına bakıldığında, etnik Makedon unsur yaklaşık 2 milyonluk nüfusun yüzde 64'ünü oluşturmaktadır. Geriye kalan azınlıklar başta Arnavutlar olmak üzere, Türkler, Sırlar, Ulahlar, Romenler ve diğer küçük gruplardan oluşmaktadır. Makedon nüfusun artış oranı yıllardır eksi değerlerde seyrederken, Arnavutlar gayet yüksek bir nüfus artış hızına sahiptir.

2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre 2.056.000 olan ülke nüfusunun etnik ve dinî dağılımı aşağıdaki gibidir.¹

¹ Murat Oral, "Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili", <http://getir.net/4vt> [20.12.2007].

Şekil 1: Makedonya Cumhuriyeti'nin Etnik ve Dini Dağılımı

Murat Oral, "Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili", <http://getir.net/4vt> [20.12.2007]

Makedonya'da resmî dil Makedonca'dır, ama nüfusun %20'sini belli bir etnik topluluğun oluşturduğu bölgelerde, yerel yönetimde bu dilin de resmî dil olarak kullanılmasına olanak sağlanmıştır.

Makedonya Eski Yugoslavya'nın ekonomik yönden en az gelişmiş cumhuriyetidir. Dağılmadan önce Yugoslavya'nın gayrisafi mal ve hizmet üretiminin % 5'i kadar bir üretimi gerçekleştirmekte olan Makedonya, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından merkezden yapılan desteğin kalkması, Yunanistan ile yaşanan problemler ve serbest ticaret imkânlarından yararlanamaması gibi etkenler nedeniyle, ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Makedonya dış ticareti 1995'den bu yana önemli bir gelişim göstermemiştir. 2001 yılında yaşanan güvenlik krizi sanayi üretiminin % 5,6 oranında küçülmesine neden olduğu gibi, Makedonya'nın dış ticaretini de olumsuz etkilemiştir.²

Genelde tarım ülkesi olan Makedonya'da, aynı zamanda madencilik, tekstil, tarım, ulaştırma, enerji ve özellikle turizm de önemli sektörler arasında yer almaktadır. Ülke yeraltı rezervleri bakımından da zengindir. Makedonya'nın başlıca ihraç ürünleri giyim eşyası, demir - çelik, tütün, çinko, ham demir, petrol ürünleri, alkollü içecekler ve ayakkabıdır.

1877 – 78 (93 Harbi) Osmanlı – Rus savaşı sonrasında bütün Makedonya bölgesi Bulgaristan'a verildiyse de, reformlar yapmak koşuluyla 1878 yılında Berlin

² Oral, "Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili", <http://getir.net/4vt> [20.12.2007].

Kongresi'nde tekrar Osmanlı yönetimine geri verildi.³ Bundan sonra Bulgaristan'ın dış politikası Berlin Kongresi'nde kaybedilen Makedonya'yı geri almak amacına yönelerek, revizyonist bir nitelik kazandı. 2 Ağustos 1903 yılında İlinden ayaklanması Makedonya aydınlarının önderliğinde yapılan bir ayaklanmaydı, ama başarısızlıkla sonuçlandı. II. Balkan Savaşı sonrası genel olarak Makedonya olarak adlandırılan coğrafya bir çok ülke arasında paylaştırılmıştır. Daha doğrusu II. Balkan Savaşı'nı bitiren 1913 Bükreş Anlaşması'yla bölge Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında paylaşıldı. Sırbistan içinde kalan bölümde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tito'nun önderliğinde Yugoslavya içinde bir Makedonya Cumhuriyeti kuruldu. Hem Yunanistan hem de Bulgaristan bu yeni oluşumdan rahatsızlık duydular, Sırbistan ise bu ülkeye "Güney Sırbistan" gözüyle bakmaya devam etti.

Balkan coğrafyasında 1989 devrimlerinin ardından daha önceden öngörülme- yen boyutta gelişmeler kaydedildi.⁴ Bölgedeki gelişmeler aslında global düzeyde Doğu- Batı çekişmesinin yansımasından farklı bir şey değildi. Ulusal sorun konusunda Balkanların, belki de dünyanın en hoşgörülü ülkesi olan Yugoslavya, Doğu Avrupa'daki değişikliklerin getirdiği etnik sorunları en radikal ve en kanlı biçimde yaşayan ülke oldu. Soğuk Savaş döneminde sosyalist dünyanın Batı'ya en yakın ülkesi olan bu ülke, kendi özgül koşullarının ve 1989 devrimlerinin etkisiyle 1991 ortasından itibaren dağılmaya başladı. 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle Yugoslavya'nın çözülme süreci ve buna eşlik eden çatışmalar başladı. Eylül 1991'de Makedonya, Kasım 1991'de Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etti. Böylece, Yugoslavya Nisan 1992'den itibaren Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan ama Sırbistan'ın denetiminde olan bir federasyon haline geldi.⁵ 2006 yılında Karadağ da Sırbistan'dan ayrılıp, bağımsızlığını ilan etti. Kosova'nın bağımsızlık mücadelesi ise hâlâ güncelliğini koruyor.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla 1991 yılında Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi "yeni Makedonya sorunu"nun ortaya çıkmasına neden oldu. Bulgaristan Makedonya'yı tanıdı ama ayrı bir Makedon ulusunun varlığını kabul etmedi, Yunanistan ise bu ülkenin adına, anayasasına, tarihine, ülke sembollerine vs. karşı

³ Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, cilt II, 6.bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 504.

⁴ İrfan Kaya Ülger, "Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990'lı yıllar", **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Ed. İdris Bal, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 185.

⁵ Oran, **age**, 491.

çıktı ve ancak BM himayesi altında onca ambargo sonrası 1995 yılında bu iki ülke arasında geçici bir anlaşma imzalandı. Bunun sonucu olarak uluslararası camiada Makedonya “Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya” olarak kabul edildi.

Bugün Makedonya’nın bölgesel problemleri tarihin derinliklerindeki söz konusu toprakların üzerinde farklı bakış açıları ile hak iddialarından kaynaklanmakta, çevresindeki bazı ülkelere devlet olarak tanınmasında veya sınırlarının meşru hale gelmesinde önemli güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Makedonya’nın etnik ve kültürel yapısının zenginliği aynı zamanda istikrarını ve kalkınmasını etkileyen dahili unsurların başında gelmektedir. Bugün Makedonya’da yaşanan sorunların temelinde bu karmaşık etnik, dinsel, kültürel, tarihi ve coğrafi nedenler yatmaktadır.

2.2. Makedonya Cumhuriyeti’nin Devlet Yapısı

Makedonya Cumhuriyeti’nin devlet yapısına bakıldığında karşımıza iki dönem çıkmaktadır: 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti’nin devlet yapısı ve 2001 yılında OÇA’nın imzalanmasından sonraki devlet yapısı.

Bağımsızlığından hemen sonra çok etnili toplumsal yapısını göz ardı ederek, tek uluslu bir devlet örgütlenmesine giden Makedonya, OÇA’dan sonra çok etnili toplumsal yapısını yansıtan bir devlet kurma çabasına girmek zorunda kalacaktır.

2.2.1. Makedonya Cumhuriyeti Anayasası

Yugoslavya Federasyonu’nun dağılmasıyla birlikte, Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları 8 Eylül 1991 yılında düzenlenen referandumla Makedonya Cumhuriyeti’nin bağımsız ve egemen bir devlet olarak düzenlenmesi yolunda oy kullandılar. Vatandaşların bu tercihi 17 Kasım 1991 yılında kabul edilen anayasada hukuksal çerçevesini buldu. Bağımsızlığını barışçıl bir yolla kazanmayı başaran Makedonya, tarihsel, kültürel ve etnik yapısını göz önünde bulundurarak demokratik bir anayasa düzenledi. Makedonya Cumhuriyeti Anayasası’nın felsefesinde, hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlükleri, pazar ekonomisi ve demokratik ülke yapısı gibi ilkeler temel alındı.

Makedonya Cumhuriyeti Anayasası, Cumhuriyetin en yüksek hukukî çerçevesidir. 17 Kasım 1991 yılında kabul edilmiş ve bugüne kadar 1992, 1998, 2001 ve 2005

yılında olmak üzere toplam 30 maddesi değişikliğe uğramıştır.⁶ 2001 yılında yapılan değişiklikler, ‘hakça temsil ilkesi’ çerçevesinde gerçekleştirilmiş ve Makedonya Cumhuriyeti’nde o yıl yaşanan etnik çatışmalar sonucu imzalanan OÇA’nın ilkelerinin anayasaya yansıtılmasını sağlamıştır.

Anayasanın 8.maddesi anayasal düzenin temel değerlerini kapsamaktadır. Bu anlamda, vatandaşların uluslararası düzeyde kabul edilen temel hak ve özgürlükleri, etnik mensubiyetin serbestçe ifade edilmesi ve bu anlamda kamu kurum ve kuruluşlarında hakça temsil ilkesi, hukukun üstünlüğü, idarenin yasama, yürütme ve yargı şeklinde paylaşımı, çok partili siyasi yapı ve demokratik seçimler, sosyal refah, ademi merkezîyetçilik, uluslararası hukukun kabulü ve buna benzer hükümler içermektedir.

Anayasaya göre Makedonya Cumhuriyeti bağımsız, egemen, demokratik ve sosyal bir devlettir. Demokratik bir yapıya sahiptir ve vatandaşlık kavramı çerçevesinde düzenlenmiştir. Hukukun üstünlüğü devlet yapısının temelidir. İnsan hak ve özgürlükleri ve etnik gruplar arası eşitlik anayasa ile garanti altına alınmıştır. Aynı zamanda Makedonların, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak, Ulah, Romen ve ülke sınırları içinde yaşayan diğer etnik gruplarla eşit olduğu ve barış ve hoşgörü içinde yaşayacakları da anayasa ile güvence altına alınmıştır.

8 Eylül 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden MC bir ulus-devlet olarak düzenlenmiştir. 1991 yılında kabul edilen anayasanın giriş metnine göre, “Makedonya, tarihî bir vakıa olarak, Makedon ulusunun ulusal devleti olarak düzenlenmiştir, Makedonya Cumhuriyeti’nde yaşayan Arnavut, Türk, Ulah, Romen ve diğer milletler Makedonlarla vatandaşlık ve daimî birliktelik çerçevesinde eşit haklara sahiptirler”⁷ şeklinde bir ifade içermektedir. 2001 yılında yapılan anayasa değişikliklerinde anayasanın giriş metnindeki bu ifade değiştirilmiş, Makedon ulusu MC sınırları içinde yaşayan Arnavut, Türk, Ulah, Sırp, Romen, Boşnak ve diğer ulusların mensuplarıyla eşitlenmiş, hepsi “MC vatandaşı” olarak tanımlanmıştır.⁸

⁶ Makedonya Cumhuriyeti Anayasası , <http://getir.net/krf> [15.09.2007].

⁷ age.

⁸ Anayasadaki millet, halk, ulus kavramları birbirine rakip, ters ya da hiyerarşik kavramlar değildir. Bu kavramlar tarihi, sosyal ve tabii değerler doğrultusunda ortaya çıkmış ve kullanılmışlardır. Bu kavramlar eşitlik anlamında birbirinden farklı değildirler. 2001 yılından itibaren ise Makedonya anayasasında azınlıklar için “nüfus içerisinde çoğunluğun içinde yer almayan topluluklar” ifadesi kullanılmaktadır

Anayasanın 1.maddesine göre Makedonya Cumhuriyeti bağımsız, egemen, demokratik ve sosyal bir devlettir. 2. madde egemenlikle ilgilidir: Makedonya Cumhuriyeti'nin egemenliği bölünmezdir. Egemenlik halktan çıkmaktadır ve halka aittir.

Anayasanın 3. maddesine göre Makedonya Cumhuriyeti bölünmezdir. Makedonya Cumhuriyeti'nin sınırları değiştirilemez.

Makedonya Cumhuriyeti halkı Makedonya Cumhuriyeti vatandaşıdır. Resmî dil Makedonca'dır. 2001 yılında kabul edilen anayasa değişikliğinin V. hükmüne göre, vatandaşların en az %20'sinin kullandığı bir dil de resmî dil olarak kabul edilmektedir. Aynı hükümde farklı etnik mensubiyeti olan vatandaşların kimlik, pasaport ve benzeri evraklarının Makedonca'nın yanı sıra kendi ana dilinde yazılmasına da izin verilmektedir. Halkın % 20'sinin kullandığı dilin resmî dil olarak kamu kurum ve kuruluşlarında kullanılması da kabul edilmiştir.

Makedonya Cumhuriyeti'nde temel insan hak ve özgürlükleri anayasa ile koruma altında alınmıştır. Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları hak ve özgürlükleri bakımından dil, din, cinsiyet, ırk, etnik mensubiyet, siyasi tercih ve benzeri konularda ayırım yapılmadan eşittirler. (9.madde) Makedonya'da etnik mensubiyetin serbestçe ifade edilmesi de anayasa ile koruma altına alınmıştır. Bütün milletler kendi etnik mensubiyetlerini koruma ve geliştirme hakkına sahiptirler. Anadilde eğitim hakkı anayasal bir haktır.

Anayasanın 19. maddesine göre dinî tercih serbesttir. 2001 yılında yapılan değişikliklerle; Makedon Ortodoks Kilisesi, İslam Birliği, Katolik Kilisesi, Yahudi birlikleri ve benzeri dini örgütlenmelerin devletten ayrı ve eşit oldukları belirtilmiştir. Değişikliklerden önce bu maddede sadece Makedon Ortodoks Kilisesi telaffuz edilmişti. Makedon Ortodoks Kilisesi'nin diğer dini örgütlerle eşit olduğu ve devletten ayrı olduğu ifade edilmiş ama bu dini birlikler teker teker sayılmamıştı.

Anayasanın 23. maddesinde tüm vatandaşların eşit bir şekilde kamu görevlerinde bulunma hakkı olduğu belirtilmiştir. Hatta 32. maddede tüm iş olanaklarının herkese hiçbir ayırım yapılmadan açık olduğu belirtilmektedir. Ama yıllarca yürütülen ayrımcı politika sonucu özellikle kamu kurum ve kuruluşları sadece Makedonlara açık olmuştur, farklı mensubiyetlere sahip olan vatandaşlar, bu iş olanaklarından mahrum bırakılmıştır. Bunun sonucu 2001 yılında yapılan anayasal değişikliklerde

kamu kurum ve kuruluşlarında hakça temsil ilkesi anayasa ile garanti altına alınmış, hatta hakça temsil ilkesi günlük politikanın da gündemine oturmuştur.⁹

Bütün vatandaşlar kendi etnik kimliklerini, örf ve adetlerini koruma ve geliştirme hakkına sahiptirler. (2001 değişikliği VIII. Hüküm). Bütün etnik grupların dil, din ve kültürel değerleri anayasa ile koruma altına alınmıştır. Hatta etnik gruplar etnik sembollerini de kullanma hakkına sahiptirler. Anadilinde sekiz yıllık ilkokul ve lise eğitimi de anayasal haklardan biridir.

Farklı etnik kökenli vatandaşlar arasında ilişkileri güçlendirmek, hoşgörü ve işbirliğini artırmak için parlamentonun özel bir komite kurması öngörülmüştür. 2001 yılında yapılan değişikliklerden önce bu komiteye her etnik gruptan (Makedon, Arnavut, Türk, Ulah, Romen ve diğerlerinden) ikişer kişinin katılması öngörülmüştü. 2001 yılındaki değişikliklerin XIII. hükmüne göre bu komitenin 19 üyeden olması kararlaştırılmıştır. Öyle ki, üyelerin yedisi Makedon, yedisi Arnavut iken, diğer beş üye ise birer Türk, Ulah, Romen, Sırp ve Boşnak'tır. Bu değişiklikle Makedonya Cumhuriyeti Arnavut etnik grubunu diğerleri arasında daha ayrıcalıklı bir duruma getirmiştir. İlerde de değinileceği gibi, OÇA'nın imzalanması ve bunun doğrultusunda 2001 yılında yapılan değişiklikler, Arnavut azınlığın durumunu düzeltmiş, daha doğrusu Arnavutları haklar çerçevesinde Makedonlarla daha eşit bir konuma getirmiş, sayıca daha az olan diğer etnik grupları ise üçüncü sınıf vatandaş durumuna düşürmüştür.

2001 yılında yapılan değişikliklerin bir diğer özelliği de, azınlıkları ilgilendiren yasal önergelerin kabulünü, meclisten üçte ikilik kabul oyuna ek olarak, azınlıkları temsil eden milletvekillerinin de çoğunluğunun kabul oyuna bağlamasıdır.

2005 yılında yapılan değişikliklerin etnik grupları ilgilendiren özelliği Makedonya Cumhuriyeti Mahkeme Konseyi'dir. Konseyin amacı mahkemelerin bağımsızlığını ve egemenliğini korumaktır. Konsey 15 üye oluşturmaktadır. Üyelerden üçü azınlıkta olan etnik grupların temsilcileri olmalıdır. Böylece vatandaşların hakça temsil ilkesi de korunmuş olacaktır. Konseye iki üye, cumhurbaşkanı tarafından teklif edilip meclis tarafından onaylanmaktadır. Cumhurbaşkanının teklif ettiği hakimlerden biri, azınlık etnik gruplarından birinin temsilcisi olmalıdır.¹⁰

⁹ İlerde de belirtileceği gibi OÇA hakça temsil ilkesinin temelleri üzerine kurulmuştur.

¹⁰ İlerde de değinileceği gibi, son günlerde en büyük ayrımcılıklardan biri Konsey üyeliğine teklif edilen hakimlerde yaşanılmıştır. Anayasada "M.C. Mahkeme Konseyine Cumhurbaşkanı tarafından

Makedonya Cumhuriyeti Anayasası yeni nesil Avrupa anayasaları grubuna dahil edilebilir. Anayasa hazırlanırken Fransa, İtalya, Avusturya, İspanya, Belçika, İsveç, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, İsviçre, Kanada, ABD vb. ülkelerin anayasaları örnek alınmıştır. Kısa, net, ideolojik ifadeler içermeyen bir yapıya sahiptir ve demokrasi prensipleri üzerine kurulmuştur. Hukukun üstünlüğü ve sosyal refah anayasa ile garanti altına alınmıştır. İnsan hak ve özgürlükleri, vatandaşlar arası eşitlik temel prensiplerdendir. Parlamenter demokrasi yapısı ile bir yandan temel insan haklarını korurken, diğer yandan da karmaşık etnik yapısına hukuksal bir çerçeve çizmektedir.

2.2.2. Ohri Çerçeve Anlaşması¹¹

Yugoslavya Federasyonu zamanında, 1974 yılında yapılan anayasa değişikliğinde, Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedonlardan, Arnavutlardan ve Türklerden oluştuğu belirtilmişti. 1989 yılında anayasada yeni bir değişiklik yapılarak Makedonya, “Makedon ulusunun devleti” olarak tanımlanmıştı; Arnavutlar ve Türklerin 1974 Anayasası'yla kurucu millet olarak belirlenen statüsü, azınlığa düşürülmüştür. 1991 yılında Makedonya bağımsızlığını ilan etmesiyle parlamentoda kabul edilen yeni Anayasanın giriş bölümünde “Makedonya Makedon halkının ulusal devleti” olduğu belirtildi. Böylece anayasada kurucu millet olarak sadece Makedonlar tanınmış oldular, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar, Romenler ve diğer gruplar, ülkede yaşayan diğer milletler olarak adlandırılmışlardır.

Arnavutların daha Yugoslavya döneminden kalma anayasal konumları nedeniyle memnuniyetsizliği, Makedonya'nın bağımsızlığından sonra devam etmiş, resmî nüfus rakamlarının gerçekliğini kabul etmemeleri, Arnavutça üniversite eğitimi talebinde bulunmaları güncelliğini korumuştur. Bu memnuniyetsizlik 15 Şubat 2001'de Makedonya ve Yugoslavya arasında sınır anlaşmasının imzalanmasıyla doruk noktasına ulaşmış ve 17 Şubat'ta Arnavut militanlar Kosova sınırındaki Makedon güçlerine saldırıda bulunmuşlardır. “Ulusal Kurtuluş Ordusu” olarak tanımlanan bu militan grup, daha sonra sınır köyü olan Tanuşevci'yi ele geçirmiş ve

teklif edilecek iki üyeden en azından biri çoğunluk olmayan etnik gruba ait olmalıdır” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı Crvenkovski'nin önerdiği hakimlerden biri Arnavut, diğeri de Türk idi. Meclis oylamasında Türk hakimın kabul edilmemesine gerekçe olarak hakimın etnik kimliği gösterildi. Cumhurbaşkanı ikinci sefer bir Boşnak hakimi önermiş ve yine büyük yankı uyandırmıştı.

¹¹ Ohri Çerçeve Anlaşması - FRAMEWORK AGREEMENT- <http://getir.net/o3z> [10.09.2007].

Makedonya güvenlik güçleriyle açık bir çatışmaya girmişlerdir. Militan grubun talepleri Makedonya'daki Arnavut siyasi partilerinin on yıl boyunca dile getirdikleri taleplerin hemen hemen aynıydı. Makedonya bu sorunu çözmek için Batı'nın desteğine başvurmuştur. Yaklaşık altı ay süren gerginlik, ABD ve AB temsilcilerinin önerdiği barış planının kabul edilmesiyle bir şekilde sona erdirilmiştir. 13 Ağustos 2001 yılında "Ohri Çerçeve Anlaşması" başlığı altındaki en büyük iki Makedon ve iki Arnavut siyasi parti lideri (VMRO-DPMNE, SDSM, DPA ve PDP), Makedonya Cumhurbaşkanı ve anlaşmanın garantörleri olarak uluslararası camia temsilcileri (ABD'nin özel temsilcisi Jhames Pardew ve AB özel temsilcisi Fransoa Leotar) tarafından imzalanmış, bütün diğer siyasi partiler (daha küçük etnik partiler) tarafından ise kabul edilmiştir.¹²

OÇA'nın amacı Makedonya demokrasisinin güvenliğini sağlamak ve bununla Makedonya'nın Avro-atlantik yapılanmayla olan bağlarını güçlendirmektir. Anlaşma Makedonya'da yaşayan vatandaşların farklı etnik kimliklerinin gelişimini destekleyerek, azınlıkların hakça temsilini geliştirecek ve güçlendirecek bir içeriğe sahiptir.

Temel ilkeler açısından OÇA, siyasi amaçlara ulaşmak için şiddetin kullanılmasını yasaklamaktadır. Makedonya'nın demokratik istikrarı sadece barışçıl ve siyasi çözümlerle mümkündür. Anlaşma'ya göre Makedonya Cumhuriyeti'nin egemenliği ve toprak bütünlüğü yani devletin üniter yapısı değiştirilemez ve mutlaka korunmalıdır. Makedonya'nın çok kültürlü ve çok etnili yapısı korunmalı, bu yapı kamuya da taşınmalıdır. Demokratik devlet anlayışına göre anayasal haklar bütün vatandaşlar için geçerli olmalıdır ve pratikte de bu hakların işlev görmesi gerekmektedir. Çerçeve Anlaşması ile anayasal hakların bütün vatandaşlar için eşit bir şekilde geçerli olması ve pratikte işlev görmesi gerekli kılınmıştır.

Ademi merkeziyet (Decentralized Government) ilkesi açısından Çerçeve Anlaşması'nın içeriğine bakılacak olursa, yerel yönetim şeklinin gelişmesi bütün vatandaşların devlete katılımını artıracaktır. Ademi merkeziyetçiliğin güçlenmesiyle vatandaşların devlet ve yönetim mekanizmalarına katılım imkanları çoğalacaktır. Merkezî yetkilerin yerel yönetime devredilmesi özellikle halk hizmetleri, şehir

¹² Iso Rusi, "Macedonian Story: To the conflict in 2001 and beyond", **Proceedings of the International Conference on the Potential Crisis And Conflicts in the Western Balkans, December 14th, 2004, İstanbul**, ed. Nurşin Ateşoğlu Güney, Fuat Aksu (İstanbul: OBİV, 2005): 46.

planlama, çevre koruma, ekonomik gelişme, kültür, eğitim, sosyal güvence ve sağlık alanlarında öne çıkmaktadır.

Hakça temsil ilkesi, OÇA'nın çok önemli bir diğer özelliğidir. Ayrımcılığın asla kabul edilemeyeceği, herkesin yasalar önünde eşit olduğu, yasaların da herkes için eşit bir şekilde geçerli olduğu bu maddeyle vurgulandı. Özellikle devlet kurum ve kuruluşlarında mevcut durumun (mono-etnik yapı) düzeltilmesi için yeni yasaların, yeni düzenlemelerin çıkartılması ve bu anlamda büyük ölçüde uluslararası camianın da desteği öngörülmüştür.

Parlamentodaki yasal düzenlemelerde, azınlıkları ilgilendiren hukukî değişikliklerin geçerliliğinin kabul edilmesi için üçte ikilik genel çoğunluk dışında, azınlıkların da bu değişiklikleri mutlak çoğunlukla onaylaması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne seçilecek olan on beş yargıçtan üçü çoğunluk olmayan etnik grup mensubu olmalıdır. Yani, hakça temsil ilkesinin sadece yasama ve yürütme organlarında değil, yargıda da işlemesi gerekmektedir.

Eğitim ve dil kullanımı açısından OÇA, anayasa ile garanti altına alınan anadilinde eğitimi bir kez daha vurgulamaktadır. Böylece OÇA'da sekiz yıllık ilköğretim ve lise eğitiminin anadilinde okuma hakkı olduğu, ama aynı zamanda ülke genelinde eğitim alanında belli standartların kullanılacağı, daha doğrusu genel bir müfredat çerçevesinde eğitim verileceği belirtilmektedir. Diğer yandan Çerçeve Anlaşması'na bağlı olan bir diğer yenilik, Makedonya genelinde % 20'yi oluşturan etnik grubun anadilinde üniversite eğitiminin de belli şartlar altında devlet tarafından desteklenecek olmasıdır. Devlet üniversitelerinde çoğunluk olmayan etnik grupların özel kontenjanlar aracılığıyla üniversitelere kayıt olmaları yani pozitif ayrımcılığa tâbi tutulmaları da bu ilke ile ifade edilmiştir.

Dil kullanımına gelince, resmî dilin Makedonca olduğu vurgulanmaktadır. Ancak % 20 ve üzeri bir kullanıma sahip dillerin de resmî dil olarak kullanılmasına izin verilmektedir.

OÇA ne Makedon ne de Arnavut tarafını tam anlamıyla memnun etmiştir. Anlaşma Makedonya'daki Arnavut azınlığın idarî ve yasal durumunu iyileştirmiştir. Aynı zamanda Makedonların üstünde durduğu ancak Arnavutların karşı çıktığı üniter devlet yapısını da koruma altına almıştır. Anlaşmanın sağlanmasında ise uluslararası camianın katılımı, önderliği hatta baskısı önem arz etmiştir. Nitekim anlaşmanın uygulanmasında uluslararası camianın desteği ve denetiminin uluslararası camia

tarafından yapılacağı açıkça ifade edilmiştir. Zaten OÇA uluslararası baskı sonucu taraflarca imzalanmış ve siyasi arenada kabul görmüştür. 2001 yılındaki değişiklikler bu sayede yapılmış ve böylece uygulamaya geçebilmiştir. Uygulamada zaman zaman sorunlar yaşanmış ve öngörülen uygulama dinamiği yakalanamamış olsa bile, Çerçeve Anlaşması Makedonya'nın vazgeçilmez bir niteliği haline gelmiş, bütün gelişmeler bu çerçeveden değerlendirilir olmuştur.

2.2.3. Ohri Çerçeve Anlaşması'nın Uygulanması

OÇA'nın Arnavutların memnuniyetsizliği ve başlattıkları etnik gerginlik sonucu ortaya çıktı ve bu doğrultuda Makedonya'nın çok etnili yapısı öne sürülerek, anlaşmayla mevcut durumun olabildiğince Arnavutlar lehine düzeltilmesine gidildi.

Buna rağmen, Makedonya'nın toprak bütünlüğü ve bölünmezliği OÇA ile bir kez daha tekrarlanmıştır ve böylece Arnavutların Makedonya'dan ayrılma taleplerine son nokta konulmuştur.

Yıllardır Makedonya'nın devlet yönetiminde mono-etnik bir yapı mevcuttu. OÇA'sı uyarınca merkezi yönetim şeklinin yerel yönetim lehine güçlendirilmesiyle, ülke yönetimde çok etnili yapının da ortaya konulması beklenmektedir. Yani yerel yönetimin güçlendirilmesiyle vatandaşların demokratik ülke yönetimine katılımları teşvik edilmekte, aynı zamanda farklı etnik kimliklere de saygı gösterilmektedir.

Bu değişmelerin hayata geçirilmesi için ilk başta yeni yerel yönetim sınırlarının çizilmesi gerekiyordu, nitekim 2004 yılında bu kanun çıkarıldı. Ancak ademi merkeziyet ilkesinin uygulamaya girmesi beklendiği kadar kolay olmadı. Belediyelerin çoğunun bu tür bir yönetim şekline adapte olmaları tahmin edilenden daha uzun sürdü. Yetkilerin merkezî yönetimden yerel yönetime devredilmesi, farklı siyasî problemleri de peşinden sürükledi. Belediye yönetiminin bir siyasî partinin iktidarında, merkezin ise farklı bir siyasî partinin iktidarında olması ilişkilerde iktidar-muhalefet çekişmelerini ortaya çıkardı. Birbirlerinin yetki dağılımlarına ve kararlarına müdahale etme, kararları karşılıklı kabul etmeme gibi sorunlar yaşanmaya başladı. Bu diğer alanlarda olduğu gibi, eğitim alanında da görüldü.

Anlaşmanın içerdiği önemli konulardan biri dil kullanımıdır. Çünkü dil, kültürün en önemli unsurlarından biridir. Hatta birçok ulusçuluk teorisine göre, ulusun tanımlanmasında değişmeyen somut unsur dildir ve dolayısıyla dil etnik kimliğin

temel taşıdır. OÇA'nın dil uygulamasının kullanıma geçmesi için yeni dil kullanma yasasının getirilmesi gerekiyordu. 2005 yılında uluslararası baskı sonucu kabul edilen bu yasa, OÇA'nın % 20'lik oran doğrultusunda dil kullanma imkanlarının yasal altyapısı sağlamıştır.

Diğer yandan Arnavutlar Arnavutça'nın meclis ve hükümet toplantılarında resmî dil olarak kullanımı için çaba harcarken, Gostivar belediyesinde Arnavut belediye başkanı, belediye konsey üyelerinin çoğunluk oyuyla yıllarca resmî dil olarak kullanılma geleneği olan Türkçe'nin kullanımdan kaldırılmasına karar verdi. Ama yapılan çok yönlü baskı sonucu, Türkçe birkaç yıl ara verildikten sonra tekrar resmî dil olarak kullanılmaya başlandı.

Çerçeve Anlaşması'nın hakça temsil ilkesi, azınlıkta olan etnik grupları yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. Anayasanın “herkes yasalar önünde eşittir” ilkesi aslında o güne kadar Makedonya Cumhuriyeti için geçerli olmamıştır.. Uygulamanın çok farklı olduğu, özellikle azınlıkta olan etnik grupların yıllarca ayrımcılığa tâbi tutuldukları ortaya çıkmıştır. Bunun en iyi göstergesi kamu kurum ve kuruluşlarında Makedonlar dışında diğer etnik grupların katılım oranıdır. Yıllarca bu kapıların birçoğu azınlıkta olan gruplar için neredeyse tamamen kapalıydı. Kamu yönetiminde azınlıkların bulunmaması, aslında azınlıkların sadece işsizliğini ortaya koymuyor, azınlıkta olan etnik grupların aslında devletin karar alma mekanizmalarında, yönetiminde olmadıklarını da gösteriyordu. Zaten bunun sadece bir tesadüf olmadığı, yıllarca çoğunluk etnik grup olan Makedonlar tarafından yürütülen bilinçli bir politika olduğu da biliniyordu. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki etnik yapı, aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: MC Kamu Kurum ve Kuruluşlarındaki Demografik Yapı

	yönetici		uzman		kamu uzmanı		diğerleri		Toplam	
Makedon	6899	84,06%	15818	84,15%	24213	83,27%	8265	87,70%	55195	84,26%
Arnavut	847	10,32%	1928	10,26%	3292	11,32%	468	4,97%	6535	9,98%
Türk	75	0,91%	181	0,96%	301	1,04%	81	0,86%	638	0,97%
Sırp	164	2,00%	392	2,09%	571	1,96%	199	2,11%	1326	2,02%
Ulah	53	0,65%	163	0,87%	133	0,46%	71	0,75%	420	0,64%
Boşnak	31	0,38%	59	0,31%	80	0,28%	31	0,33%	201	0,31%
Romen	23	0,28%	59	0,31%	156	0,54%	209	2,22%	447	0,68%
Diğerleri	115	1,40%	198	1,05%	331	1,14%	100	1,06%	744	1,14%
Toplam	8207	100,00%	18798	100,00%	29077	100,00%	9424	100,00%	65506	100,00%

Sobranie na Republika Makedonija, www.sobranie.com.mk [12.10.2007].

OÇA ile temel değişmelere uğrayan bir diğer alan polis teşkilatıyla ilgilidir. Nitekim ordu ve polis teşkilatında çoğunluk olmayan etnik grupların katılım oranı hiç denecek kadar azdı. Anlaşmanın imzalanmasından sonra polis ve orduya katılım açısından hakça temsil ilkesinin yerine getirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Özellikle bu alanlarda yapılan değişiklikler uluslararası baskı sonucu olmuştur. (AGİT, UNHCR, AB, ABD vs).

OÇA'nın hakça temsil ilkesine göre kamu kurum ve kuruluşları devletin çok etnili yapısını yansıtmak zorundadır. Bu nedenle bundan böyle kamu görevine atamalar mutlaka hakça temsil ilkesine dayanmalı, kamu kurum ve kuruluşlarının bütün düzeylerinde bütün etnik grupların katılımı sağlanmalıdır.

Hükümet, hakça temsil ilkesinin yerine getirilmesini takip edecek özel bir birim kurdu. Birimin temel amacı kamu kurum ve kuruluşlarında hakça temsil ilkesinin yerine getirilmesi için gerekli çalışmaları sürdürmek belli bir kurumda çoğunluk olmayan etnik grupların katılımını tespit etmek, devletin bütün kurum ve kuruluşlarında hakça temsil ilkesinin geçerli olacağı genel bir politika hazırlamak, bunun yerine gelmesi için gerekli hazırlıkları yapmaktır.

OÇA yaklaşık altı yıl önce kabul edildiği halde, bazı ilkelerin uygulanmasında hâlâ zorluklar çekilmektedir.¹³ Özellikle çoğunluk olmayan etnik grupların dil ve sembol kullanımı hâlâ tartışılan konulardan biridir. 2006 yılında kabul edilen “sembol kullanma” yasasına göre, halkın en az % 20'sini belli bir etnik grup oluşturuyorsa, yerel yönetimde o etnik gruba ait semboller kullanılabilir (bayrak vs.) Buna bağlı olarak belediye ölçeğinde Arnavut ve Türk bayrakları dalgalanmaya başlamıştır. Ancak Ekim 2007'de Anayasa Mahkemesi bu yasanın yürürlüğe giremeyeceğine karar vermiş, konu bir gerginlik sebebi oluşturmaya başlamıştır.

OÇA'nın imzalandığı günden bu yana geçen zamanda yaşananlara bakıldığında anlaşmanın “hakça temsil ilkesinin” pek de hakça olmadığı ortaya çıkıyor. Anlaşmanın her ne kadar Makedonya'daki bütün azınlıklar için geçerli olduğu söylenilse de, bu genel olarak Arnavutlar için düzenlenmiştir. Çünkü anlaşmada genel olarak % 20'lik bir oran dikkate alınmıştır. Bu oran ise 2002 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Makedonya'daki Arnavutların nüfus oranıdır.

¹³ Fernand de Varrnnes, “Recurrent Challenges to the Implementation of the Interstate Peace Agreements” **New Balkan Politik** vol 8. Skopje :2003, 104.

Böylece anlaşma sonrası hakça temsil ilkesi sadece Arnavutlar için geçerli olmuştur. Kalkandelen'deki resmen tanınmayan üniversite devlet üniversitesi statüsünü kazanmış, kamu kurum ve kuruluşlarındaki Arnavutların sayısı artmıştır.¹⁴ Yeni yerel yönetim düzenlemesi de % 20'lik oran çerçevesinde yapılmıştır. Diğer yandan uluslararası topluluk da sadece Arnavut azınlığıyla ilgilenmeye ve sadece onlar için baskı uygulamaya başlamıştır. Söylem olarak her ne kadar Makedonya'nın çok etnili yapısı dile getirilse de, uygulama iki etnili devlet şeklini öne çıkarmıştır. Böylece OÇA tek azınlığa önem veren diğer azınlıkları ve çoğunluğu ihmal eden bir sonuç yaratmıştır.

2.2.4. Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan Sonra Makedonya'nın Çok Etnili ve Çok Kültürlü Devlet Anlayışı

Devletlerin yapısını açıklamakta ulus-devlet terimi çok sık kullanılmakta. Devletlerin çok kültürlü, çok etnili oldukları göz önünde bulundurulursa, *ulus* kavramına açıklık getirmek gerekiyor. Ulus kavramı genellikle iki şekilde: *etnik bir kimlik* veya *yurttaşlığa bağlı yersel (territorial) bir kimlik* olarak tanımlanır. Çok etnili bir ülke olan Makedonya'da da ulus kavramı yerel bir kavram olarak sunulmakta. 1991 yılında kabul edilen Anayasaya göre "Makedonya Makedon ulusunun devletidir ... ve Makedonlar Arnavut, Türk ve diğer milletlerle eşittir." Bununla Makedonlar ulus-devlet ve kimlik anlayışlarını etnik temele dayandırmış, diğer etnik gruplara da eşitlikçi bir azınlık statüsü vermiştir. 2005 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile anayasanın bu giriş metni, "Makedonya Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve diğer etnik toplulukların ülkesidir" şeklinde değiştirilmiştir.¹⁵

Makedonya'nın kendine özgü bir kimlik tanımı da vardır: Etnik kimlik ulusal kimlikten daha önde gelmektedir. Zaten çok kültürlülük, farklı etnik/kültürel kökenlere sahip toplulukların kendi özgün kimliklerini korumalarını onaylayan bir modeldir.

Bugün, klasik ulus devletin homojen toplum modeline karşılık, farklılıklar temelinde birlik esasını önceleyen çok kültürlülük modelinin yaygınlık kazandığı, bu modelin toplumsal uyum politikalarında popürlüğünü gün geçtikçe artırdığı gözlenmekte.¹⁶

¹⁴ Arian Starova, "Security Issues in the Western Balkans", **Proceedings of the International Conference on the Potential Crisis And Conflicts in the Western Balkans, December 14th, 2004, İstanbul** ed. Nurşin Ateşoğlu Güney, Fuat Aksu. (İstanbul: OBIV, 2005): 17.

¹⁵ 2005 yılı anayasa değişikliği, <http://getir.net/krf> [15.09.2007].

¹⁶ Vatandaş, **age**, 15.

Bu aynı zamanda yerleşik toplumsal farklılıklara (azınlıklara) karşı yürütülen toplumsal politikalarındaki değişimin de habercisidir. Nitekim, çok kültürlü toplumsal bir yapıya sahip olan Makedonya’da bu çok kültürlülük modeli, çok etnili bir toplum kavramıyla sınırlı kalmayarak çok etnili, çok-kültürlü bir devletin kurulmasına yöneldi. Özellikle çok kültürlü, çok etnili devlet modeli uluslararası topluluğun Makedonya’da desteklediği modeldir. OÇA her ne kadar tek azınlığa yönelik bir hukuksal altyapı olmasına rağmen, temel değerlerde çok etnili bir devlet modelinin hukuksal çerçevesidir. Bu anlaşma özellikle devlet kurum ve kuruluşlarında çok etnili, çok kültürlü yapıyı desteklemiş, bütün etnik grupların, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında, hatta hükümet, parlamento gibi yasama ve yürütme organlarında da hakça temsil ilkesini zorunlu kılmıştır. Böylece çok etnili, çok kültürlü toplumsal bir yapıya sahip olan Makedonya, OÇA’dan sonra çok etnili toplumu yöneten çok etnili bir devlet modelini kurmaya yönelmiştir.

2.3. Makedonya Cumhuriyeti Örneğinde Azınlık Kavramının Tanımı

Günümüz dünyasında azınlık sorunlarının en karmaşık biçimde yer aldığı coğrafyalardan biri, belki de en başta geleni Balkanlar’dır.¹⁷ Kökleri Ortaçağa kadar uzanan azınlık sorunları, 1990’lı yılların ilk yarısına damgasını vuran Bosna-Hersek iç savaşının ardından, 1998/99’da Kosova sorunu ve 2001 yılındaki Makedonya krizi ile yeniden uluslararası toplumun gündeminde yer almaya başladı. Bölgede sürekli canlı duran bir çatışma olasılığı, doğrudan ve dolaylı olarak azınlık sorunları ile bağlantılıdır.

Balkanlar’da bulunan tüm etnik gruplar ve uluslar, bir şekilde azınlık tanımı içerisine giriyorlar. Üstelik bu durum, salt bugüne özgü ve yeni bir gelişme de değildir. Balkanlar’ın minyatür bir örneği olan eski Yugoslavya ve onun sınırları içinde bulunun Makedonya tarihten bu yana “azınlıklar mozaïği” olarak biliniyorlardı. Birbirinden çok farklı etnik/dinî toplulukların yüzyıllar boyunca içiçe varlığını sürdürdüğü bölge, 90’lardan sonra milliyetçiliğin yeni bir dalgası ile karşı karşıya kaldı.

¹⁷ İrfan Kaya Ülger, “Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990’lı yıllar”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal (İstanbul: Nobel Yayınları, 2004):186.

Tito döneminde (1945-1980) yönetim, azınlıklara karşı daha hoşgörölü bir politika izledi. Yugoslav azınlıklarının bu dönemde altın çağını yaşadıkları söylenebilir. 1980 yılında Tito'nun ölümünden sonra alevlenen azınlıklar sorunu, 1990'larda yeni bir aşamaya girdi.¹⁸ Federal cumhuriyetlerde etnik temele dayanan çok sayıda siyasal parti kuruldu ve bu partilerin seçimleri kazanması federal yapıda çatlamalara yol açtı. 1991 ortasında Hırvatistan ve Slovenya, sonra Makedonya, 1992'de Bosna ve Hersek bağımsızlıklarını ilan ettiler.¹⁹ Cumhuriyet sınırlarının uluslararası sınır haline gelmesi, var olan azınlık sorunlarına yenilerinin eklenmesine neden oldu.

Diğer yandan, günümüz azınlık sorunları milliyetçilik rüzgarıyla daha da körüklendi. Ulus-devlet oluşturma işlevi çerçevesinde daha Osmanlı İmparatorluğu döneminde tehdit oluşturan milliyetçilik akımları, 90'lı yıllarda bu topraklarda yeni devletlerin oluşmaya başlamasıyla yeniden hız kazandı ve Balkan ulusları yeniden 1911-1912'lerin defterlerini karıştırmaya başladılar.²⁰ Bunda rol oynayan temel faktör ise, kurulan devletlerin ülke sınırlarının, milletlerin kültürel ve coğrafi sınırları ile örtüşmemesidir. Millet ile devlet sınırları arasında var olan bu farklılık, Balkan devletlerinin ve de Makedonya'nın azınlık problemleriyle karşı karşıya gelmesine neden oluyor. Peki azınlık nedir?

Azınlık terimi dil, din, ırk ya da etnik köken bakımından azınlıkta bulunan ve farklı özellikler gösteren toplumsal bir kategoriye ifadelendirir. Latince “minör” (küçük, az) kelimesinden türetilen azınlık kavramının yaygın olarak kullanılan tanımı, “egemen bir devlet içerisinde diğer gruplardan farklı olan ulusal, etnik, dinsel veya dilsel bir grup” biçimindedir. Azınlık kavramının BM nezdinde kabul edilmiş iki tanımı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, BM İnsan Hakları Komitesi'ne bağılı olarak faaliyet gösteren ve adı 1999'a kadar “Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt komisyonu” olan ve Komisyon Raportörü Francesco Capotorti tarafından alt komisyon raporunda önerilmiş olan tanımdır:”azınlık, sayısal olarak bir devletin nüfusunun geri kalanına göre az olan, egemen olmayan konumda bulunan, üyeleri etnik, dinsel ya da dilsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrıışan özellikler taşıyan ve

¹⁸ Ülger, 204: 189.

¹⁹ 2005 yılında Karadağ referandum yaparak Sırbistan'dan ayrıldı ve bağımsızlığını ilan etti

²⁰ Ülger, 204: 192.

kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren bir gruptur.”²¹

Bir azınlık grubundan söz etmek için bazı temel özelliklerin olması gerekir. Mesela birinci olarak toplumun çoğunluğunu oluşturan farklı olan ve onlardan din, ırk, dil gibi noktalarda ayrılan bir grubun varlığı gerekir. Bu bakımdan Makedonya Cumhuriyeti tipik bir azınlık cumhuriyeti örneğidir. Din bakımından neredeyse halkın yarısı Hristiyan yarısı da Müslüman’dır. Dil bakımından ülkede Makedonlar Makedonca, Arnavutlar Arnavutça, Türkler Türkçe, Sırlar Sırpça konuşmaktadırlar. Resmî dil Makedonca olmasına rağmen, halkın % 20’sini azınlığın oluşturduğu bölgelerde azınlık dili de resmî dil olarak kullanılır.

Azınlıkları kategorize eden bir diğer kategori de sayısal boyuttur. Bu özelliği göz önünde bulundurursak Makedonya yine tipik bir azınlık cumhuriyetidir. Devlet İstatistik Kurumu’nun 2002 Nüfus sayımına göre Makedonya Cumhuriyeti’nde %65 Makedon, %25 Arnavut, %4 Türk, %3 Romen ve diğerleri yaşamaktadır.²²

Üçüncü olarak, söz konusu azınlık grubunun ülkede egemen olmaması gerekir. Dördüncü olarak ancak söz konusu ülkenin yurttaşı olan kişiler azınlık kavramına girebilir. Beşinci olarak ise bu ülke yurttaşlarının kendi devletlerine sadakatle bağlı olmaları, ayrılarak başka devlet kurma gibi onu parçalayacak eylemlerden kaçınmaları gerekmektedir. Bu özellikler de Makedonya Cumhuriyeti için genel anlamda geçerlidir. 2001 yılındaki çatışmalar ilk başlarda Arnavutlar tarafından devletten parçalanma girişimi olarak algılansa bile, varılan nokta itibarıyla azınlıkların mevcut devlet yapısına daha fazla entegre olmaları sağlanmıştır.

Bu nesnel ölçütlerin yanı sıra altıncı olarak öznel bir ölçüt de “azınlık bilinci”dir. Azınlık grubun, bu özelliklerini ve niteliklerini koruma, sürdürme isteğine sahip olması gerekir. Son olarak azınlığın kendini azınlıkta görmesi önemli değildir, çoğunluğun da onu öyle görüp buna uygun davranması gerekmektedir.²³ Makedonya’da bu niteliklerin de hepsi mevcuttur. Azınlıklar kendi dillerinde eğitim, sosyal ve kültürel haklara sahip olmakla azınlık niteliklerini koruyup geliştirmektedirler.

²¹ Nesrin Demir, “Avrupa Konsey Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi”, <http://getir.net/krh> [02.01.2008] ve Avrupa Konseyi web sitesi, <http://getir.net/kri> [02.01.2008].

²² Makedonya Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu, <http://getir.net/kr> [10.10.2007].

²³ Akın, **age**, 14.

Azınlık kavramı, siyasal ve hukuksal anlamlar içermenin yanı sıra sosyolojik bir anlam da içermektedir. Sosyolojik tanım gereği eğer herhangi bir kimse siyasal, toplumsal, medeni, kültürel, ekonomik haklar vb. haklar çerçevesinde kendini çoğunluk karşısında dezavantajlı olarak görüyorsa ve bu nedenlerle kendini bir gruba ait hissediyorsa, söz konusu grup sosyolojik olarak “azınlık” tanımlaması içinde yer alabilir.²⁴

Diğer yandan anayasal ve uluslararası bir anlam kazanan azınlık kavramı, başka bir ulusun (çoğunluğun) siyasal organizasyonu içinde yaşayan, özel bir ulusal karaktere sahip olan, ancak siyasal süreçte eşit katılımdan, dolayısıyla da siyasal hakların kullanımından dışlanan insan topluluklarını ifade etmektedir. Azınlık kavramının bu tanımı teritoryal devletten ulus-devlete geçişle ilgilidir. Etnik azınlıkların ortaya çıkışı, klasik demokrasinin devlet-yurttaş ilişkisinin “kimliğinden arınmış salt yurttaş” ile “kurucu ulus” olduğu varsayılan etnik çoğunluğun “ismiyle anılan” devleti arasında kurduğu denklemin tutarsızlığından kaynaklanmaktadır.²⁵ Böyle bir sorunun ortaya çıkması ulus devletin tanımından kaynaklanmaktadır, çünkü ulus-devlet milletini tek bir etnik gruptan ibaret varsayan devlet türüdür.²⁶ Yani genel olarak devletler ulus kimliğinin diğer etnik kimlikleri de kapsadığı iddiasındadırlar. Ulus devletin tek bir etnik gruptan oluştuğunu varsaymanın sonucu, diğer etnik grupları ya bir biçimde kamusal alandan tamamen uzaklaştırmak yahut onları asimile etmektir, yani onlara kimliklerini unutturmamaktır. Makedonya’nın bu anlamda kendini Makedonların ulus devleti olarak tanımlamak istemesi, ülkeyi tek etnili bir devlet olarak gösterme çabasından kaynaklanmaktadır. Bu amacı yerine getirmek için de diğer etnik grupları kamusal alandan tamamen uzaklaştırmaya çalışır.

Etnik sorunların büyük bir bölümü, liberal yurttaşlık anlayışının yarattığı gerilim unsurunun yanı sıra, devlet ile ulus arasındaki mekansal örtüşmemeden kaynaklanmaktadır. Nitekim, etnik azınlıkların ulus-devlet topraklarında üç mekansal bağlamdan birinde yaşadığını görüyoruz:²⁷ Devletin sınır bölgesinde, devletin içinde geri çekilmiş bir yalıtkanlık içinde ya da ulusal devlet topraklarının bütünü üzerinde

²⁴ Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, “Türkiye’de Azınlıklar ve Anayasal Yurttaşlık”, **Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**, der. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2005): 9.

²⁵ Füsün Üstel, **Yurttaşlık ve Demokrasi** (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999), 37.

²⁶ Baskın Oran, “Açılış Konuşması”, **Türkiye’de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık ve Demokrasi Eksenli Bir Yaklaşım: Uluslar arası Konferans Tebliğleri, 9-10 Aralık 2005, İstanbul**, haz.Derya Demirler, Mert Kayhan (İstanbul: TESEV Yayınları, 2006):13.

²⁷ Üstel, *age*, 38.

yaygın güzergah halinde. Bu anlamda, Makedonya Cumhuriyeti'ndeki etnik azınlıkların belli yerlerde sayısal olarak daha fazla olmalarına rağmen (Doğu Makedonya'da Türkler, Batı Makedonya'da Türkler ve Arnavutlar) ülke topraklarının bütünü üzerinde yaygın olduklarını söyleyebiliriz.

Etnopolitoloji ise, ulusal azınlıklar (Bulgaristan ya da Makedonya Türkleri) ve Basklar ya da Korsikalılar örneğinde olduğu gibi bir devlete sahip olmayan etnik azınlıklar olmak üzere iki azınlık kategorisinden söz etmektedir.²⁸

Günümüzde etnik azınlıkların, disimetri, asimilasyon ve otonomi başta olmak üzere üç temel siyasal mantık doğrultusunda yer aldığına tanık olmaktayız. Disimetri mantığında azınlık grubu, devleti oluşturan grubun karşısındaki “azınlık” konumunu/statüsünü kabul ederken, diğer yandan da etnik ve kültürel özgürlüğünü savunmaya ve toplumdaki aşağı konumunu siyasetle telafi etmeye çalışmaktadır. Asimilasyon mantığında, azınlık topluluğun etnik ve kültürel kimliğini büyük ölçüde yitirerek, ama bu süreçte sosyal anlamda “terfi” sağlayarak çoğunlukla kaynaşmaya yönelmektedir. Otonomi mantığında ise çözüm, yasayla belirlenmiş dile dayalı bir toprak parçasının oluşturulmasıdır. Dil temelinde oluşturulmuş bu toprak parçası üzerinde azınlık, etnik ve kültürel özgürlüğünü daha etkin bir biçimde savunmak için çoğunluk haline gelebilir. Bu arada vurgulanması gereken bir nokta da, kimi durumlarda bazı azınlık grupların devlet tarafından kendilerine tanınabilecek azınlık statüsünü reddetmektedir.

Bu anlamda, Makedonya devletinin amacı disimetri mantığında azınlık grupları yaratmaktı, denilebilir. Yani farklı etnik topluluklara eğitim, kültür, basın-yayın gibi alanlarda haklar tanıyarak, devletin idaresini Makedonların ellerinde tutmaya yönelik çalışmalar yapmaktaydı. Devlet kamu kurum ve kuruluşlarındaki Makedonların neredeyse % 85'lik oranı bunu göstermektedir. Diğer yandan, Arnavutlardan bazılarının otonomi mantığında çözüm yolları kabul etmelerine rağmen, genel anlamda Arnavutların istedikleri şey “azınlık” kavramına hapsedilmemek, daha doğrusu devletin idaresinde de yer almaktı.

Etnik toplulukların talepleri, devletlerin azınlık politikaları, ulusal entegrasyon ve benzeri konuları bütün hususları ile anlamak için sadece gündelik olaylara bakmak yetmiyor, etnik-topraksal hareketlerin tarihsel arka planını, ortaya çıkış koşulları ve

²⁸ age.

biçimlerini keşfetmeye yönelik titiz ve çok yönlü çalışmaların yapılması gerekmektedir. Tarihte uzun zamandır var oldukları konusunda artık kuşku kalmayan bu toplumların ve onların kimliklerinin siyasal anlamda öne çıkmasının siyasal sistem, toplum ve hatta dünyada ortaya çıkan kimi gelişmelerle bağlantısını kurma çabaları gözlemlendi. Bu anlamda ulus-devletlerin inşa süreçleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Reel demokrasilerin dil, din ya da etnik farklılıklar karşısında izledikleri siyaset modellerinin entegrasyon/asimilasyondan kültürel çoğulculuk ya da “olumlu ayrımcılık”a kadar çok geniş bir tercihler ağı içinde ortaya çıkmasının da ulus-devletin inşa sürecinden başlayarak, devlet-yurttaş ilişkisinin tanımıyla yakından ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Etnik ya da kültürel azınlıkların daha geniş “ulusal” topluluğa tümüyle ya da kısmen entegre (asimile) edilmesinde ilki tasarlanmamış, başka bir anlatımla sanayileşme ve modernleşmeye bağlı, diğeri ise bilinçli kararlara dayalı iki süreç izlenmektedir.²⁹ Makedonya’nın iki milyonluk nüfusa sahip, genelde tarımcılığın ön planda olduğu bir ülke olduğu göz önünde bulundurulursa, modernleşmeye bağlı bir entegrasyon sürecinin yaşanmadığı ve etnik azınlıklara karşı bilinçli bir politika izlenilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Etnik azınlıklar tanımı yapılırken, *etnik mobilizasyon* kavramını da açıklamak gerekmektedir. Etnik mobilizasyon, hükümetlerin etnik grupları meşru birimler olarak tanımasının bir sonucudur.³⁰ Etnisitenin siyasal olarak düzenlenmesi iki temel kategori içinde tanımlanabilir: Siyasal hakların yapısı ve siyasal politikanın içeriği. İlk kategoride siyasal hakların yapısı ve katılım kuralları siyasal mücadelede etnik aidiyet ve bilincin önemini artırabileceği gibi azaltabilme özelliğine de sahiptir. Devlet düzeyinde etnik katılımın bölgeselleştirilmesi ve kurumsallaştırılması etnik mobilizasyonu harekete geçirmektedir. Bir devlette toprağın ya da nüfusun “düzenlenmesi” etnik mobilizasyon açısından iki farklı sonuca neden olabilir: Var olan etnik farklılıkları güçlendirmek ya da etnik toplumlar yaratmak. İdari bölünmenin ya da seçim bölgelerinin sınırlarının nüfusun etnik bölünmelerine denk düşmesi durumunda, söz konusu farklılıklar güçlendirilir ve siyasallaştırılır. Siyasal katılımın etnik sınırlar dikkate alınarak düzenlenmesindeki temel amaç, etnik toplumları çıkar gruplarına dönüştürmek, dolayısıyla da siyasallaştırmaktır. Etnik

²⁹ Üstel, *age*,42.

³⁰ *age*,43.

toplulukların siyasallaştırılmasında iki yöntem uygulanabilir: etnik toplulukların siyasal temsili anayasal tanınma yoluyla gerçekleştirilir ya da temsilin etnik sınırlara bağlı olması bölgeselleştirme yoluyla sağlanır.

Makedonya’da OÇA % 20’lik oranı siyasi arenaya taşımış oldu ve bu sayı çerçevesinde ülkede etnik siyasallaştırma hızlanmış oldu. Dil, sembol vb etnik özelliklerinin resmî kullanımı bu sayıya bağlanınca, Arnavut etnik topluluğunun bu sayıya varması için yerel yönetim sınırları yeniden çizilmeye başlandı. Böylece siyasal hakları belli bir yüzdelik katılıma bağlanınca etnik mobilizasyon süreci hızlandırılmaya başlandı. Bu da etnik gruplar arasında var olan farklılıkların daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına ve belli amaçlar doğrultusunda kullanılmasına, daha doğrusu etnik farklılığın siyasallaştırılmasına, bunun sonucu da etnik toplulukların çıkar topluluklarına dönüşmesinde neden oldu. Bu bir anlamda siyasetin etnik topluluklar temelinde yeniden yapılanması da demekti. Zira, etnik aidiyetin siyasal temsilin dayanağı olarak resmen tanınması, toplumda zaten var olan etnik/siyasal temsili meşrulaştırır, kurumsallaştırır ve sürekli kılar. Öte yandan bu tür politika, zaman zaman daha önce örgütlenmemiş etnik toplulukların yeni ve paralel örgütlenmelerine de yol açmaktadır.

Çok etnili toplumsal yapıya sahip devletlerin önünde temel sorulardan bir diğeri de yurttaşlık kavramıdır. Bu tür demokrasiler hak temelli yurttaşlık anlayışı ile topluluk temelli yurttaşlık anlayışı arasında seçim yapmalıdır. Hak temelli yurttaşlık anlayışı, insan hakları doktrininden, başka bir anlatımla hakların sosyal statü, etnik köken, renk, inanç, toplumsal cinsiyet vb özelliklerine bakılmaksızın tüm “insanlığa” yaygınlaştırılması gerekliliğinden hareket ederek, söz konusu özellikler temelinde oluşan toplulukların haklarına, tanım gereği karşı çıkmaktadır. Toplulukçu yurttaşlık ve haklar anlayışı ise, bireyi (yurttaşı) bir topluluğa olan aidiyet oranında ve çerçevesinde haklarla donatmaktadır. Makedonya, 1991 Anayasası’nda hak temelli yurttaşlık anlayışını sergilemiş, OÇA ile ise toplulukçu yurttaşlık anlayışına geçiş yapmaktadır. Ancak özgür ve özerk birey yurttaş açısından değerlendirildiğinde her iki yaklaşımın da kendi içinde kimi sakıncaları barındırdığı açıktır. Ortak ihtiyaçları olduğu varsayılan soyut bir insan (birey) modelinden hareketle biçimlenen hak temelli yurttaşlık anlayışı ile ihtiyaçların yalnızca ait olunan topluluğun özgül nitelikleri doğrultusunda ortaya çıktığını varsayan topluluk temelli hak ve yurttaşlık anlayışının “saf” biçimiyle uygulanmasının modern dünyanın gereklerini

karşılamayacağı açıktır. Dolayısıyla demokrasilerin gelecekteki en temel sorunu, özgül ihtiyaçlara sahip birey yurttaşlardan hareketle yeni bir yurttaşlık ve haklar tanımının üretilmesi olacaktır. Böyle bir yurttaşlık tanımı *anayasal vatandaşlıktır*:

“Anayasal vatandaşlık kavramı, haklar ve ödevler bakımından bir ülkenin tüm vatandaşlarını eşitlik ortak paydasında birleştiren bir kavramdır. Anayasal vatandaşlık sayesinde din, dil, ırk, cinsiyet farkı olmaksızın bir ülkenin tüm vatandaşları tüm görevlere talip olmak ve o görevleri üstlenebilmek hakkını elde etmektedir. Anayasal vatandaşlık bağıyla devlete bağlı her birey, etnik kökeni, dili, dini, cinsiyeti ne olursa olsun, kendi kültürel çeyizini topluma zenginlik kaynağı olarak taşımakta ve hem bireysel hem toplumsal refaha katkıda bulunmak ve pay almak hakkını kazanmaktadır. Anayasal vatandaşlık, eşitlik ortak paydasında bu haklara ve görevlere birlikte sahip olmak ve hiçbir grubun şu veya bu nedenden ötürü seçme, seçilme, devletin her kademesindeki göreve gelebilme hakkını kısıtlamamasıdır”.³¹

Farklılıklar üzerine siyasi birliğin kurulamayacağı ve bu nedenle ortak bir siyasi hedef etrafında yurttaşların birliğinin sağlanmaya çalışılması gerekmektedir. İşte bu noktada “anayasal vatandaşlık” tezi farklılıkların anayasal değerler etrafında gelecekteki ortak bir hedefe yönelik olarak bir arada tutulması için ortaya atılmıştır.³²

Anayasal vatandaşlık kavramı Makedonya Cumhuriyeti 1991 Anayasası ile yürürlüğe konulmaya çalışılsa bile, OÇA anayasal vatandaşlık kavramını tamamen dışlamış görünüyor. Bireylerin yurttaş olarak değil de belli bir etnik topluluğa ait olmasından ötürü seçme ve seçilme hakkı olması, hakça temsil ilkesi çerçevesinde devletin belli kademelerindeki görevlere gelebilme hakkı olması ya da belli bir etnik topluluğa ait olduğu için bazı görevlere gelememesi, anayasal vatandaşlık kavramının Makedonya Cumhuriyeti için *de jure* ve *de facto* geçerli olmadığını göstermektedir.

2.4. Azınlık Kavramı Çerçevesinde Makedonya Cumhuriyeti’nin Etnik Yapısı

Makedonya, özellikle etnik yapısının çeşitliğinden ötürü Balkanlar’ın en karmaşık ülkelerinden biridir. Tarihten bu yana “azınlıklar mozaiki” olarak bilinen Makedonya’da Makedonlar, Arnavutlar, Türkler, Romenler, Bulgarlar, Sırp, Ulahlar, Boşnaklar yaşamaktadır. Böyle bir tabloyu göz önünde bulundurursak, asıl

³¹ Türkiye’nin eski cumhurbaşkanlarından Süleyman Demirel 1992 yılında Budapeşte’de Uluslararası Basın Enstitüsü Genel Kurulunda yaptığı konuşmasında anayasal vatandaşlık kavramını bu şekilde açıklamıştır. Daha geniş bilgi için bkz: Nur Vergin, “Anayasal Vatandaşlık ne demektir”, Entelektüel Bakış, 26 Aralık 1996, <http://getir.net/krk> [15.10.2007].

³² Kaya ve Tarhanlı, *age*, 19.

sorun Makedonya’da kimlerin yaşadığı değil, kimin ne kadar nüfusa sahip olduğudur.

Tablo 2: 2002 Genel Nüfus Sayımına Göre Makedonya’nın Demografik Yapısı

Etnik köken	2002 Genel Sayımlar	
	Kişi sayısı	%
Makedonlar	1.297.981	64,18
Arnavutlar	509.083	25,17
Türkler	77.959	3,85
Sırp lar	35.939	1,78
Ulahlar	9.695	0,48
Boşnaklar	17.018	0,84
Romenler	53.879	2,66
Diğerleri	20.993	1,04
Toplam	2.022.547	100

MC Devlet İstatistik Kurumu, www.stat.gov.mk/popis2002 [5.10.2007].

2.4.1. Makedonya’daki Arnavutlar

2002 seçimlerine göre Makedonya’da % 25 Arnavut yaşamaktadır. Makedonya’nın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından 2001 yılına kadar ülkede Makedonlarla Arnavutlar arasında zaman zaman ufak çaplı sorunlar yaşanmış ancak bunlar kısa süreli olmuş ve başka bölgelere yayılmamıştır. Ancak 2001 yılında yaşanan kriz farklı boyutlara ulaşmış, ülke iç savaş eşiğine gelmiş ve ancak uluslararası topluluk yardımıyla OÇA imzalanmış, anlaşma sonrası ise Makedonya’nın hem iç hem de dış politikasında değişiklikler yaşanmıştır.

Aslında daha 1991’de bile Arnavutların Makedon yönetim sistemiyle ilgili önemli şikayetleri bulunmaktaydı. Mesela Arnavutlar 8 Eylül 1991’de yapılan Makedonya’nın Bağımsızlık referandumuna katılmamış, parlamentodaki Arnavut milletvekilleri, 17 Kasım 1991 yılında kabul edilen anayasayı oylamamışlardır.³³ Diğer yandan sayıları konusunda da Makedon yönetimiyle anlaşamamışlar, hatta 1994 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımı’na katılmamış ve bu şekilde Makedonya devletine olan güvensizliklerini dile getirmişlerdir.

³³ Rusi, age, 43.

Arnavutlar için bir diğer önemli sorun ise anayasal statüydü: Arnavutlar azınlık statüsünü yeterli görmüyor ve 1974 Anayasası'nda olduğu gibi Makedonlarla birlikte kurucu millet olarak tanınmak istiyorlardı. Hatta Makedonya'yı bir Makedon-Arnavut federasyonuna dönüştürmeyi bile talep etmekteydiler. Özellikle Arnavutların Makedonya'nın kuzey-batısında birkaç şehirdeki yoğunlukları, böyle bir federasyon hayalini zeminini oluşturmuştur.³⁴ Arnavutlar Kalkandelen'deki resmen tanınmayan üniversitenin devlet üniversitesi olarak kabul edilmesini istemekte, kamu kurum ve kuruluşlarında en az nüfusları oranında temsil edilememekten yakınmakta ve gizli bir ayrımcılık politikasının uygulanmasından şikayet etmekteydiler.

Oysa Arnavutlar, sorunlarına Makedonya'nın mevcut yapısı içinde yavaş da olsa çözüm bulma şansına sahiptiler. Bir yandan bağımsızlık referandumunu, diğer yandan nüfus sayımını boykot ederken, 1991 yılında yapılan ilk genel seçimlere Arnavutları temsil eden partiler de katılmış ve 120 sandalyeli parlamentoda 23 sandalye kazanmışlardır, bununla da kalmayarak koalisyon hükümetinde de yer almışlardır.³⁵ Daha ilk hükümette yer almakla başlayarak, Arnavutlar bugüne kadar kurulan bütün hükümetlerde yer almışlardır, böylece Makedon siyasî sisteminde söz sahibi durumuna gelmişlerdir. Yugoslavya Federasyonu içinde yer alan Makedonya'da, Arnavutların yönetimde pek de önemli bir rol oynamadığı dikkate alınırsa, bağımsız Makedonya'da Arnavutların toplum ve devlet içindeki konumlarının yükselmiş olduğunu görmekteyiz. Ama Arnavutlar bununla yetinmemiş ve her geçen gün memnuniyetsizlikleri daha da artmıştır. Hatta 1992 yılında Arnavutlar arasında yapılan referandumda Arnavut nüfusunun yoğun olduğu bölgede özerk bir bölge kurulması isteğini onaylamışlardır.

2001 yılında yaşanan etnik gerginlik, Arnavutların memnuniyetsizliklerinin doruk noktası olmuş, OÇA'nın imzalanmasıyla ise çözümlenmeye başlamıştır. Anlaşma gereğince Arnavutlar ülkedeki hukuki statülerini iyileştirecek ve haklarını önemli bir ölçüde artıracak olan anayasa değişikliği sözüyle çatışmaya son vermeyi ve silahlarını NATO kuvvetlerine teslim etmeyi kabul etmişlerdir. Makedon liderler bu anlaşmayı uluslararası topluluğun baskıları yüzünden imzalamış ve hiçbir zaman tam

³⁴ Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkaslar ve Orta-Doğu**, çev. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 41.

³⁵ Birgül Demirtaş-Coşkun, Emir Türkoğlu, "Makedonya Bıçak Sırtında: Balkanlar'ın Eski "Model Ülke"si, Yeni İstikrarsızlık Unsuru mu?", **Makedonya Sorunu: Düünden Bugüne**, haz. Murat Hatipoğlu, (Ankara: ASAM yayınları, 2002):125.

anlamıyla benimsememişlerdir, hatta anlaşma gereği yapılması gerekenleri de olabildiğince geciktirmeye hatta tamamen iptal etmeye bile gayret göstermişlerdir.

OÇA her ne kadar Arnavutların talepleri üzerine düzenlendiyse de, Arnavutlardaki memnuniyetsizlik sürmeye devam etmiştir. Bir yandan anlaşmanın gerektiği gibi uygulanmadığını savunan Arnavutlar, halen Makedonlara ve Batı'ya baskı yapmayı sürdürmektedirler. Diğer yandan ise Arnavutların Makedonya'da kendilerini bir azınlık olarak görmediklerini ve diğer azınlıklar ile bir tutulmalarına karşı oldukları da ortaya çıkmıştır. Makedonya'yı anavatan olarak gördüklerini vurgulamaya başlayan Arnavut siyasiler, Makedonlarla eşit statüye sahip olmayı talep etmektedirler. Hatta bu eşit statünün üniter devlet çerçevesinde uygulanmasının imkansız olduğunu ve bu yüzden federal yapının da gündemde tutulması gerektiğini savunan Arnavut siyasi liderler de vardır. Ama buna rağmen, genel anlamda özellikle de OÇA'nın imzalanması ve yavaş yavaş da olsa yürürlüğe girmesiyle Arnavutların Makedonya Cumhuriyeti'ndeki konumları iyileşmiş, devletin yasama, yürütme ve yargı organlarında her geçen gün daha kalabalık bir sayıyla temsil edilmeye başlanmış, devletin karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmuş, hatta birçok önemli alanda da kilit noktalara gelmişlerdir. Bu arada, Makedonya'nın NATO ve AB üyeliği OÇA'nın tam olarak uygulanması koşuluna bağlanmıştır. Nitekim, Makedonya'nın Avro-atlantik yapılara üyelik gayretleri devletin en önemli çabalarından bir tanesidir.

2.4.2. Makedonya'daki Türkler

Makedonya topraklarında Türk varlığının başlangıcı M.S. 378 yılında Hun Türklerinin buralardan geçerek Edirne civarlarında Bizans İmparatorluğu ile savaşmalarına kadar dayanır.³⁶ 1371 Meriç Savaşı'yla bölge Osmanlı hakimiyeti altına girmeye başlamış ve 1912-13 Balkan savaşlarına kadar 541 yıl Osmanlı Devleti yönetimi altında bulunmuştur. Meriç Savaşı sonrası Anadolu'dan Türkler buraya getirilip yerleştirilmeye başlanmıştır ve bugüne kadar varlıklarını sürdürmektedirler.

Balkan savaşlarıyla Osmanlı'nın Makedonya'dan çekilmesiyle bu topraklardan Türklerin Anadolu'ya göçü başlamıştır. Özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda

³⁶ Ömer Turan, "Makedonya'da Türkler", **Makedonya Sorunu: Düünden Bugüne**, haz. Murat Hatipoğlu, (Ankara: ASAM yayınları, 2002): 167.

gerçekleşen göçler Makedonya'nın her tarafında Türk nüfusunu azaltırken Doğu Makedonya'da Türklerin tamamen yok olmasına yolaçmıştır. 1953-1971 yılları arası Makedonya'daki Türklerin sayısı % 50 azalma göstermiştir. 1953 yılında Türkler nüfusun %15.6'sını oluşturmaktayken, 1971 yılında bu sayı % 6.6'ya düşmüştür.³⁷ 1994 yılında ise Türkler nüfusun % 4,3'ünü oluşturmaktaydılar. Bugün de göçler aynı hızla olmasa bile halen özellikle “gizli göç” olarak devam etmektedir. 1953-2002 yılları arasında Türklerin nüfus sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3: 1953-2002 Yılları Arasında Genel Nüfus Sayımlarına Göre Makedonya'nın Demografik Yapısı

Yıl	1953	1961	1971	1981	1991	1994	2002
Toplam	1 304 514	1 40 6003	1 647 308	1 909 136	2 033 964	1 945 932	2 022 547
Makedonlar	860 699	1 000 854	1 14 8375	1 279 323	1 328 187	1 295 964	1 297 981
Arnavutlar	162 524	183 108	279 871	377 208	44 1987	441 104	512 303
Türkler	203 938	131 484	108 552	8 6591	77 080	7 8019	77 959
Ulahlar	8 668	8 046	7 190	6 384	7 764	8 601	9 695
Romenler	20 462	206 06	2 4505	4 3125	52 103	43 707	53 879
Sırpalar	35 112	42 728	46 465	46 468	42 775	40 228	35 939

MC Devlet İstatistik Kurumu, www.stat.gov.mk/popis2002 [5.10.2007].

MC Devlet İstatistik Kurumu tarafından 2002 yılında yapılan Nüfus Sayımı'nın resmî sonuçlarına göre Makedonya'da toplam 2.022.547 kişiden 77.959 kişi (%3.8) kendini Türk olarak ifade etmiştir.³⁸ Kamuoyunda genel olarak resmî rakamların gerçek rakamları yansıtmadığı görüşü hakimdir ve buna bağlı olarak da bu rakamlara güvenilmemektedir. Özellikle Türk aydınları ve siyasileri Makedonya'da Torbeşlerle birlikte Türklerin sayısının 100.000 civarında olduğunu söylemektedirler.

Makedonya'daki Türkler dağınık bir şekilde yaşamaktalar ve her yerleşim bölgesinde azınlığı temsil ediyorlar. Türklerin dağınık bir şekilde yaşamaları ve hiçbir yerde belirli bir çoğunluğu oluşturmamaları aslında Makedonya Türklerinin en büyük dezavantajlarından biri olarak görülmekte. Özellikle seçimler esnasında bu dağınıklık sonucu Türk oyları dağılmakta ve bunun sonucu olarak Türklerin parlamento ve hükümette temsil edilmesi zorlaşmaktadır.

³⁷ Fadıl Hoca, “Makedonya Devlet Organlarında, Kamu Kuruluşlarında ve Eğitim Sisteminde Türklerin Katılım Oranı ile İlgili Mukayeseli Çalışma” ADEKSAM-“Abdülhakim Hikmet Doğan” Eğitim, Kültür ve Sanat Merkezi, Gostivar, 2001.

³⁸ Makedonya Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu, <http://getir.net/kr> [10.10.2007].

Makedonya’da yaşayan Türkler siyasi arenada birkaç Türk siyasî partisi ile temsil edilmekteler. Seçimlerden önce Türk partilerinin sayılarında artış görülse bile, genel anlamda iki siyasî partiden söz edilebilir. Türk Demokratik Partisi (TDP) 1991 yılında ilk başta “Birlik” olarak faaliyet göstermeye başlamış sonra da “Parti” olarak çalışmaya devam etmiştir. 1994-1998 yılında bir, 2002-2006 ve 2006-2010 döneminde iki milletvekili çıkarmayı başarmış, 2002-2006 döneminde koalisyon ortağı olarak hükümette de yer almıştır. Türk Hareket Partisi (THP), parti olarak değil de birey-parti olarak faaliyet göstermekte ve genellikle mensupları diğer Makedon siyasi partileri ile koalisyon kurarak neredeyse her dönem ya mecliste ya da hükümette yer almaktadır. Bugüne kadar hiç kurultay düzenlememiş olmasına rağmen, siyasi arenada varlığını sürdürmektedir. Türk siyasî partilerinin, siyasi arenada varlıklarını sürdürmelerine ve hükümet ya da mecliste temsil edilmelerine rağmen, ağırlıklarını yansıtabildikleri söylenemez. Zaten Makedonya’daki Türk varlığının % 4 civarı olduğu göz önünde bulundurulursa, siyasi arenadaki ağırlığının ne düzeyde olduğu tahmin edilebilir. Ama özellikle OÇA’dan sonra, bazı kanunların geçerli olabilmesi için azınlıkları temsil eden milletvekillerinin oy çoğunluğunun gerekmesi, Türk milletvekillerini bazı konularda kilit nokta haline getirmeye başlamıştır. Özellikle Türk milletvekilleri Sırp ve Boşnak milletvekilleri ile koalisyon halinde davranarak ağırlıklarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Makedonya’daki Türklerin azınlık durumu en çok kamu kurum ve kuruluşlarında göze çarpmaktadır. Makedonlar ülke nüfusunun % 65’ini oluştururken, kamu kuruluşlarında çalışan Makedonların oranı % 85’tir. Arnavutların sayısı az olmasına rağmen, son yıllarda ve özellikle OÇA’nın imzalanmasından sonra artmaktadır. Makedonya Hükümeti’ni oluşturan Makedon ve Arnavut partileri kamu kuruluşlarına sadece Makedon ve Arnavut yandaşlarını almaktalar. Türkler ise alınmamaktadır. Yıllarca süren bu ayrımcılığın sonucu olarak, Türklerin kamu kurum ve kuruluşlarındaki oranı ülkede % 1.5 nüfus oranına sahip olan Sırlardan bile daha azdır ve % 1.7 civarındadır. Savunma, içişleri ve dışişleri gibi bazı kritik bakanlıklarda Türklerin oranı % 1’in altındadır. Bu, mahkemelerde yargıç kadroları, orduda subay ve astsubay kadroları için de geçerlidir. Makedonya Anayasa Mahkemesi’nde ise hiç Türk yoktur.³⁹

³⁹ Turan, *age*, 172.

Diğer yandan Makedonya'daki Türklerin sivil toplum örgütleri de mevcuttur. Makedonya genelinde bulunun yaklaşık 40 dernek 2003 yılında bir çatı altında toplanarak Makedonya Türk Sivil Toplum Birliği'ni kurmuş, Makedonya'daki Türk topluluğunu ilgilendiren önemli konularda ortak faaliyet yürütmektedir.

Makedonya'da yaşayan Türkler 1945 yılından 2002 yılına kadar *Birlik* gazetesini çıkarmaktaydılar. Bir devlet kuruluşu olan *Birlik* gazetesi, devlet basın -yayın organının özelleştirilmesiyle yayın hayatına son vermiştir. Belli bir dönem *Vardar* gazetesi yayınlanmaktaydı, üç yılı aşkın bir süredir ise haftalık olarak *Yeni Balkan* gazetesi yayınlanmaktadır. Bunun yanı sıra sivil toplum örgütleri tarafından *Körü* ve *Hikmet* dergileri basılmakta, devlet radyo televizyonu ise her gün üç saatlik televizyon ve beş saatlik radyo programı yayınlamaktadır. Türkçe özel televizyon olmamasına rağmen, özellikle Türklerin yoğun yaşadığı Üsküp, Gostivar, Ohri gibi şehirlerde Türkçe yayın yapan birkaç özel radyo da mevcuttur.

Genel olarak Makedonya'da yaşayan Türklerin, diğer Balkan ülkelerinde yaşayan Türklere göre daha iyi koşullara sahip oldukları görülmektedir. Ama Makedonya Cumhuriyeti'nde değil çoğunlukta olan etnik gruptan, çoğunluk olmayan ama diğer etnik gruplardan sayıca daha fazla olan Arnavutlardan bile daha elverişsiz bir durumda olduğu tespiti yapılabilir. Kamu kurum ve kuruluşlarında temsil hakkı, ya da yasama, yürütme ve yargı organlarına katılım oranı gibi temel vatandaşlık haklarına açısından, Makedonya'daki Türklerin katılım oranının çok yetersiz olduğu açıktır.

3. MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN ÇOK ETNİLİ TOPLUMSAL YAPISININ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMASI

Yugoslavya döneminde Makedonya'nın eğitim sistemi diğer cumhuriyet ve özerk bölgelerde olduğu gibi daha çok ideoloji içerikli bir yapıya sahipti ve bu çerçevede eğitim sistemlerinin diğer ülkelerle kıyaslaması yapılmıyordu.

Bağımsızlığını ilan ettikten sonra, MC eğitim sistemi gelişmiş Avrupa ülkeleri eğitim sistemleriyle kıyaslanmaya başladı. Eğitim ideolojik çerçeveden çıkıp, insani, ekonomi, sosyo-kültürel ve benzeri genel amaçlar çerçevesinde yapılanmaya başladı. Bu çerçevede eğitim alanında ulusal programlar geliştirilmeye başlandı, eğitim sistemi yeni yapılanmalara kapılarını açtı. Ama bütün bu yenilikler yanında eğitim sistemi ne siyasi ne de etnik gerginliklerin etkisinden kurtulamadı. Hatta gerginliklerin ve çekişmelerin tam ortasında yer aldı. Böylece yeni yapılanma döneminde, bir yandan modern eğitim sistemlerine yaklaşılmaya çalışılırken, diğer yandan eğitim alanında farklı etnik taleplerin dengesi kurulmaya çalışıldı. Zaman zaman ise eğitim siyasi hesaplaşmalara, özellikle de farklı millî topluluklar arası çekişmelere alet edildi.

MC'nin eğitim sistemi, eğitim kalitesinin takip edilmesi, altyapısı, öğretmen kadrosu, farklı millî toplulukların eğitim hakları, gündelik politikanın yansıması vb. konularla daima göz önünde bulunan alanlardan bir tanesi olmuştur. MC eğitim sistemi azınlık politikalarının da işlev gördüğü en önemli alanlardan bir tanesi haline gelmiştir. Eğitim sistemi günlük politikanın birebir etki alanına girmesiyle siyasî bilimciler tarafından da araştırma konusu haline gelmiştir.

Bu bölümde bir yandan MC'nin genel eğitim sistemine ve farklı millî toplulukların eğitim haklarına göz atılırken, diğer yandan günlük siyasetin eğitim sistemine etkisine değinilecektir. Anayasa ile garanti altına alınmış olan *ana dilinde eğitim hakkı* ve bunun pratikte ne şekilde işlev gördüğü, anayasal hakların pratikte işlev görmesi için devlet tarafından bazı somut adımların atılması gerekliliği de ele alınacaktır. Farklı etnik toplulukların yaşadığı bir ülkede eğitim hakkının nasıl günlük siyasi oyunlara alet edilip sadece belli topluluklar için işlev görüp diğerlerinin

ne şekilde ihmal edildiği açıklanamaya çalışılacaktır. Çok etnili toplumsal yapının çok etnili devlet yapısına geçiş sürecinde eğitimin nasıl değişime uğradığı, bu değişimin yeterliliği ve benzeri konulara da değinilecektir.

3.1. Yugoslavya Dönemi İtibariyle Makedonya Cumhuriyeti'nin Çok Dilli Eğitim Geleneği

Eğitim alanı azınlık politikasının uygulanışının en çok işlev gördüğü bir alandır. Daha Yugoslavya döneminde burada yaşayan bütün halklar kendi ana dillerinde eğitim görme hakkına sahiptiler. Eğitim plan ve programlarını eğitim kurumları geliştiriyordu. Merkezi yönetim sisteminde bile, cumhuriyetlere ve özerk bölgelere bazı hak ve yetkiler tanınmıştı.⁴⁰ Yani, eğitim sadece ana dilinde verilmekle sınırlı kalmamış, ders programları ve müfredat da belirli cumhuriyet/halka uygun olarak hazırlanmış ve o çerçevede de işlemekteydi. Her cumhuriyet/özerk bölge kendi okulları için özel komisyonlar tarafından özel öğretim-eğitim plan ve programları geliştirip düzenler, bunlar da bölgedeki eğitim sekreterliği tarafından onaylanır ve yürürlüğe sunulurdu. Her dil için bu programlar geçerli sayılıyordu. Yalnız azınlıkların ana dili dersi programları özel olarak geliştirilirdi. Bu programlar aynı ilke ve yöntemlerle ama belli dilin özellikleri korunarak aynı ölçü ve düzeyde geliştiriliyordu. İlk yıllarda Yugoslavya'da merkezi yönetim sistemi uygulandığı için cumhuriyetler plan ve programlarında pek farklılıklar yoktu. 1963 yılından sonra öz yönetim sistemi iyice yerleşince cumhuriyetlerin öğretim programlarında farklar epeyce çoğaldı.⁴¹ Böylece Yugoslavya çatısı altında, bir yandan ortak bir eğitim programı uygulanırken, diğer yandan bütün cumhuriyetler eğitim programları çerçevesinde kendi ulusal kimliklerini güçlendirmeye devam ettiler. Eski Yugoslavya döneminde eğitim, milliyetçiliğin körüklendiği, güçlendiği ve alevlendiği alanlardan biri oldu. Böylece yıllar sonra, özellikle 90'lı yıllarda Yugoslavya genelinde yaşanan bütün çatışmaların ilk alevleri eğitim alanında görülmeye başladı.

MC kendi bağımsızlığını kazandıktan sonra, eğitim alanında Yugoslavya geleneklerini sürdürmeye devam ederek eğitimde azınlık haklarına sahip çıkmıştır. Makedonya ki, etnik yapısı açısından diğer Yugoslavya cumhuriyetlerinden çok daha farklıydı, eğitimdeki bu politikayı devam ettirmekle çok etnili yapısını da

⁴⁰ Salih Lika, "Yugoslavya'da Türkçe Eğitim Hayatı (İlkokul ve ortaokul düzeyinde)", **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler** (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999):239.

⁴¹ **age**, 241.

desteklemiş oldu. Nitekim, Makedonya’da çok etnili yapının desteklenmesi diğer Yugoslavya cumhuriyetlerinden farklı gelişti. Mesela Sırbistan’ın, topraklarındaki bütün Arnavutları Kosova’ya yerleştirmesi, Kosova’dan da bütün Sırp’ların Sırbistan’a göç etmesiyle bu coğrafyadaki çok etnililik bir şekilde ortadan kaldırılmış oldu. Bosna, Dayton Anlaşması’yla Sırp, Hırvat ve Boşnak bölgelerine ayrılarak, burada da tek uluslu bölgeler yaratıldı. Çok etnili coğrafya olarak da bir tek Makedonya kaldı. Normal olarak da bu çok etnilik Makedonya Cumhuriyeti’nin Anayasası’na ve böylece de eğitim sistemine yansdı.

3.1.1. Eski Yugoslavya ve Makedonya’da Türkçe Eğitim Geleneği

Eski Yugoslavya’da Türkçe öğrenimin uzun geçmişi vardır. Bu konu ile ilgili bilgi edinmek için Türk ulusunun buralara ayak basmasının derinliğine dek girmek gerekir.⁴² 1912 yılına kadar sadece Vardar Makedonyası, yani bugünkü Makedonya’da yaşayan bütün ulusların kendi dillerinde okulları vardı. Türklerin dışında Sırp’ların, Romların ve Bulgarlar ile öteki azınlıkta olan ulusların okulları da işlemekteydi.⁴³ Fakat Osmanlılardan sonraki dönemlerde, yani 1912 yılından 1944 yılına dek, öteki Balkan memleketlerinde olduğu gibi, Türk ulusunun kültürünü yok etme çabaları oldukça iyi gözlemlenebilmektedir. Binlerce cami, hamam, kervansaray, tekke, türbe ve çeşme gibi Osmanlı kültürel mirası var güçle yok edilmiştir. Türkçe eğitim ise en düşük seviyeye getirilmiştir. Sırp Hırvat Sloven Krallığı yönetimi, bütün yabancı okulları kapatırken Türk okullarında sadece din dersinin Türkçe olmasına izin vermiştir. Öteki azınlıklardan sadece Musevi okulu çalışmış ve bütün okullarda dersler Sırpça okutulmuştur.

1944 yılının sonlarında Tito Yugoslavyası’nda bir tek MC’de hem *Birlik* gazetesi Türkçe yayımlanmaya hem de Türk okulları faaliyet göstermeye başlamıştır.⁴⁴

Bağımsızlığından sonra Makedonya’da bütün etnik grupların ana dilinde eğitim görmeleri anayasa ile garanti altına alınmıştır. Ana dilinde eğitim sadece ilkokul düzeyinde sınırlı kalmayıp, lise, hatta üniversitede bile ana dilinde eğitim olanağı

⁴² Nimetullah Hafız, “Yugoslavya’da Türkçe Öğretim (Üniversite düzeyinde)”, **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999):245.

⁴³ Zerrin Bedri Abbas, “Makedonya’da Türklerin Eğitimi (1912-1996) **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999):288.

⁴⁴ Hafız, **age**, 245.

sağlanmıştır. Böylece diğer diller yanı sıra Türkçe dili de eğitimin tüm kademelerinde kullanılmaya devam edilmiştir.

3.2. Makedonya Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi

Makedonya Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve üniversite eğitimi şeklinde düzenlenmiştir. MC'de dokuz yıllık ilk öğretim ve üç/dört yıllık lise öğrenimi zorunludur. 2006 yılından itibaren sekiz yıllık ilköğretim dokuz yıllık hale getirilmiştir. Birinci sene 6 yaşındaki çocukları kapsayıp hazırlık yılı olarak kabul edilir. 6 yaşındaki çocukları eğitim sistemine dahil ederek Makedonya eğitimde Avrupa standartlarını yakalamaya çalışmaktadır.

İlköğretim yasasına göre ilköğretim sadece devlet, daha doğrusu yerel yönetim tarafından organize edilebilir. Yani özel ilkokulların açılmasına izin verilmez. Makedonya'da 2005/2006 öğretim yılının sonunda 1005 ilkokulda toplam 235.185 öğrenci eğitim görmekteydi.⁴⁵

2007/2008 öğretim yılından itibaren lise eğitimi de zorunlu oluyor. Böylece 6-18 yaş arasındaki çocuklar zorunlu eğitim sistemine dahil edilmiş oluyorlar. Orta öğretimin özel okullarda verilmesine de izin veriliyor. 2005/2006 eğitim yılı sonunda Devlet İstatistik Kurumu'nun verilerine göre Makedonya'da 101 devlet ortaokulunda 93.908 öğrenci eğitim görmekteydi. Bunlardan 5'i özel lise olup bu okullarda 1031 öğrenciye 145 öğretmen eğitim vermektedir. Ortaokul eğitiminde olan çocukların % 40,29'u genel lise eğitimi görürken, öğrencilerin %51,5'i meslek liselerini tercih etmekte. Üç yıllık meslek okullarını tercih eden öğrencilerin oranı ise %8,2'dir.

Üniversite eğitimi ise devlet üniversiteleri ile özel üniversitelerde verilmektedir. Makedonya'da üç devlet üniversitesi yanı sıra 10'a yakın özel üniversite/ fakülte mevcuttur.

MC'nin toplam bütçesinin sadece % 3,6'sı eğitime harcanıyor. Bunun ise % 57'si ilköğretime, % 24'ü ortaöğretime ve % 19'u yüksek öğrenime ayrılıyor. Bu bütçenin neredeyse % 80'i öğretmenlerin maaşlarına gitmektedir.⁴⁶ Devletin eğitim bütçesine

⁴⁵ "Primary, Lower Secondary and Upper Secondary Schools at the End of 2005/2006", **Statistical Review: Population and Social Statistics, 2.4.7.05. 558**, Republic of Macedonia, State Statistical Office, Skopje, June 2007.

⁴⁶ Natasa Angeloska-Galeska, "Sistem za strucno obrazovanie i obuka na nastavnici vo Republika Makedonija", Katalog na sistemite za strucno obrazovanie i obuka na nastavnicite vo Jugo-Istocna

okulların değişik kaynaklardan (krediler, bağışlar vb.) elde ettikleri gelirler de dahil edilirse bu oran yüzde 5'e yükseliyor. OECD ülkelerinde bu oran % 6'dır.

Temmuz 2005'e kadar Makedonya'da eğitim sistemi, merkezî yönetim şekline dahil idi. Temmuz 2005'ten itibaren, yeni Yerel Yönetim Yasası'na göre ilk ve ortaöğretim merkezî yönetimden yerel yönetime geçti.⁴⁷ Böylece eğitim alanında yetkilerin büyük bir kısmı yavaş yavaş yerel yönetime devredilmeye başlandı.

MC'nin etnik yapısı göz önünde bulundurularak, ana dilinde eğitim hakkı anayasa ile garanti altına alınmıştır. Ana dilinde eğitim hakkı azınlık okulları anlamına gelmemektedir. Yani Makedonya Cumhuriyeti'nde azınlık okulları gibi bir kavram ya da özel/azınlık okulları yoktur. Devlet genelinde yürürlükte olan genel eğitim müfredatı çerçevesinde farklı dillerde eğitim verilmektedir. Yani sadece dil farklıdır, müfredat ise bütün diller için ortaktır, aynıdır. Dil açısından bazı okullar ayrı olsalar bile, genel anlamda aynı okulda farklı dillerde eğitim de verilmektedir. Örneğin Makedonca, Arnavutça, Türkçe eğitim veren okullar olduğu gibi, sadece Makedonca ve Arnavutça, ya da Arnavutça ve Türkçe eğitim yapan okullar da mevcuttur. Ama son yıllarda siyasetin eğitime karışmasıyla, çok dilli okullar yavaş yavaş tek dilli okullar halinde organize olmaya başladılar. Örneğin bunlar ya farklı okullara bölünüyorlar ya da sabah bir dilde, öğleden sonra farklı bir dilde eğitim görüyorlar ve böylece fiziken öğrenciler birbirlerinden ayrılmaya başlıyorlar.

3.2.1. İlköğretim

MC İlköğretim Yasası'na göre dokuz yıllık zorunlu ilkokul öğretimi ana dilinde okuma hakkı ile sadece devlet okullarında bedava verilmektedir.⁴⁸ MC Devlet İstatistik Kurumu'nun 2005/2006 eğitim yılı sonu verilerine göre Makedonya'da 1005 ilkokulda toplam 235.185 öğrenciye 14.917 öğretmen eğitim vermektedir. Eğitim Bakanlığı verilerine göre ilköğretim çağında olan çocukların % 95'i ilköğrenime dahil edilmiş durumdadır. Amaç katılımı % 100'e çekebilmektir. Bunun için de ülke genelinde ilkokullar ağının genişletilmesi için çaba harcanmaktadır. Bunun yanı sıra okuldan iki km daha uzak yerlerde yaşayan çocuklar için bakanlık

Evropa, Ed. Soren Nilsen, Natasa Angeloska-Galeska, Evropksa Fondacija za Obuka <http://getir.net/kr8> [15.11.2007].

⁴⁷ Zakon za Lokalna Samouprava , **Sluzben Vesnik na RM** br.5/2002 (Yerel Yönetim Yasası , MC Resmi Gazetesi, no.5/2002).

⁴⁸ Zakon za osnovno obrazovanie (Sl. Vesnik na R.M. br. 44/95), 20.09.1995, izmeni i dopolnuvanja na Zakonot za osnovno obrazovanie (Sl.vesnik na R.M. br.63/04), 20.09.2004, zakon za izmenuvanje i dopolnuvanje na Zakonot za osnovno obrazovanie (Sl.vesnik na R.M. br 5)24.05.2007.

okula kadar bedava ulaşım sağlamaktadır, bu özellikle kırsal bölgelerde yaşayan çocuklar için geçerlidir. Buna rağmen ülke genelinde ilkokulu terk etme oranı % 1.42'dir.⁴⁹

MC Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı'nın 2003 yılı verilerine göre, MC'de 6 ay ile 7 yaş arasında toplam 29.244 çocuktan 21.148'i ya da % 72,40'ı okul öncesi eğitime dahildir.⁵⁰ Bu eğitim kreş, yuva, anaokulu ve benzeri kurumlarda gerçekleşmektedir. Okulöncesi eğitim sürecine dahil olan çocukların ilkokul birinci sınıfa geldiklerinde diğerlerine kıyasla daha iyi başarı gösterdikleri için, eğitim bakanlığı hazırlık sınıfını ilköğretime dahil ederek ilköğretimin 9 yıl olmasına karar vermiştir. Böylece 2004/2005 öğretim yılından itibaren zorunlu eğitime hazırlık sınıfı da dahil edilerek ilköğrenim dokuz yıl sürmekte, çocuklar altı yaşından itibaren ilkokullara kayıt olmaktadır. Hazırlık yılı eğitimi, Eğitim Bakanlığı Eğitimi Geliştirme Bürosu tarafından hazırlanan plan ve program doğrultusunda anaokul ya da yuvalarda gerçekleştirilmektedir.

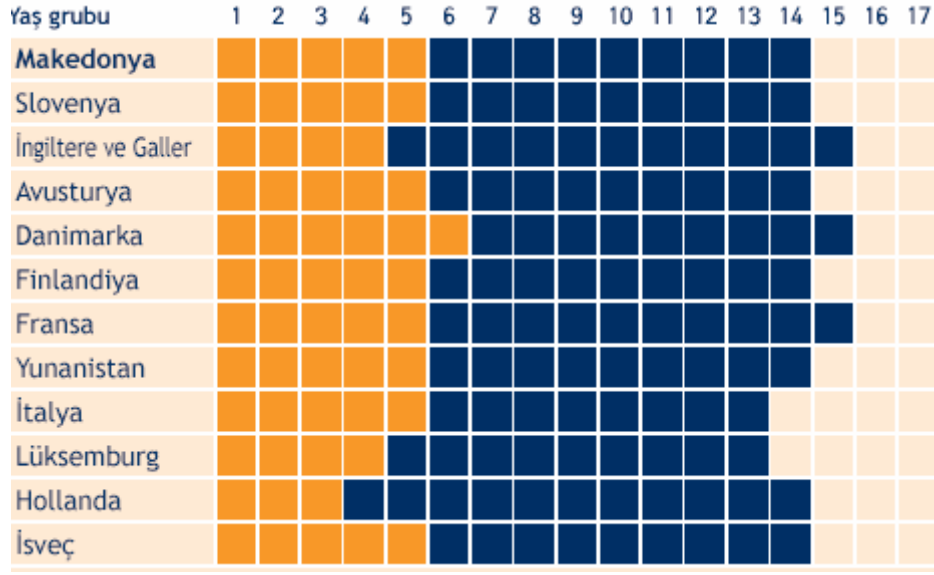
İlköğretim 6-14 yaş arası çocukların eğitimini kapsamaktadır. Makedonya'da ilköğretim 6-14 yaş arası bütün çocuklar için zorunlu ve bedavadır. 2004 yılına kadar sekiz yıllık ilköğretim eğitim sınıfı öğretmenliği (I. sınıftan IV. sınıfa kadar) ve branş dersleri eğitimi (V.sınıftan VIII. sınıfa kadar) olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı. Bir eğitim şekline başka bir eğitim şekline geçiş birçok öğrenci için sorun yaratıyordu, çünkü IV. sınıftan bir sonraki sınıfa geçildiğinde hem ders sayısı hem öğretmenlerin sayısı, hem de öğrencilerden beklentiler ve talepler artıyordu. Yeni kabul edilen dokuz yıllık eğitim üç döneme ayrılıp (I.-III. sınıfa kadar, IV.-VI. sınıfa kadar ve VII-IX sınıfa kadar), bu yöntemle kademe kademe geçiş sağlanması ve böylelikle öğrencilerin alt sınıflardan üst sınıflara geçişlerinin kolaylaşması beklenmektedir.⁵¹

⁴⁹ Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

⁵⁰ "Nacrt –Nacionalen Plan Za Akcija Za Pravata Na Decata Vo Republika Makedonija 2006-2015 godina" Dekemvri 2005, Skopje, <http://getir.net/4vw> [15.10.2007].

⁵¹ Yeni dokuz yıllık ilköğretim okulu, www.bro.gov.mk [20.11.2007].

Şekil 2: Makedonya Cumhuriyeti'nde ve Diğer Ülkelerde Zorunlu Eğitim Süresi

Yeni Dokuz yıllık ilköğretim okulu, www.bro.gov.mk [20.11.2007].

Makedonya Cumhuriyetinde ilköğretim ana dilde verilmektedir.⁵² Anayasa ve İlköğretim yasası ile düzenlenen bu uygulama pratikte bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. MC'de resmi olarak Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak, Ulah ve Romenlerin yaşadığı kabul edilmesine rağmen, sadece dört dilde ilköğretim eğitimi var, daha doğrusu sadece Makedonca, Arnavutça, Türkçe ve Sırpça eğitim veren ilkokullar mevcut. Buna rağmen, özellikle kırsal bölgelerde öğrenci sayısının az olması gerekçe gösterilerek, ya ana dilinde eğitim verilmiyor ya da sadece dördüncü sınıfa kadar karma sınıflarda ana dilinde eğitim veriliyor.

Tablo 4: 1993/94 Eğitim Öğretim Yılı Sonunda Eğitim Diline Göre İlkokul, Sınıf ve Öğretmen Sayısı

Eğitim dili	Okul sayısı	Sınıf sayısı	Öğretmen sayısı
Makedonca	807	7057	9116
Arnavutça	282	2726	3556
Türkçe	54	225	2630
Sırpça	14	55	99
Toplam	1048	10063	13940

Snezana Adamcevska, "Obrazovanieto i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

⁵² İlköğretim yasası ve yasa değişimleri, Zakon za Osnovno Obrazovanie i izmeni i dopolnuvanja na ovoj zakon, "Sluzben vesnik na RM" br.44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 63/04, 55/05.

2000/2001 ve 2001/2002 eğitim öğretim yılındaki durum ise şöyleydi:

Tablo 5: 2000/2001 Eğitim Öğretim Yılı

Eğitim dili	Okul sayısı	Sınıf sayısı
Makedonca	765	6803
Arnavutça	273	2932
Türkçe	56	251
Sırpça	14	45
Toplam	1010	10031

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Tablo 6: 2001/2002 Eğitim Öğretim Yılı

Eğitim dili	Okul sayısı	Sınıf sayısı
Makedonca	780	6816
Arnavutça	275	2990
Türkçe	55	249
Sırpça	13	39
Toplam	1010	10094

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

1990-1998 için eğitim diline göre ilkokul öğrenci sayısı aşağıdaki tabloda izlenebilir:

Tablo 7: Eğitim Diline Göre İlkokul Öğrenci Sayısı

Eğitim yılı	Makedonca	Arnavutça	Türkçe	Sırpça
1990/91	188 051	72 121	5432	1209
1991/92	185 085	69 950	5084	1008
1992/93	183 044	69 952	5172	787
1993/94	182 185	70 320	5368	798
1994/95	182 485	71 490	5491	751
1995/96	181 049	72 124	5612	730
1996/97	178 705	73 352	5865	665
1997/98	175 534	74 122	5938	681

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

2000/2001 ve 2001/2002 eğitim yılındaki durum ise şöyledir:

Tablo 8: Eğitim Diline Göre İlkokul Öğrenci Sayısı

Eğitim yılı	Makedonca	Arnavutça	Türkçe	Sırpça
2000/2001	164 242	75 571	6 061	616
2001/2002	160 218	76 087	5 874	528

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

2004/2005 ve 2005/2006 eğitim öğretim yılındaki ana diline göre okul, sınıf ve öğrenci sayısı ise aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Tablo 9: 2004/2005 Eğitim Yılı

Eğitim yılı	Makedonca	Arnavutça	Türkçe	Sırpça
Öğrenci sayısı	143 616	74 200	5602	458
Okul sayısı ⁵³	759	284	57	10
Sınıf sayısı	6506	3105	274	35

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Tablo 10: 2005/2006 Eğitim Yılı

Eğitim yılı	Makedonca	Arnavutça	Türkçe	Sırpça
Öğrenci sayısı	148 321	79428	6972	464
Okul sayısı ⁵⁴	748	286	60	8
Sınıf sayısı	6986	3449	353	35

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

1991 Anayasası'na göre Türkler de çoğunluk olmayan diğer etnik gruplar gibi kendi dillerinde ilk ve ortaöğretim hakkına sahiptirler. Yine de temel eğitimin ana dilinde yapılabilmesi için belirli bir öğrenci sayısının olması gerekmektedir.⁵⁵ Bu bütün eğitim dilleri için geçerli olan genel bir standarttır. Ama Türk nüfusunun Üsküp, Kalkandelen, Gostivar, Ohri gibi bazı yerlerin dışında dağınık olması, her bölgede sınıf açmak için gerekli sayının tutturulamamasına sebep olmaktadır ve bunun sonucu Türkçe sınıflar açılmamaktadır. Ya da özellikle Doğu Makedonya'da sadece ilkokulun 1-4. sınıflarında Türkçe eğitim verilmekte, öğrenciler bu sınıflardan sonra eğitimlerini ya başka dilde ya da daha büyük yerleşim yerlerinde sürdürme zorunda

⁵³ Bazı okullarda birden fazla dilde eğitim verildiği için toplam okul sayısı gerçek durumu yansıtmamaktadır.

⁵⁴ Bazı okullarda birden fazla dilde eğitim verildiği için toplam okul sayısı gerçek durumu yansıtmamaktadır.

⁵⁵ İlkokul ve ortaokul kanunlarına göre bir sınıfın açılabilmesi için en az 22 öğrenci gerekmektedir

kalmaktadırlar. Böylece ilköğretim çağında olan Türk öğrencilerin sadece yarısı kendi ana dilinde eğitim görmektedir. Bu da diğer yandan çok önemli başka bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Kırsal bölgelerdeki öğrenciler, özellikle kız çocukları ilkokul 4. sınıftan sonra eğitimlerine devam etmiyorlar. Diğer yandan öğrenci sayısının yetersiz olması var olan sınıfların kapanmasına da yol açıyor. Makedonya Devlet İstatistik Kurumu'ndan alınan bilgilere göre 2002/2003 öğrenim yılında Makedonya çapında ilkokul eğitimi alan toplam Türk öğrencilerinin sayısı 10.120'dir.⁵⁶ Ancak bunlardan sadece 6.220'si yani % 60'ı Türkçe eğitim alabilmektedir. Diğer % 40 ise ya Makedonca ya da Arnavutça eğitim yapan okullara devam etmektedir. Daha önceki yıllarda olduğu gibi, 2004/2005 öğretim yılında, Türk öğrencilerin sadece % 2.5'i ana dilinde eğitim alabiliyor. Son birkaç yıl, ana dilde eğitimi desteklemek ve sürdürmek açısından bakanlık pozitif ayrımcılık uygulamakta ve gereken sayının altında bile sınıfların açılmasına izin vermektedir.

Diğer yandan Ulah ve Romen öğrencilerinin ana dilinde eğitim hakkı olmalarına rağmen, bu dillerde eğitim veren okullar olmadığı için, seçmeli ders olarak ana dillerini öğrenme olanağı gündeme geldi. Bu doğrultuda 1993 yılında öğretmenlere Ulahça ve Romence kurslar verilmeye başlandı, ama öğretmenlerin aldıkları diplomalar devlet tarafından kabul edilmeyince, okullarda ders vermelerine izin verilmedi.⁵⁷

Buna rağmen, seçmeli ders olarak ana dilinin öğretilmesinin öğrenciler açısından ne denli yeterli olduğu diğer bir tartışma konusudur. Romence'nin seçmeli ders olarak kullanımına gerekçe olarak Romence'nin sadece kısıtlı çevrelerde ve çoğunlukla aile içinde kullanıldığı gösterilmektedir. Daha geniş çevrelerde Romenler Makedonca ya da diğer etnik dillerden birini kullanmaktalar. Diğer yandan Romence daha çok şive şeklinde kullanılmakta ve genel bir dil bütünlüğü ve dil birliği eksikliği hissedilmektedir. Bu da okullarda verilecek genel bir dil öğrenimini zorlaştırmaktadır. Ulahça'da da aynı sorunlar yaşanmaktadır. Farklı ağız ve şivelerin bir bütün haline getirilip ortak bir dil düzenlenmesi girişimi sonuç vermiş değildir. Aynı zamanda Ulahça dil eğitimi için üniversite düzeyinde özel bir bölüm ya da kürsü bulunmamaktadır. Bu da Ulahça'nın resmi bir dil olarak eğitimde kullanımını

⁵⁶ "Osnovni i sredni ucilista vo RM na pocetokot na ucebnata 2002/2003 godina", 2.4.3.06 **Statisticki pregled** 440, Skopje, May 2003.

⁵⁷ "Alternativen İzvestaj Za Sostojbata Na Nacionalnite Malcinstva Vo Republika Makedonija", Mart 2004, <http://getir.net/kra> [5.11.2007].

imkansızlaştırmaktadır. 2005 yılından itibaren yeniden Romence, Ulahça ve hatta Boşnakça'nın da seçmeli ders olarak görülme olanağı sağlanmıştır.

1992 yılından itibaren Sırpça eğitim veren okulların sayısı gittikçe azalmakta ve Devlet İstatistik Kurumu'nun 2005/2006 öğretim yılı verilerine göre sadece on okulda Sırpça eğitim verilmektedir. Seçmeli ders olarak diğer okullarda Sırpça dili verilmemekte, Sırpça eğitim gören çocuklar genelde 1-4. sınıfa kadar karma sınıflarda eğitim görmekteler. Sırpça kitap ve diğer eğitim araç ve gereçleri bulunamamakta, öğretmen kadrosu da Sırpça dilini iyi derecede bilmemektedir. Böylece çocuklar ne tam Makedonca ne de tam olarak Sırpça öğrenmektedirler.⁵⁸

Birden çok dilde eğitim veren okullarda genelde öğrenciler birbirlerinden ayrı eğitim görmekteler, yani ya farklı okullarda ya da farklı zamanlarda (sabah ya da öğleden sonra) eğitim verilmekte. Böylece daha eğitim sisteminin başlarından itibaren öğrenciler arası ayrımcılıklar başlamaktadır. Öğrenciler ilk başta fiziken birbirlerinden ayrı tutuluyorlar, daha sonra eğitim süreci esnasında ve dersler sayesinde sadece kendi ulusal kimliklerine ait değerlerin öğrenilmesiyle, farklılık ve ayrımcılık psikolojisini pekiştiriyorlar. Eğitim sürecinde özellikle Makedon ve Arnavutlar kendi ulusal kimliklerine ait eğitimin verilmesinde ısrar ederek daha büyük ayrımcılıklara sebep oluyorlar. Mesela Makedonlar kendi ulusal tarihlerini okumak isterken, Arnavutlar Makedon ulusal tarihini değil de Arnavut ulusal tarihini görmek istiyorlar. Böylece farklı etnik gruplar arasında anlayış, saygı, karşılıklı hoşgörü gibi unsurların eğitim süreci esnasında öğrencilere verilemediği görülüyor.

Eğitim sürecinde farklı dillerde verilen eğitimin aynı kalitede olduğu da söylenemez. Özellikle sayıca daha az olan etnik gruplar (Türkler, Sırlar) eğitim süreçlerinde bir yandan kadro yetersizliği, daha sonra kitap, dergi ve diğer eğitim araç ve gereç eksikliği ile karşı karşıya kalmaktalar. Devlet, ana dilinde eğitimi garanti altına almasına rağmen, bu tür eksikliklerin kapatılması için hiçbir girişimde bulunmuyor. Böylece, bu dillerde eğitim gören çocuklara verilen eğitimin kalitesi diğerlerine (Makedon ve Arnavut) kıyasla daha düşük kalmaktadır.

58 age

3.2.2. Ortaöğretim (lise eğitimi)

Ortaokul eğitimi ilkokul eğitiminden sonra üç/dört yıllık eğitimi kapsamaktadır. Ortaokullar genel (lise), teknik ya da meslekî (vocational) okullar olmak üzere öğrencileri genel bilginin yanı sıra beceri gibi konularda da eğitmeye yöneliktir.⁵⁹

2005/2006 öğretim yılının verilerine göre Makedonya’da toplam 101 ortaokulda 93.908 öğrenci eğitim görmektedir. Ortaokullarda öğretim veren öğretmen sayısı ise 6136’dır.⁶⁰

Tablo 11 : Makedonya Cumhuriyeti’nde Eğitim Türüne Göre Ortaokullar

Orta öğretim türü	Okul sayısı
Genel lise	15
Mesleki lise	26
Karma (genel ve mesleki lise)	50

“Nacrt –Nacionalen Plan Za Akcija Za Pravata Na Decata Vo Republika Makedonija 2006-2015 godina” Dekemvri 2005, Skopje, <http://getir.net/4vw> [15.10.2007].

MC’de ortaokul eğitiminin ana dilinde verilmesi anayasa ve Ortaokul yasasıyla düzenlenmiştir. Ama ülke çapındaki devlet okullarında sadece üç dilde eğitim verilmektedir: Makedonca, Arnavutça ve Türkçe. Üç dilde ortaokul eğitimi verilmesine rağmen ana dilinde lise eğitimi gören çocukların sayısı çok azdır. Yani ana dilinde lise eğitimi yetersizdir. Özel ortaokullarda ise eğitim dili İngilizce’dir. Ana dilinde lise eğitiminin kapsamı aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 12: 1993/1994 Eğitim Yılı Sonunda Eğitim Diline Göre Ortaokullar (Liseler)

Eğitim dili	Orta okul sayısı	Sınıf sayısı	Öğretmen sayısı
Makedonca	89	2151	4043
Arnavutça	14	169	355
Türkçe	2	8	28
Sırpça	-	-	-
Toplam ⁶¹		2328	4426

Snezana Adamcevska, “Obrazovanieto i mladite vo Republika Makedonija”, Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456>, [01.11.2007]

⁵⁹ Zakon za sredno obrazovanie (Sl. Vesnik na R.M. br. 44/95) 20.09.2005

⁶⁰ “Osnovni i sredni ucilista vo Republika Makedonija vo krajot na ucebnata 2005/2006 godina” – Skolstvo, Statistiki po oblasti, <http://getir.net/krb> [5.11.2007].

⁶¹ Bazı okullarda birden fazla dilde eğitim verildiği için toplam okul sayısı belirtilmiyor.

2000/2001 ve 2001/2002 eğitim yılında farklı dillerde eğitim veren ortaokulların sayısı aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Tablo 13: 2000/2001 Eğitim Yılı

Eğitim dili	Okul sayısı	Sınıf sayısı	Öğretmen sayısı
Makedonca	90	2417	4438
Arnavutça	23	479	856
Türkçe	5	22	87
Sırpça	-	-	-
Toplam ⁶²		2951	5467

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Tablo 14: 2001/2002 Eğitim Yılı

Eğitim dili	Okul sayısı	Sınıf sayısı	Öğretmen sayısı
Makedonca	90	2437	4417
Arnavutça	24	494	934
Türkçe	5	23	102
Sırpça	-	-	-
Toplam ⁶³		2989	5550

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Son birkaç yılda ana dilinde ortaöğrenim gören öğrencilerin sayısı aşağıdaki tablolarda verilmiştir:

Tablo 15: 2000/2001 Eğitim Yılında Eğitim Diline Göre Öğrenci Sayısı

Eğitim dili	Makedonca	Arnavutça	Türkçe	İngilizce	Toplam
Toplam öğrenci sayısı	74 816	14902	646	626	90990
kız öğrencilerin sayısı	37 330	6 430	279	226	44274

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

⁶² Bazı okullarda birden fazla dilde eğitim verildiği için toplam okul sayısı belirtilemiyor.

⁶³ Bazı okullarda birden fazla dilde eğitim verildiği için toplam okul sayısı belirtilemiyor.

Tablo 16: 2001/2002 Eğitim Yılında Eğitim Diline Göre Öğrenci Sayısı

Eğitim dili	Makedonca	Arnavutça	Türkçe	İngilizce	Toplam
Toplam öğrenci sayısı	74 800	15 844	694	730	92068
kız öğrencilerin sayısı	37 284	7 137	323	264	45008

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

2003/2004 öğretim yılında ortaokula devam eden 26.293 öğrenciden 20.215'i Makedon, 5.724'ü Arnavut, 354'ü Türk'tür. Lise eğitiminde devam eden Romen çocukların oranı ise çok düşüktür. (% 0.5 - 0.6)

2005/2006 eğitim yılında eğitim diline göre ortaöğrenim gören öğrencilerin dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 17: 2005/2006 Eğitim Yılında Eğitim Diline Göre Ortaokul Öğrenci Sayısı

	Okul sayısı ⁶⁴	Sınıf sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
Toplam	101	3184	93908	6136
Makedonca	32	2422	71424	4626
Arnavutça	28	658	20291	1226
Türkçe	8	40	1128	131
İngilizce	6	64	1065	153

"Osnovni i sredni ucilista vo RM na pocetokot na ucebnata 2002/2003 godina", **2.4.3.06 Statisticki pregled 440**, Skopje, May 2003.

İlköğretimden farklı olarak, lise eğitiminin özel okullarda ya da özel kolejlerde verilmesine izin verilmektedir. Böylece Makedonya'da İngilizce eğitim veren özel kolejler mevcuttur.

2000/2001 ve 2001/2002 eğitim öğretim yılında özel kolej sayısı, sınıf sayısı ve bu okullarda farklı etnik kimlikten olan öğretmen sayısı şöyledir:

⁶⁴ Bazı okullarda birden fazla dilde eğitim verildiği için toplam okul sayısı belirtilemiyor.

Tablo 18: Özel Ortaokul, Sınıf ve Öğretmen Sayısı

Eğitim yılı	Okul sayısı	Sınıf sayısı	Öğretmen sayısı
2000/2001	5	33	86
2001/2002	5	35	100
2005/2006	6	64	153

Snezana Adamcevska, "Obrazovanieto i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Makedonya Cumhuriyeti ortaöğrenime (lise) devam etme oranıyla diğer Balkan ülkelerinin gerisinde yer almaktadır. İlkokulu bitiren öğrencilerin ortalama olarak sadece yüzde 86'sı ortaöğrenime devam etmektedir.

Tablo 19: 2002/05 Döneminde Ortaöğrenime Devam Eden Öğrenci Sayısı

Öğrenim yılı	İlkokulu bütünleyenler	Öğrenim yılı	Ortaokula devam edenler	%
2002/03	30 863	2003/04	26 293	85, 26%
2003/04	29 599	2004/05	25 545	86%

"Nacrt –Nacionalen Plan Za Akcija Za Pravata Na Decata Vo Republika Makedonija 2006-2015 godina" Dekemvri 2005, Skopje, <http://getir.net/4vw> [15.10.2007].

MC'de 2002/2003 öğretim yılı sonunda Devlet İstatistik Kurumu verilerine göre 91 devlet ortaokulunda (lise) 5749 öğretmen, toplam 93.526 öğrenciye ders vermektedir. Aynı zamanda 5 özel ortaokulda 848 öğrenciye 119 öğretmen ders vermektedir. 2003/2004 öğretim yılında ilkokulu bitiren 25 999 öğrenciden 25.545 öğrenci ortaokul (lise) birinci sınıfa kaydını yaptırmış bulunmaktadır, bu da önceki sene ilköğretimi bitiren öğrencilerin % 86.3'üne karşılık gelmektedir. Buna göre ilköğretimi tamamlayan 14 yaşındaki çocukların büyük bir kısmı daha doğrusu % 13.6'sı eğitim sisteminin dışında kalmaktadır.⁶⁵

Ortaokul eğitim sürecinde her yıl % 2.8 öğrenci okulu terk etmekte, bu da toplam dört yıllık ortaokul süreci için % 11.76'ya tekabül etmektedir. Ortaokulu terk oranı, ilkokulu terk oranından iki kat daha büyüktür. Bu gidişat göz önünde bulundurarak, MC'de lise eğitiminin de zorunlu olması tartışmaları başlamış bulunuyor.

Ana dilinde ilkokul eğitimini tamamlayan öğrencilerin ana dilinde lise eğitime kayıt oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

⁶⁵ Galeska, age, 4.

Tablo 20: Ortaokul Eğitimine Devam Eden Öğrencilerin Etnik Dağılımı

Öğrenim yılı	Makedon	Arnavut	Türk	Toplam
2003/2004	20.215	5.724	354	26.293
2004/2005	19.492	5.753	300	25.545

“Nacrt –Nacionalen Plan Za Akcija Za Pravata Na Decata Vo Republika Makedonija 2006-2015 godina” Dekemvri 2005, Skopje, <http://getir.net/4vw> [15.10.2007].

Tablolardan da görüldüğü gibi, lise eğitimine devam eden Makedon ve Türk öğrencilerinde azalma görülürken, Arnavut öğrencilerin sayısı artmaktadır.

Lise düzeyinde ana dilinde sınıfların açılması özellikle Makedonya’nın bağımsızlığından sonra hız kazandı. Ama etnik gurupların ülke genelinde katılım oranları göz önünde bulundurulursa, ana dilinde eğitimin yetersiz olduğu görülmektedir. Bir yandan Makedonlar ana dilinde liselerin açılmasına zorluk çıkarırken, diğer yandan hem öğrenci hem de kadro yetersizliği ile karşılaşmaktadır. Bu özellikle Türkçe eğitim için geçerlidir.

Mesela, 2004 yılı verilerine göre Makedonya’da toplam 95 liseden sadece 6 okulda Türkçe eğitim verilmekte bu da nüfus oranına göre lise çağında olan Türk öğrencilerin sadece % 0.8’inin kendi ana dilinde eğitim aldıklarını göstermektedir.⁶⁶

Tablo 21: Eğitim Diline Göre İlkokulu Tamamlayan Öğrencilerin Ortaokula (Liseye) Kayıt Edilmeleri

	Makedonca	Arnavutça	Türkçe	Toplam ⁶⁷
2000/2001				
İlköğretim	164 242	75 571	6 061	246 490
Lise eğitimi	74 816	14 902	646	90 990
2001/2002				
İlköğretim	160 218	76 087	5 874	242 707
Lise eğitimi	74 800	15 844	694	92 068

Snezana Adamcevska, “Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija”, Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Tablolardan da görüldüğü gibi ana dilinde ilköğrenimini tamamlayan çocukların büyük bir kısmı ana dilinde ortaokul (lise) eğitimine devam edemiyor. Yani ana dilinde lise eğitimi ülke genelinde çok yetersiz bir durumdadır. Türkçe eğitim veren sadece birkaç lise olduğu için, ilkokulu Türkçe bitiren Türk çocukların büyük bir

⁶⁶ “Nacrt –Nacionalen plan za akcija za pravata na decata vo Republika Makedonija 2006-2015 godina” Dekemvri 2005, Skopje, <http://getir.net/4vw> [05.10.2007].

⁶⁷ Sırpça dilinde ortaokul (lise) eğitimi olmadığı için Sırpça ilkokul bütünleyen öğrencilerin verileri tabelada belirtilmemiştir

kısmı ise eğitimlerine farklı bir dilde (Makedonca ya da Arnavutça) devam etmektedirler. Lise eğitimi alan Türk öğrencilerinin sadece % 45'i kendi ana dilinde eğitim görmekte.⁶⁸ Buna rağmen ortaöğrenime devam eden Türk öğrencilerinin sayısı çok düşüktür.

Bu verilere göre bir yandan ortaokulu terk eden öğrencilerin yüksek oranı, diğer yandan ana dilinde ortaöğretilimin yetersizliği, MC'de lise eğitimini zorunlu hale getirme girişimlerini arttırdı. Böylece 2007 yılında yapılan ortaokullarla ilgili yasa değişikliği doğrultusunda 2008/2009 öğretim yılından itibaren lise eğitimi de zorunlu hale getirildi.⁶⁹ Hükümetin bu kararı farklı çevreler tarafından büyük eleştirilere uğradı. Eleştirilerin büyük bir kısmı bu tür bir uygulamanın devlet bütçesini iyice sarsacağı yönündeydi. Diğer yandan eğitim kalitesinin de düşeceği ortak kanılardan bir tanesiydi. Eğitimin zorunlu olması devlet tarafından yeterli sayıda öğretmen kadrosu, kitap, öğretim araç ve gereçleri, yeterli sayıda okul, öğrencilerin yerleşim yerlerinden okullara kadar ulaşımı vb şeylerin devlet tarafından karşılanması gerekmektedir. İlköğretim için bu konularda yaşanan yetersizlikler göz önünde bulundurulursa, lise eğitimi için bunların nasıl karşılanacağı merak konusudur.

İlköğretimde mevcut olan kadro ve kitap yetersizliği ortaöğrenim için de geçerlidir. Bu özellikle Türkçe ortaokul eğitimi için geçerlidir. 8 lisede toplam 40 sınıfta 1128 öğrenciye 131 öğretmen Türkçe eğitim vermektedir. Öğretmen kadrosunun yetersizliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu yetersizlik bir yandan Türk öğretmenlerin eksikliğine diğer yandan da genel anlamda öğretmenlerin işe alınma şartlarına bağlıdır. Mesela bir öğretmenin işe alınması için en az 6 ders saati olması gerekmektedir. Bu bütün eğitim dilleri için geçerlidir. Ama sadece 8 lise ve 40 sınıfta Türkçe eğitim verildiği ve bu liselerin farklı farklı şehirlerde olduğu göz önünde bulundurulur, bir de birçok dersin sadece bir ya da iki yıl verildiği düşünülürse, öğretmen kadrosunun yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Bakanlık ana dilde eğitim için, daha doğrusu sayısı az olan öğrencilerin ana dilinde eğitim için yasal çerçeve dahilinde izin vermek dışında hiçbir yardım ya da teşvikte bulunmamaktadır. Bu özellikle Türkçe için geçerlidir; çünkü Arnavutça hem lise, hem sınıf, hem öğrenci sayısı yeterli olduğu için, kadro ve kitap yetersizliği yok denecek kadar azdır. Oysa

⁶⁸ Fadıl Hoca, "Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Hikmet dergisi**, 2004/1 yıl 2 Mayıs Sayı 3, 124.

⁶⁹ Zakon za izmenuvanje i dopolnuvanje na Zakonot za sredno obrazovanie, (Sl. Vesnik na R.M. br. 49), 18.04.2007 <http://getir.net/krd> [17.11.2007].

bakanlık az sayıda ders için Türk öğretmen alınmasına izin vermemekte ve bu açığı Makedon öğretmenlerin Makedonca ders vermeleriyle kapatmaktadır.

Kadro ve kitap yetersizliği çerçevesinde Türkçe eğitimin kalitesi de diğer dillere kıyasla daha düşüktür. Bu da bir kısır döngü olarak lise eğitimine devam etmek isteyen öğrencilerin kalite açısından Türkçe değil de Makedonca ya da İngilizce eğitimi tercih etmelerine, bunun sonucu olarak da her geçen sene Türk öğrencilerin azalmasına, buna bağlı olarak öğretmen, kitap ve kalite durumunun daha da elverişsiz hale gelmesine neden olmaktadır. Bu da devletin Türkçe dilinde ortaöğrenimi kendi haline bıraktığını göstermektedir. Velilerin ve öğretmenlerin en azından kitap açığını kapatmak için birçok girişimleri olmasına rağmen, bugüne dek sorun çözülmüş değildir. Eğitim Bakanlığı, kendi onayı olmayan kitapların eğitimde kullanılmasına izin vermediği için, bu sorunun kişisel çaba ile değil de kurumsal ve daha yüksek seviyede çözülme gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. MC ve Türkiye arasında eğitim alanında olan işbirliği çerçevesinde kitap sorunu en önemli sorunlardan bir tanesi olmasına rağmen, çözümler özellikle Makedonya’da bürokratik engellere takılarak, yıllarca geçiştirilmektedir. Lise eğitiminin zorunlu olmasıyla Türkçe kadro ve kitap eksikliğinin az da olsa çözülmeye başlaması umulmaktadır.

3.2.3. Üniversite eğitimi

MC’de yüksek öğrenime devam etme oranı artış gösterse bile, 100.000 kişiye 2.212 üniversite öğrenci düştüğünden, henüz yeterli bir seviyede olduğu söylenilemez. Bu sayının üç devlet üniversitesi ve her gün sayısı artan özel üniversiteler sayesinde çoğalması beklenmektedir.

Makedonya’daki üniversiteler azınlık politikalarını en zor kabul eden kuruluşlar olmakla birlikte aynı zamanda en hızlı değişim gösteren kuruluşlardır da. Makedonya’nın bağımsızlığından sonra iki devlet üniversitesi mevcuttu. Bu üniversitelerde Makedonlar dışında diğer etnik kökenli öğrencilerin kayıt yaptırmaları çok zordu. Kayıt yaptırdıktan sonra da eğitimleri sürecinde, milliyetçilik nedeniyle birçok sıkıntıyla karşılaşmaktaydılar. Yıllarca süren bu sorunların çözümünü Arnavutlar resmen tanınmayan Kalkandelen Üniversitesi’ni kurmakta, Türk öğrenciler ise Türkiye Cumhuriyeti’nin verdiği kontenjanla eğitimlerini Türkiye’de

sürdürmekte buldular. Böylece 90'lı yılların başlarında üniversite çağında olan öğrenciler için yeni bir dönem başlamış oldu.

Makedonya'daki üniversitelerin azınlıklara yaptıkları bu katı sınırlamalar, uluslararası camiada da yankı buldu. Arnavutlar Kalkandelen Üniversitesi'ni desteklerken, uluslararası camia yeni bir çözüm bulma girişimine girdi ve Kalkandelen'de Makedonca-İngilizce-Arnavutça eğitim veren özel Güneydoğu Avrupa Üniversitesi'ni (JIE - Jugoistocen Evropski Univerzitet) açtı. Ama bu Arnavutlar için bir çözüm değildi, onlar Makedonya devlet yapısı içinde yer almak istiyorlardı, daha doğrusu Arnavutça eğitim verecek özel değil de bir devlet üniversitesi talep etmekteydiler. Böylece Kalkandelen Üniversitesi'ni legalleştirme arayışları başladı. 2000'li yıllarda yaşanan etnik çatışmalarda Arnavutların taleplerinden bir tanesi de buydu. OÇA'nın şartları gereği yüksek öğrenim yasasında yapılan değişikliklere göre nüfusun % 20'lik oranına sahip olan etnik gruplara, ana dilinde devlet üniversitesi açma olanağı sağlandı.⁷⁰ Tabii, bu olanak sadece Arnavutların kullanabileceği ve kullandığı bir yasal değişiklik oldu. Böylece 2003 yılında Kalkandelen Üniversitesi devlet üniversitesi statüsüne sahip oldu ve böylece MC'de ilk kez etnik bir dilde eğitim veren bir üniversite devlet üniversitesi olmuş oldu.

Bu dönem içinde ise üniversite çağında olan Türk öğrenciler hızlı bir şekilde Türkiye üniversitelerine kayıt yaptırmaya başladılar. Böylece Türkiye'de eğitimlerine devam eden öğrencilerin sayısı her geçen sene artış göstermeye başladı. Bu bir yandan eğitilmiş Türk kadrolarına sahip olma olanağı verirken, diğer yandan Makedonya'da yaşayan Türkler için gizli bir beyin göçüne neden oldu. Makedonya ve Türkiye arasında üniversite diplomalarının kabul edilmesi için 1998 yılında ikili Denklik Anlaşması imzalandı.⁷¹ Ama bu anlaşmanın imzalanmasına rağmen mezun olup geri dönen gençlerin birçoğu uzun yıllar diplomalarının denkliklerini alamadılar. Ancak 2002 yılından sonra iki ülke arasında Diploma Denklik Anlaşması işlev görmeye başladı. Ama bu süre içinde mezun olmuş yüzlerce genç işsiz kaldı. Bu da sosyal bir probleme neden oldu.

⁷⁰ Yüksek öğrenim kanunu ve yapılan değişimler - Zakon za visoko obrazovanie "Sluzben vesnik na RM" br.64/00, 49/03.

⁷¹ Sorabotka pomegu Republika Makedonija i Republika Turcija za vzaemno priznavanje na visokoobrazovni kvalifikacii, Skopje, 1998.

Makedonya’da yüksek öğrenimine devam eden Türk öğrencilerinin büyük bir kısmı Üsküp’teki Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesini tercih ediyorlar. Buna rağmen, Türk öğrenciler 2002/2003 öğrenim yılında bu üniversitedeki toplam öğrenci sayısının sadece %1.3’ünü oluşturmaktaydı, ders veren Türk hocaların oranı ise % 0,7’ydi.⁷² Ancak bu üniversitede toplam 590 öğrencinin 248’i Filoloji fakültesinin “Türk dili ve edebiyatı” bölümü ile Pedagoji fakültesinin “Sınıf öğretmenliği” bölümü ve “Okulöncesi öğretmenliği” bölümüne kayıt yaptıran öğrencilerdir. Öğrencilerin bu bölümlere ilgisi sadece burada Türkçe eğitim verilmesine bağlanmaktadır.⁷³ Diğer devlet üniversitelerinde ise 150 civarında Türk öğrencisi vardır.

Arnavut öğrenciler yüksek eğitimlerine ilk başlarda özel Güneydoğu Avrupa Üniversitesi’nde devam ediyorlardı. Arnavutluk ve Kosova’daki üniversitelerde eğitim alan Arnavut öğrencilerin sayısı da az değildir. 2005 yılında Kalkandelen Üniversitesi’nin legalleşmesi ve devlet üniversitesi olmasıyla, Arnavut öğrencilerinin bu üniversiteyi tercih oranı artış göstermiştir. Mesela Üsküp’teki Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi’ne Arnavut öğrencilerin kayıt oranı % 6 iken, Makedonlar % 88’lik bir orana sahiptirler.⁷⁴

1999/2000 eğitim öğretim yılında Üsküp Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesine toplam 6.251 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bu öğrencilerin 4.065 devlet kontenjanında yer alırken, 1721 öğrenci belli miktarda katkı payı ödeyerek kaydını yaptırmıştır. Özellikle farklı millî mensubiyete ait öğrenciler için pozitif ayrımcılık çerçevesinde 433 kişilik bir ek kontenjan açılmıştır. 1999/2002 öğretim yılında bu üniversiteye kaydını yaptırmış olan öğrencilerin etnik dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

⁷² “Zapisani studenti na visokite strucni skoli i na fakultetite vo ucebnata 2002/2003 godina” 2.3.4.05 **Statisticki pregled 439**, Skopje, 2003 godina.

⁷³ Hoca, 2004, 125.

⁷⁴ Üsküp Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi Yıllık Bültenleri 1997/98,1998/99,1999/2000 Üsküp.

Tablo 22: 1999/2000 Eğitim Öğretim Yılında Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi'nde Giriş Sınavına Başvuran, Sınavı Geçen ve Üniversiteye Kaydolan Öğrencilerin Etnik Dağılımı

Milli mensubiyet	Sınavı Giren	Sınavı geçen Sayı ve %	Sınavı Geçemeyen Sayı ve %	Toplam kaydolan Sayı ve %
Makedon	8 919	7 704 86,4	1 215 13,6	5 295 68,7
Arnavut	1 046	703 67,2	343 32,8	510 72,5
Türk	207	150 72,5	57 27,5	111 74,0
Ulah	193	150 77,7	43 22,3	91 60,7
Romen	107	90 84,1	17 15,9	40 44,4
Sırp	218	163 77,8	55 22,2	102 62,6
Diğerleri	183	138 75,4	45 24,6	92 66,7
Toplam	10 863	9 079 83,6	1 784 16,4	6 251 68,8

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Tablodan da görüldüğü gibi 1999/2000 eğitim öğretim yılında Makedonlar dışında üniversiteye kaydolan öğrencilerin % 31,53'ünü farklı milli mensubiyete ait öğrenciler oluşturmaktadır. Bu sayı üniversite dahilinde bulunan bütün fakültelere kaydolan öğrencileri kapsamaktadır.

Makedonlar dışında kalan diğer etnik gruplardan öğrencilerin lisans sonrası eğitimlerinde de sorunlar ve kısıtlamalar devam etmiştir. Mesela Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi'nde 1999 yılına kadar yüksek lisans yapan Türk öğrencilerinin oranı % 0.2'dir. Doktora yapanların oranı ise % 0.4'tür ya da diğer bir söyleyişle, toplam 1.296 doktora yapan kişi arasında sadece 5 Türk yer almaktadır.⁷⁵

Özellikle 2000'li yıllardan sonra yüksek lisans ve doktora yapan öğrencilerin sayısında artış görülmektedir. Türk öğrencileri lisans sonrası eğitimlerini Türkiye'de yapmayı tercih ederken, Arnavut öğrenciler Arnavutluk'u tercih ediyorlar. Makedon öğrencilerin ise lisans ve lisans sonrası eğitim için tercih ettikleri ülke Bulgaristan'dır.

⁷⁵ Fadıl Hoca, "Makedonya Eğitim Sisteminde Türkler ve Diğer Etnik toplulukların Katılım Oranları", **Hikmet dergisi**, Mayıs 2003/1 yıl 1 Sayı 1, 124.

Son yıllarda devlet üniversiteleri özel kontenjanlar belirlemekle, çoğunlukta olmayan etnik grup öğrencilerinin üniversitelere kayıt yaptırmalarını teşvik etmekte ve kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan, son birkaç yıldır MC’de özel üniversiteler de açılmaya başlamıştır. Böylece üniversite çağında olan öğrencilerin bir kısmı yüksek eğitimlerini bu üniversitelerde de görmeye başladılar. Genelde İngilizce eğitim veren bu üniversitelerin amacı bir yandan Makedonya’daki öğrencilere hitap etmek, diğer yandan Makedonya’nın coğrafi konumundan yararlanarak bölge öğrencilerine de hitap etmektir. Özellikle AB uyum yasaları çerçevesinde yüksek öğrenim alanında yapılan değişiklikler, kredi transfer sistem uygulaması vb konuların, ileriki yıllarda bu üniversitelerin faaliyetlerinin artmasında etkisini göstermesi bekleniyor.

3.3. Öğretmen Kadrosu

Eğitim sisteminde önemli alanlardan bir tanesi de öğretmen kadrosudur. MC tarihinde eğitim kadrosunun yetiştirilmesi farklı şekillerde yürütülmüştür. 20.yüzyılın 50’li yıllarında MC genelinde bütün eğitim seviyelerinde kadro yetersizliği mevcuttu. Bu alanda farklı millî topluluklara eğitim verecek kadro da yetersizdi. Bu yetersizlik 1953 yılından itibaren Üsküp (1944/45), Manastır (1945/46), İştıp (1946/47) ve Kalkandelen’de (1950/51) öğretmen okullarının açılmasıyla sistematik bir şekilde çözülmeye başlamıştır. Kalkandelen’de eğitim Arnavutça ve Türkçe verilmekteydi. Bu okul daha sonra Üsküp’e taşınmıştır. Bu öğretmen okullarında eğitim dört yıl olup, ilkokul 1-4. sınıflar için öğretmen kadrosu yetiştirmektedir.⁷⁶ Daha sonraki yıllarda ilkokul 5-8. sınıflarda ders verecek öğretmen kadrosuna da ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu ihtiyacın giderilmesi için Üsküp (1947/48), İştıp (1959/60) ve Manastır’da (1964/65) Yüksek Pedagoji okulları açılmıştır. Daha sonraları bu okullar Yüksek Pedagoji akademilerine dönüştürülmüştür.

1958 yılında eğitim sisteminde yapılan reformlar sonucu Yüksek Öğretmen okulları kapatılmış, ilkokul 1-8. sınıflarda ders verecek öğretmenler için iki yıllık yüksek okullar açılmıştır. Lise eğitimini tamamladıktan sonra devam edilen bu yüksek okullarda, bütün dillerde eğitim verecek öğretmenler yetiştirilmekteydi.

1982 yılından itibaren 5-8. sınıflara branş dersi verecek öğretmenler için 4 yıllık öğretmenlik fakülteleri açılmıştır. Bu fakültelerde bütün öğrenciler için eğitim dili

⁷⁶ Snezana Adamcevska, ”Obrazovanieto i mladite vo Republika Makedonija”, Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Makedonca'dır. Sadece Arnavut dilbilgisi ve edebiyatının yanı sıra Türk dili ve edebiyatı dersini verecek olan öğrenciler Üsküp'teki Filoloji fakültesindeki ilgili kürsülerde eğitim görmekteler.

İlkokul 1-4. sınıflarda Arnavutça ve Türkçe ders verecek öğretmen adayları ise, Üsküp'teki Pedagoji fakültesinin Arnavutça ve Türkçe bölümlerinde eğitim görmekteler.

İlkokul yasasına göre ilkokulda ders verecek öğretmenlerin yüksek okul ya da fakülte mezunu olması gerektiği vurgulanmıştır. Ama okullarda iki yıllık öğretmenlik okullarından mezunu olup da, ders veren öğretmenler de mevcuttur. Eğitim sisteminde yapılan yeni düzenlemelerle bu öğretmenlerin en kısa zamanda Eğitim fakültesi bitirmeleri şartı konulmuştur.

Tablo 23: İlkokullarda Ders Veren Öğretim Kadrosunun Eğitim Durumu

Eğitim Öğretim yılı	Fakülte	Yüksek Okul	Lise mezunu	Diğer	Toplam
1994	2 419 17,67%	9 880 72,16%	1389 10,15%	4 0,03%	13 693
1995	2 509 18,24%	9951 72,33%	1298 9,44%	0	13 758
1996	2 679 19,34%	9943 71,75%	1 220 8,81%	16 0,12%	13 858
1997	2763 19,83%	10 022 71,91%	1142 8,20%	10 0,08%	13 937

Snezana Adamcevska, "Obrazovanieto i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

2001/2002 ve 2002/2003 eğitim öğretim yılında ilkokullarda ders veren öğretim kadrosunun eğitim durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 24: İlkokullarda Ders Veren Öğretim Kadrosunun Eğitim Durumu

Eğitim Öğretim yılı	Fakülte	Yüksek Okul	Lise mezunu	Diğer	Toplam
2001/2002	3 700	9280	874	10	13 954
2002/2003	4 280	9 057	826	31	14 194

Snezana Adamcevska, "Obrazovanieto i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

Tablolarda da görüldüğü gibi her geçen yıl fakülte mezunu öğretmenlerin sayısı artmaktadır. Bu tablolarda genel olarak bütün dillerde eğitim veren öğretmenlerin verileri bulunmaktadır.

Son yıllarda üniversiteler, pozitif ayrımcılık çerçevesinde farklı etnik topluluklardan olan öğrencilere belli kontenjanlar tanıyarak fakültelere kayıtlarını kolaylaştırmış, böylece farklı dillerde eğitim verecek öğretmen kadrosu yetiştirmeye başlamıştır.

Tablo 25: Öğretmen Kadrosu Yetiştiren Fakültelerde 1997/98, 1998/99, 1999/2000 Eğitim Yıllarında Ek Kontenjan Çerçevesinde Kayıt Yaptıran Öğrenci Sayısı

Fakülte	1997/98	1998/99	1999/2000
Matematik	30	46	28
Felsefe	61	46	-
Filoloji	165	34	25
Pedagoji (Üsküp)	37	31	20
Pedagoji (İştıp)	8	7	14
Beden eğitimi fakültesi	20	16	11
Güzel sanatlar fakültesi	5	6	4
Müzik Akademisi	4	4	5
Toplam	330	191	107

Snezana Adamcevska, "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija", Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI, Skopje, Januari 2004, <http://getir.net/456> [01.11.2007].

3.4. Ana Dilinde Ders Kitapları Yetersizliği

Ana dilinde eğitim için ders kitaplarının yetersizliği hatta eksikliği Makedonya eğitim sisteminin önemli sorunlardan bir tanesidir. Özellikle son yıllarda ders müfredatlarının değişmesiyle Yugoslavya döneminden kalan ders kitapları kullanımdan kaldırıldı. Bununla birlikte yeni ders kitaplarının bütün eğitim dillerine tercüme edilmesinde ve yayınlanmasında sorunlar yaşanmaya başladı. Böylece ana dilde eğitim anayasa ile garanti altına alındığı halde yıllardır Türkçe, Sırpça ders kitapları basılmamaktadır.

İlköğretim yasasına göre kitap basımı yayınevlerinin görevidir, yayınevleri de talebin az olmasını gerekçe göstererek Türkçe, Sırpça ders kitapları basmıyorlar. Böylece ilköğretim için çok az sayıda kitap varken, lise eğitimi için etnik dillerinde daha doğrusu Türkçe neredeyse hiçbir dersten kitap yoktur. Normal olarak bu yetersizlik eğitim kalitesine de yansımaktadır.

Şubat ve Ekim 2004 tarihlerinde Makedonya ve Türkiye eğitim bakanları arasında yapılan görüşmelerde ders kitapları sorunu da dile getirildi. Türkiye özellikle kitap basımında yardımlar gerçekleştirdi. Bu sorunun çözülmesi açısından bir yandan yasal değişikliğe gidilirken diğer yandan her iki bakanlıkta bu konular üzerinde çalışacak karma çalışma grupları oluşturuldu.⁷⁷ Diğer yabancı kuruluşlar da bu alanda yardımlarda bulunmaktalar.

Arnavut öğrencilerin sayısının kabarık olması nedeniyle ders kitapları yetersizliği ilköğretimde Türkçe, Sırpça ve Romence eğitimde görülmektedir. Lise düzeyinde ise Makedonca ve Arnavutça ders kitapları mevcut iken, Türkçe ders kitap sayısı yok denecek kadar azdır.

İki dünya savaşı arasında Türkçe öğrenim olmadığından, o yıllarda okullar için kitap yayınlama etkinliğinden söz edemeyiz. 1944 yılının son aylarında Makedonya’da Türk okullarının açılması, doğal olarak okul kitaplarının yayınlanma gereksinimini de ortaya çıkarmış oldu. 1945 yılının ilk aylarında Milli Eğitim Bakanlığı’nda Türk okullarına ilk ders kitaplarını hazırlayacak komisyon kuruldu.⁷⁸ Böylece 1945/46 öğretim yılında artık ikinci sınıfa devam eden Türk öğrencileri için ilk alfabe yayınlanmıştır.

Tek partili sistem döneminde, gerek Türkçe, gerekse Makedonca ve Arnavutça hazırlanan ders kitaplarının amacı çocuklara sosyalist duygular aşlamaktı. Eğitim programında sosyalist ülkelerin yüceliği, dünya geleceğinin sosyalist toplumlardan oluşacağı anlatılırdı. Çoğunlukla kardeşlik ve birlikten söz edilirdi.⁷⁹

Üsküp’te devlet tarafından kurulan devlet kitap yayınlama kurulu tarafından başlatılan ve bugün “Prosvetno Delo” ders kitapları yayınlama kurulunca, geçen 50 yıl içinde yaklaşık yedi yüz kadar Türkçe ders kitabı yayınlanmıştır. İlk yıllarda ders kitaplarının çoğu hatta daha yüksek sınıflar için okuma kitapları bile Makedon yazarları tarafından hazırlanıyor ve sonradan Türkçe’ye çevriliyordu. Sekiz yıl sonra (1953 yılından itibaren) okuma kitapları Türk yazarlar tarafından hazırlanmaya başlandı.⁸⁰ Kurum, okuma ve dilbilgisi kitaplarından başka, sekiz yıllık okullar ve

⁷⁷ Makedonya Eğitim Bakanı ve Türkiye Milli Eğitim Bakanı arasında yapılan ikili görüşmelerde alınan notlar, Şubat 2004 ve Ekim 2004.

⁷⁸ Fahri Kaya, “Makedonya’da Türkçe Yayın Hayatı”, **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999):277.

⁷⁹ Abbas, *age*, 294.

⁸⁰ Kaya, *age*, 278.

liseler için de Türkçe ders kitapları (tarih, coğrafya, matematik, kimya, biyoloji vs.) yayınlamaktadır.

Türk okullarının bugün dil ve kitap sorunu belirli bir şekilde halen mevcuttur. Balkan savaşlarından sonra, Türkiye ile bağlar kopmuş, Makedonya Türkleri eğitim ve kültür alanında Türkiye’den hiçbir yardım görmemişlerdir. Bu yüzden Türkçe bilinmeden eğitim yapılmıştır. Çeviri yoluyla hazırlanan kitaplar oldukça hatalıdır. Terimler yeni öğrenilmiş, kaliteli çeviriye ulaşamamıştır. Çeviriler uzmanlar tarafından yapılmadığından, büyük hatalar meydana gelmiştir. Ders kitaplarındaki yanlışlar çocukların başarısını olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü okullarda Türkçe ders kitapları dışında, neredeyse bütün kitaplar Makedonca’dan çeviri yapılarak okutulmaktadır. Sadece Türkçe okuma ve dilbilgisi kitapları Türkler tarafından hazırlanmaktadır.

Genel anlamda ders kitaplarının Makedon yazarlar tarafından yazılması, sonradan bunların Türkçe veya başka bir dile tercüme edilmesi başka sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan en çarpıcı örnek tarih ders kitaplarında görülmektedir. Arnavutça tarih ders kitapları Arnavut yazarlar tarafından yazılırken, Türkçe tarih ders kitapları kadro yetersizliği sonucu genelde Makedonca’dan tercüme edilmektedir. Makedonlar tarafından yazılan bu kitaplarda, Türkler hep “barbar” ve “başkalarına karşı canavarca davranan bir halk” olarak gösterilmektedir.⁸¹ Son yıllarda bu metinlerde kimi değişikliklerin yapılmasına rağmen, birçok tarihi olay hâlâ taraflı olarak anlatılmakta ve yorumlanmaktadır. Türkiye Eğitim Bakanlığı ile Makedonya Eğitim Bakanlığı arasında bu konuda görüşmeler sürmektedir. Amaç iki ülke arasındaki dostluğu bozacak, buralarda yaşayan uluslar arasında düşmanlık duygularını besleyecek, rencide edici sözler ile kalıpyargıların yeni programlara göre ortadan kaldırılmasıdır. Ancak şimdilik Türk tarihinin daha geniş çapta okunmasıyla ve terminolojinin değişmesiyle ilgili şu ana kadar kayda değer bir gelişme olmamıştır.

3. 5. Etnik Çatışmaların ve Etnik Ayrımcılığın Eğitime Yansıması

MC eğitim sistemi etnik çatışmaların ve etnik ayrımcılığın yaşandığı önemli alanlardan bir tanesi olmayı sürdürmektedir. Bu durumun nedenleri arasında eğitim

⁸¹ Kaya, age ,279.

sisteminin bazı özellikleri sayılabilir, bunlar arasında en önemlileri de, dil/etnik paralellik; etnosentrik yaklaşım ve geleneksel bakış açısıdır.⁸²

Dil/etnik paralellik farklı dillerde eğitim verilmesinden kaynaklanmaktadır. Daha doğrusu ilkokullarda ve ortaokullarda eğitim Makedonca, Arnavutça, Türkçe ve Sırpça verilmektedir. Bu dilsel ayrım büyük oranda etnik ayrımla da bağdaşmaktadır. Okullarda, birden fazla dilde eğitim veren okullarda bile, farklı dilde eğitim gören çocukların bir araya gelmesi, iletişim ve işbirliği içinde olmaları için hiçbir etkinlik düzenlenmemektedir. Tam aksine, etnik çatışma yaşanmaması adına, farklı dillerde eğitim gören öğrenciler sabah ya da öğleden sonra olmak üzere farklı zamanlarda okula gitmekte ya da farklı okul binalarında eğitim görmektedirler. Öğrenciler arasındaki bu ayrımcılık öğretmenler için de geçerlidir. Genel olarak farklı dillerde eğitim veren öğretmenler farklı millî mensubiyet de taşımaktadırlar, yani Makedon dilinde eğitimi Makedon öğretmenler, Arnavutça eğitimi Arnavut öğretmenler ve Türkçe eğitimi Türk öğretmenler vermektedirler. Ancak kadro yetersizliğinden, özellikle de Türk çocuklarına Makedon ya da Arnavut öğretmenler ve genelde Makedonca ders veriyorlar. Diğer yandan Makedonca ya da Arnavutça bildikleri halde Türk öğretmenler Makedon ve Arnavut öğrencilere ders verememekteler. Böylece öğretmenler arasındaki bu ayrımcılık öğrencilere de yansımakta ve farklı etnik grupların birbirlerine olan önyargıları devam etmektedir.

Etnosentrik yaklaşım – Tarih ve edebiyat müfredatları genellikle etnosentrik olup, bir yandan diğer milletler hakkındaki bilgiler eksikken, diğer yandan ise kendi milletlerini diğer milletlerle kıyaslayarak yüceltme girişimleri vardır. Makedonca eğitim gören öğrenciler diğer milletlerin tarih ve edebiyatı hakkında çok az bilgi edinmekte, bu bilgiler de genelde önyargılı ve kalıpyargılı yaklaşımlarla doludur. Diğer dillerde eğitim gören öğrenciler ise tarih ve edebiyat müfredatlarında Makedonca eğitim dilinde verilen müfredata ek olarak kendi millî tarih ve edebiyatları ile ilgili ders görme hakkına sahiptirler. Bu durumda da ek bilginin hangi kaynaklardan ve ne şekilde verildiği takip edilememektedir. Tarih ve edebiyat müfredatlarında etnosentrik yaklaşımlar, hangi eğitim dilinde olursa olsun, milliyetçilik hislerinin körüklenmesine neden olmaktadır.⁸³

⁸² “Analyses of the Educational Sector and Recommendations”, Policy Dialogue Initiative - Education Working Group (March/November 2004) Skopje, 2004 <http://getir.net/kre> [15.11.2007].

⁸³ age.

Makedonya eğitim sisteminde uzun bir zamandır değişim yaşanmakta olsa bile, eğitimde hâlâ büyük oranda geleneksel eğitim metotlarının kullanılmaktadır. Örneğin eğitimde hâlâ ezberleme yöntemi ağır basmaktadır. Öğrencilerin kendi bakış açılarını belirtmelerine fırsat tanınmamaktadır. Böylece öğrenciler kendi düşüncelerini belirtmekten çekinen birer yetişkin haline gelmektedirler. Bu durumlarda, özellikle de etnik kalıpyargıların ve önyargıların kuvvetlenmesi için daha elverişli bir ortam doğmaktadır. Aynı zamanda okullarda otoriter yönetim şekli hâlâ devam etmektedir. Okulda bütün kararlar, hatta öğrencilerin serbest etkinlikleri hakkındaki kararlar bile, öğrencilere danışılmadan, öğretmenler ve diğer yetkililer tarafından alınmaktadır. Böylece öğrencilerde kişisel saygı ve özgüven hisleri gerektiği gibi gelişmemektedir.⁸⁴

Anayasa düzeyinde öngörülen herkese ana dilinde eğitim hakkı ve bu çerçevede düzenlenen eğitim sistemi, pratikte birçok sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunlar ilköğretim düzeyinden başlayarak üniversite eğitimi ve sonrasına kadar sürmekte, ders kitapları ve müfredatlara, öğretmen kadrosundan okul idaresine kadar eğitimin bütün alanlarına yansımaktadır. Ancak bir yandan içerideki memnuniyetsizlik ve mücadele, diğer yandan uluslararası camianın baskısıyla bu sorunların bir çoğu çözülmeye başlanmış bulunuyor. Çözüldükçe de Makedonya'daki eğitim sistemi değişim geçirmeye başladı. Bugün genel anlamda Makedonya'daki eğitim sistemine bakılırsa, azınlık haklarının korunması yolunda ilerleme kaydedildiği kanaatine varılabilir. Ama maalesef bu ilerleme, özellikle de OÇA'dan sonra sadece Arnavutların durumunu düzeltmiş, diğer etnik grupların sorunlarına pek fazla çözüm üretememiştir. Yani Arnavutların problemleri genel siyasi arenada çözülmeye çalışılırken, diğer etnik grupların sorunları Arnavutlardan ayır tutulup kurum içi faaliyetlerle çözülmeye çalışılıyor. Eğitim Bakanlığı dahilinde faaliyet gösteren Azınlık Dillerinde Eğitimi Geliştirme Müdürlüğü'nde çalışanların Arnavut ve Makedonlar dışında diğer etnik grup mensup olmaları ve Arnavutça eğitimi ile değil de sadece Türkçe, Sırpça, Romence eğitim problemleriyle ilgilenmeleri OÇA'dan sonra azınlık kavramında yaşanan değişimlerin ilginç bir göstergesidir.

Diğer yandan genel eğitim kalitesini iyileştirme yolunda Eğitim Bakanlığı'nın çabaları da göz ardı edilmemelidir. Bazı sorunların çözülememesi somut nedenlere bağlıdır. Mesela okulların alt yapı onarımı devletin bütçesine bağlıdır. MC'nin

⁸⁴ age.

ekonomik durumu ve sosyal yapısı göz önünde bulundurulursa, eğitim alanına yapılan harcamaların yetersiz olduğu anlaşılabılır. Bir yandan geçiş dönemi, diğer yandan işsizlik ve sosyal refahın düzeltilmesi için gereken harcamaların artması, eğitim alanına ayrılan bütçenin yetersizliğinin nedenini oluşturmaktadır. Yine de Eğitim Bakanlığı özellikle AB ülkelerinden aldığı hibeler sayesinde okulların altyapısını düzeltmeye çalışmaktadır. Özellikle Hollanda hükümeti okul inşaatı, okul onarımı ve benzeri konularda büyük maddi destek sağlamaktadır. Diğer yandan Japonya Hükümeti bütün ilköğretim ve liseleri bilgisayar laboratuvarları ile donatmıştır, ABD desteği ile her okul bir yıl boyunca ücretsiz internet bağlantısına sahiptir. Öğretmenlerin hepsi bilgisayar kullanabilmek için ücretsiz hizmet içi eğitim almışlardır.

Genel anlamda Makedonya'daki eğitim sistemine ve özellikle de çoğunluk olmayan etnik grupların dillerinde verilen eğitime bakılırsa, birkaç ilginç nokta ön plana çıkmaktadır. Mesela eğitim sürecini terk eden öğrencilerin çoğu azınlık olan etnik gruplardandır. Çoğunluk olmayan etnik gruplara ait öğrencilerin yüksek öğrenime devam etme oranları çoğunluğa göre çok daha düşüktür. Azınlık etnik grubu öğrencilerinin büyük bir kısmı ana dilinde eğitim görememekte ya da çok az bir süre görebilmektedir. Öğretmen açığı, daha doğrusu kadro yetersizliği özellikle azınlık dilleri için geçerlidir. Azınlık dillerinde eğitim veren öğretmenlerin hizmet içi eğitime katılım oranı, çoğunluğa kıyasla daha düşüktür. Eğitim araç ve gereçleri ve en önemlisi kitap miktarı azınlık dillerindeki eğitim için yetersizdir hatta yok denilecek miktardadır.

Bir diğer önemli konu da farklı etnik grupların okul öncesi eğitim olanaklarıdır. Yuva, kreş ve benzeri kurumlar genelde sadece çoğunluk çocuklarına yöneliktir. Yani Arnavutça, Türkçe, Sırpça ve diğer dillerde kreş ve yuvaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu önemli müessesenin azınlıkta olan etnik grup çocuklarına kapalı olması çok büyük bir eksikliklerdir.

MC, 2006-2015 yılları arasında gerçekleşmesi gereken bir Ulusal Çocuk Hakları Geliştirme Programı hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur. Bu programa göre bütün çocuklar, kız, erkek, din, etnik köken ayrımı yapılmadan uluslararası kabul gören çocuk haklarına sahip olmalıdırlar. Bu programda yer alan amaçlardan biri, ayrım yapılmadan bütün çocukların eğitim hakkını kullanmalarıdır. Bütün çocuklar hiçbir ayrım görmeden bedava ilköğretim eğitimi görme hakkına sahiptirler. Eğitimin

kaliteli olması yanı sıra kültürler arası ve etniler arası bağı güçlendirme işlevine de sahip bulunması gerekliliği vurgulanmıştır.⁸⁵ Eğitim süreci esnasında öğrencilerin tolerans, hoşgörü ve benzeri davranışlarının güçlendirilmesi için çaba harcanılması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Eğitimin bütün seviyeleri tüm çocuklara ayırım yapılmadan aynı şekilde ulaşılabilir olmalıdır.

Bir yandan hukuksal çerçeve, diğer yandan uluslararası anlaşmalara rağmen, MC’de bütün çocukların eğitim alanında aynı şartlara sahip olma hakkı yürürlüğe geçirilememiştir. Devletin bu konudaki inisiyatifsizliği, sorumluluğu olmasına rağmen bu durumu düzeltmek için girişimde bulunmaması, eğitim alanında devlet tarafından göz yumulan bir ayrımcılığın olduğunu göstermektedir.

Yukarıda sayılmış olan somut sorunların yanı sıra, MC eğitim sisteminin milliyetçi akımlara, etnik çatışmalara ve günlük siyasete alet edildiği de görülmektedir. MC’nin eğitim sistemi, özellikle Makedon ve Arnavut etnik gruplarının büyük çekişmeler yaşadıkları alanlardan bir tanesi haline gelmiştir. Uyumsuzlukların nedeni herkesin kendi ana dilinde eğitim istemesinin yanı sıra, ortak eğitim amacının unutulmasıdır. Uzun yıllar eğitim sisteminde farklılıklara önem verilerek, birleştirici değerler ihmal edilmiştir. Eğitim farklı gruplar arasındaki diyalog ve anlayışı desteklemek yerine, daha büyük ayrımcılıklara itmeye başlamıştır. Çocuklar birleştirici, barışçı, hoşgörü, karşılıklı saygı gibi değerlerle eğitilecekleri yerde, farklı etnik gruplara kalıpyargılarla yaklaşmaktadırlar. Çünkü artık, eğitim sürecinde birleştirici unsurlar yerine ayrımcı ve farklılaştırıcı unsurlar ağır basmaktadır.⁸⁶

Diğer yandan Makedonya’daki eğitim sistemi büyük oranda gündelik siyasete maruz kalmaktadır. Siyasetin eğitime karışması ve öğrencilerin siyasi oyunlara alet edilmeye başlamaları, öğrenciler arasında etnik bazda ayrımcılığı körüklemektedir. Özellikle 2002-2006 döneminde, ilk kez bir eğitim bakanının Arnavut olması siyasetin daha belirgin bir şekilde eğitimi etkilemesine neden olmuştur. Bu dönemde eğitim sürecinde meydana gelen bütün sorunlar, haklı veya haksız şekilde bakanın Arnavut olmasına bağlanmıştır.

Bir yandan OÇA’nın getirdiği, diğer yandan AB yolundaki yükümlülükler, Makedonya eğitim sisteminde bundan böyle de değişim ve düzenlemelere neden

⁸⁵ “Nacrt –Nacionalen plan za akcija za pravata na decata vo Republika Makedonija 2006-2015 godina” Dekemvri 2005, Skopje, <http://getir.net/4vw> [05.10.2007].

⁸⁶ age.

olacak gibi görünüyor. Bu değişmelerin genel anlamda eğitim kalitesini güçlendirmesinin yanı sıra, farklı etnik grupların anadillerindeki eğitime neler katacağı da merakla izlenilmektedir.

4. EĞİTİMDEKİ AZINLIK POLİTİKALARININ TARİH EĞİTİMİ VE TARİHYAZIMINA YANSIMASI

Kaliteli eğitim günümüz toplumlarının ortak hedeflerinden bir tanesidir. Modern toplumlarda eğitimin ve kurumların rolü günden güne artmaktadır. Günümüzde eğitim, nüfusun çok önemli bir kesimini aynı anda kapsayan ve herkesin yaşamını yakından ilgilendiren bir kurum olmuştur. Fikrîsel yapının oluşumunda önemli katkısı olan okul, daha önce hiçbir çağda bu kadar çok sayıda insanı uzun süre barındıramamıştır.⁸⁷

Eğitim sistemi içerisinde tarih eğitimi ayrı bir önem taşımaktadır. Tarih eğitimi toplumsal eğitimin temellerinden biridir. Bu yüzden tarih eğitiminin nasıl ve ne şekilde verildiği çok önemlidir. Öğrencilere gerekli bilgilerin verilmesinde şüphesiz ki en geçerli araç ders kitaplarıdır. Ancak 21.yüzyılın yetişkinlerinin eğitildiği bu dönemde, genç insanları çağdaş düşünceler ve yepyeni bilgilerle beslemenin en etkin aracı, okutulan bu kitapların modern ve güncel olmasıdır. Sorun da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ders kitapları çeşitli nedenlerden dolayı değişim sürecine ayak uydurmakta gecikmekte ve böylece de sürecin gerisinde kalmaktadır.

Böylece bir ülkenin eğitim sistemi hakkında önemli bilgiler edinme yollarından biri ders kitaplarının incelenmesidir. Tarih ders kitaplarının incelenmesiyle bir yandan eğitim sistemi hakkında bilgi edinirken, diğer yandan toplumsal yapı, ulusal kimliğin inşası, uluslararası ilişkiler, toplumsal değişime bakış, yeniliklere açılış derecesi ve benzeri konular üzerinde önemli bilgilere sahip olabiliriz.

Bu bölümde MC'deki eğitim sisteminde tarih öğretimine değinilecektir. Makedonya gibi çok etnili bir ülkede tarih eğitimi önemli bir yer kapsamaktadır. Tarihin ulusal inşa aracı olduğu bilindiğine göre, farklı topluluklara verilen tarih eğitimi de bu amaç uğruna kurgulanmış olmalıdır. Tarihyazımı sadece bir milletin mi yoksa bütün milletlerin mi ortak değerlerini sunuyor, ya da tarih eğitimi milliyetçi akımlara mı, yoksa hoşgörü ve toleransa mı hizmet ediyor, bu ve buna benzer konular ilköğretim tarih

⁸⁷ Onur Coşkun, "Polis Eğitim Kurumlarında Okutulan İnkılap Tarihi Ders Kitaplarının İçerik Analizi" (Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 20.

ders kitapları incelenerek ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Yani bu bölümde MC eğitim sisteminde tarih ders kitaplarının işleniş şekillerine bakılacaktır. Özellikle de uluslaştırma sürecinde “öteki” olarak verilen Osmanlı İmparatorluğu döneminin öğrencilere nasıl verildiği incelenecektir. Bunun amacı da bir ülkenin azınlığının ne şekilde “ötekileştirildiğini” göstermektir.

Bu konular işlenirken Avrupa Konseyi’nin bu alanda yaptığı çalışmalara da değinilecek ve 21. yüzyılda okullarda tarihin öğrencilere ne şekilde verilmesi gerektiği açıklanmaya çalışılacaktır. Hoşgörü, tolerans, çok milletli toplumlarda birlikte yaşamının temel taşlarıdır. Bu anlamda tarih eğitiminin de önemi artmaktadır. Çünkü tarih dünü öğretmek, bugün ve yarın için önemli ipuçları vermektedir. Bu öğretinin hoşgörü yaratacak şekilde verilmesi 21. yüzyılın eğitim alanındaki önemli amaçlarından birisidir.

4.1. Siyasal Toplumsallaşma ve Eğitim

Hiçbir siyasal sistem yeni yetişen kuşakların sisteme ilişkin davranış, tutum ve değerlerinin öğrenilmesini tesadüflere bırakmaz. Siyasal sistem kendisi yönlendirmeye çalışır. Çünkü siyasal sistemin geleceği, yaşayıp yaşamayacağı büyük ölçüde buna bağlıdır. Bütün siyasal sistemler bireylerine bazı değer yargılarını, tutumlarını ve davranış kurallarını öğretmeye, benimsetmeye çalışır. Siyasetin eğitim sürecine etki etme çabası bundandır.⁸⁸

Okul, siyasal düzenle ilgili davranışları, kavramları, bilgi ve inançları vermekte önemli roller oynamaktadır. Yani okul ya da eğitim, bir siyasal sistem için toplumsallaşmada aracı kurumların en etkili, en elverişli olan kurumudur. Okul, siyasal düzenle ilgili davranışları, kavramları, bilgi ve inançları vermekte en önemli rolü oynamaktadır. Okutulacak müfredatı siyasal sistemler belirlediği için, okul siyasal sistemlerin resmi siyasallaşma ve toplumsallaşma politikalarının yürütüldüğü yerler olmaktadır. Birçok ülkede eğitimi düzenleyen kurumun eğitim değil de “millî” eğitimle başlayan bir isim taşıması, eğitimin değerlerden arınmış bir bilgi aktarımı olarak algılanmadığını kanıtlar.⁸⁹ Toplumsallaşma sürecinde eğitimin temel

⁸⁸ age, 12.

⁸⁹ Murat Bolat, “Siyasal Toplumsallaşmada Ders Kitaplarının İçeriği ve Etkileri (İnkılap Tarihi Kitaplarının İçerik Çözülmesi)” (Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989), 12.

mekanizma olması, eğitimi ideolojilerin önemli bir bileşeni haline getirmiş, bu da amaçlı ve planlı eğitim sistemlerinin kurulmasına yol açmıştır.⁹⁰

Okul, toplumda egemen olan sınıfların ideolojilerinin anlatıldığı, aktarıldığı bir toplumsallaşma kurumudur. Makedonya sistemine bakıldığında okulun Makedon halkının ideolojisini aktardığını görmekteyiz. Daha doğrusu, farklı milli topluluklara bir tek Makedon ulusunun milli değerlerinin aktarılmasına izin verildiği görülmektedir. Farklı dillerde daha doğrusu ana dillerde eğitime izin verilmesine rağmen, çoğunluğun daha doğrusu Makedonların milli ideolojisi aktarılmaktadır. Sadece aktarılma dili farklı olmuştur. Bunun en iyi göstergesi tarih ders kitaplarıdır. Tarih dersinin amaçlarından en önemlisi Makedon halkının uluslaşma sürecini öğrencilere aktarmaktır. Bu süreç azınlıkta olan milli topluluklara karşı haksızlık olsa bile, çoğunlukta olan Makedonlar, çoğunluk gücü sayesinde yıllarca bunu sürdürmeyi başarmışlardır. OÇA'dan sonra da bir tek Arnavutlara taviz vermek zorunda kalmışlardır. Daha doğrusu OÇA'dan sonra Arnavutların uluslaşma süreçleri de eğitim sistemi ve özellikle de tarih eğitimiyle aktarılmaya çalışılmaktadır. OÇA, bu anlamda diğer milli toplulukların eğitim sürecine çok fazla bir şey katmamıştır.

4.2. Tarihin ve Tarih Ders Kitaplarının Zorunlu Eğitimdeki Önemi

4.2.1. Tarih Eğitiminin Zorunlu Eğitimdeki Önemi

Büyük bir toplumsal gurubu birleştiren en güçlü bağlardan biri üyelerinin ortak tarih bilincidir. Ulusçuluğun Avrupa kıtasındaki en güçlü yükselişinin olduğu bir devre olan 19. yüzyılda bir disiplin haline gelen tarihin, ulusal kimlik yaratma çabalarında etkin bir propaganda aracı olarak görülen eğitimin içinde önemli bir yer tuttuğu ve egemen ideolojinin kolektif bir bilinç yaratmada en önemli aracı olduğu şüphesizdir. Tarihçiler, 19. yüzyıl boyunca ulusal tarihi ve ulusal tarih içinde de siyaseti ve siyasal elitleri gittikçe daha fazla odak almaya yöneldiler.⁹¹ Tarih ortak ulusal değerlere, yani kolektif bir değer sistemine ilişkin bilinci yaratmada temel bir işlev görmektedir.

Tarih, geçmişten gelen deneyimler ile bugünün ve geleceğin yorumlanmasıdır. Tarihin çok boyutlu bir bilim olarak değerlendirilmesi, olaylara farklı açılardan

⁹⁰ Coşkun, **age**, 20.

⁹¹ Georg İggers, “20. yüzyılda Tarihyazımı”, **Tarihin Kötüye Kullanımı**, çev. Nurettin Elhüseyni, (Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2003): 3.

bakmayı kolaylaştıracağı gibi, günü de doğru okuma imkanı verecektir. Tarihi yaşayan bir vakıa olarak değerlendirmek bunun bir sonucudur. Ancak tarihi yorumlamak kişisel fikirlere ve zamana göre farklılık gösterir. Net bir tarih bilgisinin olmaması da bunu geçerli kılmıştır. Farklı görüşler temelinde tarihin yorumlanması, sonuçta kitapların yazarlarına ve dönemin şartlarına göre değişik tarih kitaplarının yazılmasına yol açmıştır. Kronolojik olaylar bir kenara bırakıldığında, bu yorum farklılığının bazı konularda ön plana çıktığı görülmüştür.⁹² Ama bir ülkenin ideolojisi çerçevesinde düzenlenen tarihyazımı her zaman aynı yorumu içermektedir. Çünkü tarihyazımı değişime uğramayan amaçlar çerçevesinde kurgulanmaktadır. Değişim yaşansa bile amaç aynı olunca, tarihyazımı değişim göstermeye başlasa bile, ana hatları hep aynı kalır.

Okullarda okutulan tarihin özel bir amacı vardır, bu da ulusun varolmasının temel koşulu olan asgari müşterekleri oluşturmaktır. Okul kitapları devletin ve hükümetlerin ideolojisini, dünya görüşünü ve değerlerini açık bir biçimde yansıtmaktadır. Ülkenin çocuklarına merkezi bir eğitim sistemi içinde ortak (ulusal) bir tarih yorumu aşılama işlevi ulusal devletlerin temel amaçlarından biri olmuştur. Kısacası, okullardaki tarih eğitiminin amacının ulusal varlığı meşrulaştırmak olduğu söylenilebilir.

Okul ve ordu, “toplum mühendisliği” için en uygun kurumlardır. Makedonya Cumhuriyeti gibi çok uluslu, çok etnikli bir ülkede okulun bu rolü çok daha büyük bir önem taşımaktadır.

Eğitim sürecinde çocuklara verilen “birleştirici, uzlaştırıcı” unsurlarla “ayırıcı” unsurlar bir ülkenin ileriye dönük politikasını da ortaya koyar. Tarihin amacı ulusal bilinci şekillendirmek, ulus-devleti meşru kılmak ve böylelikle de önemli bir toplumsal işlevi yerine getirmektir.⁹³ Özellikle çok uluslu bir ülkede tarih dersinin işleniş ve çocuklara sunulmuş şekli çok önemlidir. Çünkü tarihin sunulmuş, aktarılış ve yorumlanış şekli aslında bir ulus yaratma şeklidir. Tek uluslu bir ülkede tarih dersi yardımıyla ulus yaratmak kolay olabilir. Ama Makedonya gibi çok uluslu bir ülkede tarih dersi çerçevesinde ulus yaratmak, hem daha zor hem de ilginç bir konudur. Üstelik ülke genelinde etnik grupların kendi mensubiyetlerini serbest bir şekilde

⁹² age, 62.

⁹³ Maria Todorova, “Bulgar Tarih Yazıcılığında Osmanlı Dönemi”, **Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu**, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998): 42.

ifade edebilmelerine olanak sağlanırsa, “ulus” yaratma politikaları da bütün bunlar göz önünde bulundurularak saptanmalıdır. Makedonya bir yandan çok uluslu bir devlet yapısını desteklerken, diğer yandan “tek ulusa yönelik ulus kurma” eğilimleri göstermektedir. Tarih ders kitaplarının incelenmesi de Makedonya’nın sunduğu çok uluslu yapısı ile uygulamaya çalıştığı tek uluslu mekanizma arasındaki ilginç bağlantıları, gerginlikleri hatta değişimleri ortaya koymaktadır.

Makedonya’daki tarih eğitimi anlayışı “millet olma bilinci” üzerine kuruludur. Tarih ders kitaplarında ve tarih öğretiminde “milliyetçilik ideolojisini aşılama ruhu” hakim olmaktadır. Bu ruh, 1990 sonrası tarih ders kitaplarında da net bir biçimde devam etmektedir. En köklü değişim OÇA’nın imzalanmasından sonra yaşanmıştır. Bu değişimle “millet olma bilinci” sadece Makedonlar için değil, Arnavutlar için de işlev görmeye başlamıştır. Daha doğrusu Makedonya’nın çok milletli toplumsal yapısı yerine tarih öğretimine sadece Makedon ve Arnavutların ulusal inşa süreci yansımıştır.

4.2.2. Tarih Ders Kitaplarının Önemi

Ders kitapları en önemli eğitim girdilerinden biridir. Metinler bir ulusal kültüre ilişkin temel fikirleri yansıtır ve çoğu kez kültürel mücadelenin ve anlaşmazlığın alevlenme noktasını oluşturur. Dolayısıyla ders kitapları sadece bilgi aktarmakla yetinmeyerek, bir toplumun siyasal ve toplumsal normlarını da belleklere kazımayla çalışırlar. Küresel bir tarih anlayışını, toplumun kurallarını ve ayrıca başka insanlarla birlikte yaşamının normlarını iletirler.⁹⁴ Bir toplumun yıllar ya da yüzyıllar içinde oluşturduğu gelenekleri yansıtan ders kitapları, kişide özsaygının gelişmesine katkıda bulunur ve söz konusu toplumun sınır çizgilerini belirler. Bu durum özellikle tarih ve coğrafya kitaplarında görülür.⁹⁵ Tarih ve coğrafya ders kitapları köklerimizi, belirli bir yerde niçin ve nasıl yaşadığımızı, bu yerin nasıl tanımlanıp nitelendirilebileceğini, bir başka deyişle gerçekte kim olduğumuzu açıklamaya çalışır.

Bu anlamda ders kitaplarının hangi amaçlara ulaşmaya yönelik olduğunu belirlemek çok önemlidir. Ders kitapları öncelikle bilgi kaynakları mı olmalı, okuma, yazma ve

⁹⁴ Laurent Writh, “Tarihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek”, **Tarihin Kötüye Kullanımı**, çev. Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003):58.

⁹⁵ Falk Pingel, **Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi-UNESCO**, çev. Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003), 1.

eleştirel düşünme becerilerini mi geliştirmeli, etik modelleri mi sağlamalı, yoksa yurtseverliği mi aşılmalıdır?

Geçen yüzyılda ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte, okul kitaplarının bir ulusu yüceltirken diğer ulusu küçülten, bir ulus ya da toplum içindeki egemen toplulukları yüceltirken azınlık sayılan toplulukları küçülten saptamalar içerdiği gayet görülür bir hale gelmiştir. Sorumlu eğitimciler ve siyasetçiler daha o zaman ders kitaplarının, özellikle de tarih ders kitaplarının sadece olguları aktarmaya değil, aynı zamanda ideolojileri yaymaya, siyasal yönelimler doğrultusunda hareket etmeye ve bunları tarihsel meşruluğa dayandırarak haklı göstermeye de yaradığının farkına varmışlardır.⁹⁶

4.3. Ohri Çerçeve Anlaşmasından Sonra Makedonya Cumhuriyeti Tarih Eğitiminde Değişmeler

Makedonya'daki tarih yazımı farklı dönemlerde bile milliyetçi unsurları içermeye devam etmiştir. Ya da örneğin Osmanlı dönemi, tarih ders kitaplarında farklı zamanlarda bile hep aynı şekilde işlenmiştir. Tarih ders kitapları zaten uzun bir süre değişimin dışında kalmıştır, değişim sürecine girdiği zaman bile sadece belli konular değiştirilmiş ya da daha ılımlı bir dille yazılmış, özellikle ulusal inşa süreci çerçevesinde önemli olan konular ise aynı şekilde işlenmeye devam etmiştir.

Diğer yandan Makedonya'nın çok milletli toplumsal yapısı tarihyazımının önemini daha da artırmaktadır. Özellikle farklı millî toplulukların tarihlerinin ne şekilde incelendiği, günümüz topluluklar arası ilişkileri de etkilemektedir. Tam da böyle bir değişim, özellikle de OÇA'dan sonra Makedonya'daki eğitim sistemi belli bir değişim sürecine girmiştir. En çarpıcı değişimlerden bir tanesi de tarih ders öğretiminde buna bağlı olarak da tarih kitaplarının müfredatlarında yaşanmıştır. Yani Makedonya çok toplumlu bir toplumsal yapıyı ön plana çıkarmaya başladığı zamanda tarih ders kitaplarının müfredat değişimini de gerçekleştirmiştir. Bu iki değişimin aynı zamanlarda yapılması, tarihin toplumsal mühendislikte rolünün önemini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. OÇA'dan sonra yapılan bu değişikliklerle ilk kez Makedonlar dışında, ülke genelinde yaşayan diğer milli toplulukların tarihi, ders kitapları müfredatlarına eklenmiştir ve Arnavutların ulusal tarihi de okutulmaya başlanmıştır. Arnavutların millî tarihi de aynı Makedonların millî tarihi gibi, yani

⁹⁶ Pingel, **age**, 2.

milliyetçilik ve kahramanlık söylemleri üzerinden verilmektedir. Arnavut milliyetçi söylemlerin merkezindeki “öteki” de yine Osmanlı yani Türk’tür.

Sırpların ulusal tarihi, eski Yugoslavya gelenekleri dahilinde, ülkenin bağımsızlığından sonra okutulmaya devam etmekteydi. OÇA’dan sonra da bu anlamda bir değişme yapılmadı. Daha doğrusu OÇA’dan sonra tarih ders kitaplarında Sırp, Bulgar, Makedon ulusal tarihleri yanı sıra Arnavut ulusal tarihini de daha geniş bir şekilde okutulmaya başlandı.

Diğer yandan bağımsızlıktan ve OÇA’dan önce olduğu gibi hâlâ aynı şekilde okutulmaya devam eden bir diğer konu Türk daha doğrusu Osmanlı tarihidir. Türklerin millî tarihi, hâlâ Osmanlı ”işgalcileri” ve “öteki” şeklinde okutulmaya devam etmektedir. OÇA’dan sonra tarihyazımındaki değişim süreci Türk millî tarihini kapsamamıştır ve “Osmanlı torunları” olarak görünen Türklerin varlığı göz ardı edilerek Osmanlı tarihi “ötekileştirilmekten” kurtulamamıştır. Bu anlamda, Makedonya’da Türk toplumunun varlığı göz ardı edilerek, hem Makedon hem de Arnavut ulusal inşa sürecinde “ortak düşman” olarak Osmanlı’nın gösterilmesine devam edilmiştir. Bu da günümüzde Türkleri her iki topluma ortak düşman olarak gösterme girişiminden başka bir şey değildir.

4. 4. Makedonya’daki İlkokul Tarih Ders Kitapları

MC’de tarih eğitimi ilkokul 5. sınıftan itibaren başlıyor. 5. sınıfta verilen tarih eğitimi genel hatlarıyla Eskiçağ kapsamaktadır. 5. sınıf tarih ders kitabında Tarihöncesi, Eski Doğuda Nehir Uygarlığı, Eski Çağda Balkanlar, Eski Çağda Makedonya, Eski Roma, Roma İdaresi Altında Balkanlar ve Makedonya konu başlıkları altında eski uygarlıklar dönemi kapsanmaya çalışılmaktadır.

5. sınıf tarih ders kitabının ilk konusu “Vatanımız Makedonya”dır.⁹⁷ Daha ilk dersten itibaren Makedonya’nın uzun ve zengin bir tarihi olduğu belirtilmektedir. Yani Makedonya’nın yeni bir devlet olmadığı, daha eski uygarlıklar döneminden bu yana var olduğu ve hatta Antik dönemden başlayarak, Ortaçağ ve hatta XI. yüzyıla kadar Balkanların en güçlü devleti olduğu belirtilmektedir. Böylece öğrencilere çok güçlü ve çok eski bir devletin fertleri olduğu fikri verilemeye çalışılmaktadır. Daha sonra

⁹⁷ Kosta Acievski ve diğ., **Tarih Sınıf V**, çev. Bedri Nuredin, (Üsküp: Tabernakul, 2005), 4.

farklı idareler altına düştüğü ama durmadan yabancı idareye karşı savaştıkları da vurgulanmaktadır.

Daha sonra bugünkü Makedonya ile bağlantı kurulmakta ve özellikle Makedonya'nın çok etnili, çok dinli bir ülke olduğu belirtilmekte ve hemen sonra Makedonya'nın AB ve NATO ile bağlantısı kurulmaktadır. Ancak bu dersten sonra tarih ve önemi konusuyla tarih eğitime giriş yapılmaktadır. Tarihin önemi ve tarih eğitiminin amacı ise şöyle açıklanmaktadır:⁹⁸

“.... Tarih kelimesi geçmişte tüm olup bitenler, olaylar ve insanların hayatında olagelen değişimler için kullanılır... Tarih bilimi geçmişin olayları ile belirtilerinin inceleyip kıyaslar, onları bağlayarak aralarındaki ilişkileri ortaya sermektedir.....Bütün ulusların geçmişini araştırıp inceleyen tarihe genel tarih, yalnız bir ulusun veya devletin geçmişinin inceleyen tarihe ise milli tarih denir...

....Tarihimizi bilmeden, geçmişimizin kahramanlarını ve onların hayatlarındaki önemli olayları bilemeyiz....

... Tarihini iyi tanıyan kişi, kendi ülkesini daha çok sever...”

Böyle bir işleniş şekli tarihyazımının ulus inşa sürecindeki etkisinin tipik bir örneğidir.

Eskiçağda Makedonya konusunda M.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren Makedon kabilelerin bir devlet çerçevesinde birleşmeye başladığı ve Makedon devletinin ilk kurucusunun Kral Perdika (M.Ö. 8 yüzyılın sonu ile M.Ö. 7. yüzyılın başında hükümdarlık yapmış) olduğu belirtilmektedir. Böylece Makedonya'nın daha Eskiçağdan bu yana devlet olduğu vurgulanmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde Makedon devletinin ve Makedon hükümdarların ne denli güçlü olduğu da öğretilir. Daha o dönemlerde Makedonların kendi dilleri olduğu da belirtilmektedir:⁹⁹

“... Makedonlar özel dil ile konuşurlarmış. Bu dik komşu ulusların (Helen, İliir, Trakya) dillerinin cinsine yakın fakat ayrı bir dil olarak kullanılmış. Kendi yazıları olmadığı için dil korunamamış. Ancak 150 kadar kelimeye rastlanır....”

Böylece MC'nin komşuları ile olan problemlerine (dil, isim, vs.) tarih aracılığıyla eski döneme bağlantı kurularak gönderme yapılır ve resmî tez meşrulaştırılmaya çalışılır.

⁹⁸ age, 6.

⁹⁹ age, 67.

6.sınıf tarih dersinde Erken Ortaçağda Dünya ve Avrupa, Erken Ortaçağda Balkanlar ve Makedonya, Gelişmiş Ortaçağda Dünya ve Avrupa, Gelişmiş ve Geç Ortaçağda Balkanlar ve Makedonya ve Osmanlı İdaresi Altında Balkanlar ve Makedonya konuları işlenmektedir. 6. sınıf Tarih ders kitabının önsözünde kitabın içeriğiyle ilgili yapılan açıklamada şu ifadeler kullanılmaktadır: ¹⁰⁰

“... Makedonya’da yazının kuruluşu ve yaygınlaşması, sadece Balkan ülkelerini değil, tüm Slav dünyasında etkili olduğu görülmektedir. Geçmişte yaşanan bu tür olaylar ve gelişmelerle, Makedonya devleti gurur duymaktadır. Krallık Makedonya’nın kurulması, egemenliği, şöhreti ve saygınlığı, Ohri Başpiskoposluğunun kurulması, Ortaçağ Makedonya tarihi dönemine ait önemli gelişmeler teşkil etmektedir...”

XVIII. yüzyıl sonlarından Birinci Dünya Savaşının başlama tarihi olan 1914 yılına kadarki dönem, 7. sınıf tarih dersinde okutulmaktadır. Avrupa, Balkanlar ve Makedonya tarihinde önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde Balkanlar ve Makedonya’nın Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında oldukları, Osmanlı’nın ise ekonomik kriz yaşadığı belirtilmektedir. Avrupa’da demokrasinin yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde, Osmanlı’nın demokrasiden çok uzak olduğu da işlenmektedir.

7.sınıf tarih ders kitabının önsözünde, bu kitabın çağdaş kitap yazma unsurları çerçevesinde, dahası eleştirel düşünce ve etkin tedrisat yöntemlerinin uygulanmasıyla hazırlandığı belirtilmektedir. Kitapta, 7. sınıf tarih dersi öğretimi için öngörülen toplam 48 üniteye yer verilmiş, derste ise serbest seçimle bu konuların 35’inin işlenilmesi talep edilmiştir. 7.sınıf tarih dersinde işlenen konular arasında Fransız Burjuva Devrimi, Avrupa Demokrasisinin Gelişmesi, Amerika Birleşik Devletlerinin kurulması ve gelişmesi, Rusya, Büyük Devletler Arasında İlişkiler – İtalya, Almanya gibi konular yer almaktadır.

Bu dönemde Balkanlar konusu işlenirken XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için şöyle bir alıntıya yer verilmektedir: ¹⁰¹

“....Bir genel bakış Türkiye’nin durumunu açıklayabilir. Hemen de bütün Avrupa’daki Türkiye korkunç düzensizlik, isyan ve barbarlık görüntüsünü sergiliyor. Yürütülen siyaset zayıf ve ümitsizdir. Amacı sürekli savaş halinde olan paşaları sarsmaktır, düzensizliğin sahnesi vahim topraktır...(1803 yılına ait İngiliz raporu)...”

¹⁰⁰ Milan Boşkoski, Yordan İlioski, Nebi Derviş, **Tarih Sınıf VI**, (Üsküp: Prosvetno Delo, 2005),ii

¹⁰¹ Violeta Ačkoska ve diğ., **Yedinci Sınıflar İçin TARİH**, çev.Nuredin İseynovski, (Üsküp: Tabernakul, 2005), 30.

8. sınıf tarih eğitiminde ders konuları, 1914 yılından 1990 yılına kadar uzanan zaman diliminde dünya olaylarının yanı sıra, Makedon milletinin tarihinden çeşitli konuları kapsar. Kitabın önsözünde belirtildiği gibi, bu ders konularının temel özelliği, tarihten ayrı ayrı olayları açıklamakta herhangi bir ideolojik yaklaşımdan uzak kalma iddiasıdır. Ders konularında bu yeni yaklaşımı gerektiren şeyin, yaşadığımız çoğulcu devrin ihtiyaçları ve Balkan ülkelerindeki siyasî durum olduğu belirtilmektedir. Ders kitabı yazarları amaçlarının tarih olaylarının neden ile neticelerini etkileyen durumları açıklamak olduğunu belirtmişlerdir. Ders programının ihtiyacını karşılamak maksadıyla, tarih ders kitapları yazıldığından bu yana ilk kez olarak konulara yaklaşımda değişiklik yapılmıştır. Güney Slav milletlerinin, bir de MC'ye komşu olan milletlerin geçmişiyle ilgili şimdiye kadar mevcut olan açıklamalar terkedilmiştir. Ele alınan konuların yanı sıra, kitapta öğrencilere yardımcı olabilecek birçok eklere de yer verilmiştir. Tarihi haritalar, fotoğraflar, soru ve ödevler bu eklerin önemli kısmını oluşturmaktadır.¹⁰²

4.5. Makedonya'daki İlkokul Ders Kitaplarında Tarihyazımı

Ulus devletlerin türdeş yurttaş tasarımı ve bu tasarımın beraberinde getirdiği kimlik tanımları, eğitim sürecinde ders kitapları aracılığıyla yapılmakta ve ders kitapları bu manada merkezî bir önem taşımaktadır. Genel anlamda Makedonya'daki tarih eğitiminin amacı Makedon ulusal inşa sürecini meşrulaştırmaktır. Dolayısıyla da kitaplar Makedon milliyetçiliğini içeren kavramlarla doludurlar.

Tarih öğretiminde ders kitapları hâlâ çok önemli bir rol oynamaktadır, süreçte ders kitabı kullanımı ve öğretmenin anlatımları egemenliğini sürdürmektedir. Öğretmenlerin ne ölçüde başka kaynaklardan yararlandığı tartışma konudur. Ders kitabında yer almayan bir konu genellikle sınıfta işlenmemektedir. Yani, bütün teknolojik gelişmelere rağmen ders kitabı hâlâ önemini korumakta, ya da internet gibi başka kaynaklarla birlikte kullanılmaktadır. Bu nedenle okutulan tarihin öğrencilerin önceliklerini gerçek anlamda karşıladığı söylenemez. Yani öğretim yöntemleri ve tarih öğretiminin amaçları oldukça gelenekseldir. Tarih ders kitaplarında her ne kadar eleştiriye, tartışmalara, araştırmaya yer verilse de, geleneksel bakış açısının ve geleneksel metotların kullanımı hâlâ ağırlığını korumaktadır.

¹⁰² Novica Velyanoski ve diğ, **TARİH Sınıf VIII**. (Skopje: Prosvetno Delo, 1998), 50.

Geleneksel kitapların temel amacı ulusal kimliği pekiştirmektir, bu nedenle içerik ulusal tarihe dayanır. Yugoslavya döneminde olduğu gibi, Makedonya'nın bağımsızlığından sonra da tarih öğretimi genelde 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl arasında bir dizi ulus inşa sürecini içermektedir. Yani tarih eğitimi ulus inşa projesinin köşe taşlarından birini oluşturmaktadır.

Milliyetçilik duyguları aşılama için kahramanlık unsurları da sıklıkla kullanılır. Tarihteki savaşları objektif bir şekilde değerlendirmek yerine, okuyanı içine çekme, öğrencilere o günleri tekrar yaşatma, düşmanlıkların ve kinin devam etmesini sağlama amaçlı bir tarih eğitimi mevcuttur. Savaşların ekonomik, siyasal, toplumsal nedenleri ve sonuçlarının açıklanması yerine, ulusal inşa sürecine katkıda bulunacak şekilde işlenmesi tercih edilmektedir.

Makedonya'nın yaklaşık 500 yıl Osmanlı egemenliği altında kalmış olması, doğal olarak ulus inşa sürecinde “öteki” olarak Osmanlı'nın gösterilmesine neden olmuştur. Diğer yandan beş asırlık Osmanlı egemenliği nedeniyle Osmanlı'nın, bu toprakların sosyo-kültürel ve ekonomik hayatına etki etmiş olması son derece normaldir. Çok kültürlü Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından ve Balkanlar'da ulus-devletlerin oluşmasından sonra, bu devletlerde ayakta kalabilmiş yerli azınlıklar mevcuttur. Bunlar dillerinden, dinlerinden ve kültürlerinden ötürü genel çoğunluğun dışında kalmakta ve kültürel kimliklerini korumaya çalışmaktadırlar. Kimliğin çok yönlü, karmaşık, sosyal kurguya dayalı ve evrim içinde bir dinamik fenomen olduğunu akılda tutmalıyız.¹⁰³

Kısacası, Makedonya'da öğretilen tarihin özü ulusal tarihtir. Tarihyazımı büyük ölçüde etnik-merkezcidir. Ders kitapları uluslararası normlara pek uymamakta, böylece monotonlaşmış bir tarih öğretisi içinde, objektif karar verebilen ve yorum yapma kabiliyeti gelişmiş bir gençliğin yetiştirilebilmesi mümkün olamamaktadır.

4.6. Makedonya Tarihyazımında Milliyetçilik

Bugün de Balkan ülkeleri, dolayısıyla Makedonya tarih yazımında milliyetçi bakış açılarına sıkça rastlanılmaktadır. Doğu Avrupa'da ve Balkanlarda olduğu gibi, Makedonya'da da bu çerçevede yapılması gereken daha pek çok şey mevcuttur. Sovyetler Birliği'nin, Yugoslavya Federasyonu'nun ve öteki komünist rejimlerin

¹⁰³ Kristina Kuluri, “Tarih Öğretiminde Ayrımcılığın İki Yüzü”, **Tarihin Kötüye Kullanımı**, çev. Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003): 104.

çöküşünden ve ulusal tarihin yadsınarak yerine “sosyalist tarih”in geçirildiği dönemin bitişinden beri, tarih sarkacı halklar arasında çatışmaya yol açabilecek aşırı milliyetçi bir çizgiye geri dönmüştür. Böyle bir durum, Yugoslavya’nın dağılmasından sonra çok etnili bir ülke olan Makedonya’da, milletler arası uzlaşmayı ve hoşgörüyü engellemektedir.

Milletlerin ulusal inşa süreçlerinde, bir tarafın kendi kimliğini ortaya koyması için bir düşmana gerek duyulmaktadır. Balkanlardaki ulusların tarih yazımında bu örneklerle sıkça rastlanılmaktadır. Genelde Balkanlardaki ulusların ortak düşmanı Osmanlı’dır. Osmanlı egemenliği bir boyun eğme ve gerileme dönemi kabul edilir. Diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi, Makedon tarih yazımında da buna rastlanmaktadır. Bu ülkelerin sıkıntısını çektiği bütün kötülükler, “kölelik yüzyılları” diye gördükleri bu dönemin ürünü olarak görülür.

OÇA’dan sonra Makedonya’da tarih ders kitapları yeni müfredat doğrultusunda değiştirilmeye başlandı. Müfredat değişikliğinin amacı çoğulcu bir tarih yaratmaktı, daha doğrusu ülkede yaşayan diğer toplulukların da tarihinin anlatılması ve böylece birbirini daha iyi tanıma yoluyla aradaki hoşgörü seviyesinin artırılmasıydı. Ama müfredat değişikliği var olan eski müfredata Arnavut milli tarihiyle ilgili konuların eklenmesinden öteye gitmedi. Bu sefer hem Makedon ulusçuluğu hem de Arnavut ulusçuluğu ortaya çıkartılmış oldu. Aynı zamanda, her milli topluluğun tarih eğitiminde kendi tarihleriyle ilgili okutulan ders saatlerinin artmasına izin verildi. Bu da şöyle bir sonucu ortaya çıkardı: Her milli topluluk, daha doğrusu Arnavutlar da, Makedonlar da, Türkler de, daha çok kendi milli tarihlerini okumaya yöneldiler, diğer milli toplulukların tarihleri ise geçiştirilmeye başlandı. Bunun sonucu da farklı milli topluluklar arası hoşgörünün artması yerine, toplumlar arası yabancılaşma oldu.

Makedonya gibi çok uluslu toplumlarda, tarih eğitimi ve tarihyazımı çoğulcu tarihi yansıtır şekilde olmalıdır. Çoğulcu bir tarih, azınlıklara saygı gösteren ve onların katkılarını teslim edebilen bir tarihtir. Tarih araştırmalarının ve tarih öğretiminin bu boyutunun göz önünde tutulması gerekir. Ama burada olası bir sonuçtan kaçınmak gerekiyor. Böyle bir yaklaşımın, bireysel toplulukların tarihlerinin yan yana koyup göklere çıkarmakla yetinen bir tarih anlayışına yol açmaması da son derece önemlidir. Buradaki tehlike, hoşgörünün tam karşıtı olan ve herkesin yalnızca kendi topluluğunun tarihiyle ilgilendiği bir duruma varmaktır. Çoğulcu tarih, uyuma ulaşmayı önüne hedef olarak koymalıdır. Bu bir açık tarih olmalıdır, özünde

hoşgörölü bir tarih. Farklı halkların ve toplulukların bir arada daha uyumlu olarak yaşamaları için birbirlerini tanımaları sağlanmalıdır.¹⁰⁴

4.7. Makedonya Tarihyazımında “Öteki”

Makedonlar 19. yüzyıl başlarından itibaren ulusal mücadelelerini Osmanlı yönetimine karşı vermişlerdir ve ulus-devletlerini oluşturma sürecinde kendi tarihlerini kurgularken Osmanlı/Türk karşıtlığını geliştirmiş, böylece de Osmanlı geçmişinden arınma çabası içine girmişlerdir.¹⁰⁵ Böylece Makedonya’da okutulan ilkokul tarihi ders kitaplarının içeriğine bakıldığında, ulus kurma sürecinde başka ulusların üyelerinden kendisini ve yakınlarını ayıran öğelere vurgu yapıldığı – olumsuz öğe- görülüyor. Burada *Onlar* bilinci daima Türk/Osmanlı İmparatorluğu gösterilerek yaratılmıştır.

İlkokul tarih ders kitaplarına bakıldığında Osmanlı eşittir Türk algılamasıyla karşılaşmaktayız.. Türkiye bir yandan Osmanlı’nın devamı olarak gösterilirken, çoğu zaman Osmanlı ve Türk ayrımı yapılmamaktadır. Mesela Makedonya’daki ilkokul tarih kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Osmanlı/Türk İmparatorluğu olarak adlandırıldığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu dönemi “Osmanlı Köleliği,” “Türk İmparatorluğu,” “Osmanlı-Türkler,”¹⁰⁶ “Türk köleliği,” “Türkler,” “Türk askeri”, hatta “Türkiye’ye karşı savaşlar” kavramlarıyla anlatılmaktadır. Ya da “Türk idaresi altına düşmesinden sonra Sırbistan”¹⁰⁷, “Makedonya’nın Osmanlı Türklerinin Hükümdarlığı Altına Düşmesi”¹⁰⁸, “Osmanlı Esaretinden Kurtulmak için Sırp Ulusunun Ayaklanmaları”¹⁰⁹ şeklinde başlıklara yer verilmektedir. Zulümlerden bahsedilirken daima “Türk askerinin zulmü” denilmektedir. Daha 1992 sonrası kitaplarda “Osmanlı Türkleri,” 2002 baskılı ilkokul kitaplarında ise “Türkiye” kelimelerinin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Genel anlamda Makedonya’nın bağımsızlığından sonraki tarih ders kitaplarında Osmanlı-Türk ayrımı yapılmamakta

¹⁰⁴ *age*, 56.

¹⁰⁵ İlhan Uzgel, “Balkanlarla İlişkiler”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**; Ed. Baskın Oran, C.II, 6. Baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 167.

¹⁰⁶ Branko Panov, **Tarih Sınıf 6.**, (Skopje: Prosvetno Delo, 1992), 91.

¹⁰⁷ Konu içeriğinde ise Türk idaresi ile herhangi bir bilgi yok, aksine 924-1349 döneminde Sırbistan’ın durumu anlatılmaktadır.

¹⁰⁸ Panov, *age*, 96.

¹⁰⁹ R.Dinev, G. D. Colev, Y. Kovaçevski, G. Tanevski, **Tarih Sınıf 7**, (Üsküp: Prosvetno Delo, 1976), 80.

ve genelde Türk kelimesinin kullanımı tercih edilmektedir. 2002 baskılı 6. sınıf tarih kitabında hatta Müslümanlar (Türkler) olarak verildiği dikkat çekmekte.

Dikkat çeken bir diğer konu ise şehir isimleridir. 1992 yılından sonraki tarih der kitaplarının Türkçe tercümelerinde Skopje, Ohrid, Bitola kelimeleri kullanılmaktadır. 2002 baskılı 6. sınıf tarih ders kitaplarında tekrar Üsküp, Ohri, Manastır kelimelerinin kullanılmaya başladığı görülmektedir.

4.8. Örneklerle Makedonya'daki İlkokul Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Döneminin İşlenilişinin İncelenmesi

Makedonya'da tarih ders kitaplarında Osmanlı dönemi, genelde Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulması çok kısa konular şeklinde, Osmanlı Devleti'nin Balkan yarımadasına yayılması, dolayısıyla Balkan devletlerinin (Sırbistan, Makedonya, Bosna, Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk) Osmanlı hükümdarlığı altına düşmesi daha geniş bir şekilde, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaları ise bütün ayrıntılarıyla işlenilmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, toplumsal ve devlet düzeni, askeri düzeni vb. benzer bilgiler çok kısa yer bulmaktadır. Diğer yandan Osmanlı'ya karşı yapılan ayaklanmalar açıklanırken bütün ayrıntılara yer verildiği dikkat çekmektedir. Tarih ders kitaplarında Osmanlı'nın ayaklanmaları bastırırken uyguladığı zulümler, yakılan köy ve ev sayıları, öldürülen kişi sayısı, söylenilen sözlere kadar her şey geniş bir şekilde ve tekrar tekrar anlatılmaktadır.

Bu tarihyazımına göre, Osmanlı İmparatorluğu dönemi bölgedeki Hristiyan nüfus için kölelik demektir. Bu da ders kitaplarında Hristiyan halklarının “köleleştirilmiş halklar” (*porobeni narodi*) olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Ama diğer yandan başka bir imparatorluk, Bizans İmparatorluğu bir hakimiyet olarak sunulmaktadır. Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) konusunda şöyle bir ifadeye yer verilmekte: ¹¹⁰

“... Bizans Devleti sahip olduğu yüksek kültür seviyesi ve siyasal bütünlüğü ile 1000 yıllık bir süreyle ayakta kalmayı başarmıştır. Bizans İmparatorluğunun komşu devletlerde ve milletlerde bıraktığı etkiler kolayca fark ediliyor....”

¹¹⁰ Boşkoski, İlioski, Devişi, **age**, 15.

Diğer yandan XVI. yüzyıl Bizans İmparatorluğu anlatılırken, Osmanlı devleti ile ilgili şöyle bir kıyaslama yapılmaktadır: “... Bizans, Osmanlı önünde çekilmek zorunda kalmışsa da hala ortaçağ dünyasında etkisi olan büyük bir gücü...”¹¹¹

Yani tarihyazımında “öteki” olarak hep Osmanlı kullanılmıştır. Hatta yıllarca Bizans İmparatorluğu altında olmalarına rağmen, Osmanlı karşısında Bizans tarafı tutulmaktadır. Mesela Balkan ülkelerinin Osmanlı idaresi altına girmesi işlenirken şöyle bir ifadeye yer verilmektedir:¹¹²

“... Bizans’ı iç hanedan savaşları ve Balkan devletleriyle yürüttüğü savaşlar zayıflatmış. Balkan ülkelerinde büyük derebeylerin merkez idareden ayrılma çabası görüldü. Ortak düşmanları olan Osmanlılara karşı birleşecek yerde bunlar aralarında sürekli savaş ediyordu. Bu yüzden Osmanlıların girişimlerine örgütlü bir şekilde karşı gelemediler...”

Makedonya’nın Osmanlı hükümdarlığı altına düşmesi konusu işlendiğinde ise şöyle bir anlatıya yer verilmektedir:¹¹³

“... Kutsal Dağ’da yaşayan rahip İsaia, Türklerin o dönemde Makedonya’da yaptıkları zulüm ve cinayetler hakkında şunları yazdı: ”Ve bu bölgeleri öyle bir mutsuzluk yakalamıştı ki, o zamana kadar böyle bir şey ne işitildi ne de görüldü. Cesur Despot Ugleyşa’nın ölümünden sonra, Türkler kuşlar gibi bütün devletin her yanına yayılarak, Hristiyanların bir kısmını kılıçtan geçirdi, bir kısmını da esir olarak alıp götürdüler. Burada kalanları da ölüm erken yakaladı. Ölümden kurtulanlar, daha sonra açlıktan ölerек yine kurban oldular. Oh...ne kadar acıydı bu tablolar...”

Bu anlatıya göre, özellikle kötü ve geri kalmış Osmanlı feodal sistemi bu şartların her geçen gün kötüleşmesine neden olmuş, diğer yandan her gün artan vergiler halka büyük zorluklar yaratmıştır. Osmanlı yöneticilerinin keyfi hareketleri, sefalet ve açlık içinde olan halka dayanılmaz gelmiştir. Hristiyan köylüler birçok ağır vergi ödemek ve angarya yapmak zorun kalmıştır. En ağır vergi ise “kan vergisiydi.” Bu halk için ölüm demekti. Hristiyanlar, “devşirme” anlamına gelen bu verginin toplandığı dönemlerde çocuklarını gizliyor, yeniçeri olarak alınmamaları için kendi elleriyle çocuklarını sakatlıyorlardı.

Farklı işleniş tarzı arasında verilen genel bir durum var: Hristiyan halkın durumu Osmanlı’nın sömürülerinden ve yağmalarından dolayı her geçen gün daha kötüye gidiyormuş, bundan kurtulmanın tek yolu ise isyanlara ve ayaklanmalara

¹¹¹ age, 67.

¹¹² age, 77.

¹¹³ Panov, age, 97.

kalkmakmış. Ayaklanmaları/isyanları bastırmada Türk askerinin zulümleri her geçen gün artıyor, binlerce kişi katlediliyor, evler yağmalanıyormuş. Ama bu asla halk için geri çekilmek değilmiş, tam aksine onları ulusal kurtuluş savaşı için daha cesur ve istekli kılıyormuş.

19. yüzyılda ulusal isyanların sunuluşu tarih kitaplarında birinci derecede önem taşır. Böylece ulusal devrimin on yılına, Osmanlı idaresi altındaki ulusal yaşamın beş yüz yılından daha fazla yer verilmesini görmek garip bir şey değildir. Bu isyanlara götüren gelişmenin 18 yüzyıl Balkan halklarının geçirdiği hızlandırılmış sosyo-ekonomik değişimle bağlantılı olarak görülür. Avrupa'yla olan yoğun ticari ve kültürel ilişkiler Hristiyan nüfus içindeki dinamik gruplar için yeni perspektifler sunmuş, ortaya çıkan “burjuva” unsurlar, “bozuk” Osmanlı sisteminin baskısına karşı çıkmışlardır. İmparatorluğun askeri yenilgileri, Avusturya-Macaristan ve özellikle de Rusya savaşı devrimci ruh için ayrı bir teşvik unsuru olmuştur. Fransa, İngiltere, Rusya, Slav halkının ulusal mücadelelerini destekleyen en büyük dış güçler olmuşlardır.

Yine Makedonya’da Osmanlı iktidarının oturtulmasından hemen sonra köy ve şehirlerde yaşayan Makedon halkı, Osmanlı hükümdarlığının ortadan kaldırılması için en küçük fırsatları bile değerlendirmeye çalışmıştır. Bu ayaklanmaların her biri detaylı bir şekilde işlenmektedir. Özellikle ayaklanmaların, direnişlerin bastırılmasında Osmanlıların öç alma ve keyfi hareketleri vurgulanmakta, böylece de her seferinde halkın zor durumunun daha da zorlaştığı vurgulanmaktadır: ¹¹⁴

“...yitirdiği yerler yüzünden ağır ekonomik bunalıma düşen Osmanlı idarecileri, bunu karşılamak için vergileri artırıyordu. Bazı vergiler üç yıllık peşin alınmaya başladı. Bununla birlikte, Osmanlıların hırsızlıkları, cinayetleri, zorlamaları, evlerin ve malların yakılması gibi baskı ve öç alma girişimleri artmıştı...”

Aynı doğrultuda her isyan sonrası evlerin yakılıp yıkıldığı, binlerce kişinin işkence edilip öldürüldüğü anlatılır. Buna dair yakılan ev sayısı, öldürülen kişi, öldürüş şekli ve daha birçok bilgi ayrıntılandırılarak sunulur. Mesela 1822 yılındaki Nyeguş ayaklanmasının bastırılması hakkında şöyle bir açıklama yapılır: ¹¹⁵

¹¹⁴ Aleksandar Traykovski, **Tarih Sınıf VII**, (Skopje: Prsvetno Delo, 1996), 90.

¹¹⁵ **age**, 81.

“15 yaşından 65 yaşına kadar 1300 erkek katledildi. Otuz kadar genç Nyeguşlu gelin, çocuklarıyla birlikte, Osmanlı’nın eline düşmemek için Arapiça ırmağını şelalesinden atlayarak intihar etti. Birçok köy yakılıp coğrafya haritasından silindi, Nyegus kenti de büyük hasar gördü”

Hatta bütün bunları yaşamamak için kendini öldürenler olduğu ileri sürülür. 1903 Kruşevo ayaklanmasının bastırılmasında ise 200 köy, 12.000 evin yakıldığı, 70.000 kişinin evsiz barksız kaldığı, 30.000 kişinin gurbete kaçtığı anlatılır. Bu nedenle, Hristiyan halk her geçen gün azalmaya başlamıştır ama bu asla mücadeleye son verme anlamına gelmediği gibi, her gelen fırsat da değerlendirilmiştir.¹¹⁶

“...Makedonya’da 19. yüzyılın 70’li yıllarında ayaklanma ve ayaklanma hareketlerinin başarısızlığı bunların önemini azaltmamış. Bunlar Makedon ulusunun kurtuluş savaşlarının başlangıcını gösteriyor...”

Ulusal isyanlarda özellikle üzerinde durulan bir diğer konu ise “haydutluk” olgusudur. Haydutluk, Osmanlı hükümdarlığına karşı gelen en eski direniş şeklidir. Haydutluk 17. ve 18. yüzyıllarda en geniş boyutlarına ulaşmıştır. 20-30 kişiden oluşan gruplar halinde faaliyet gösteren haydutlar, genelde köylülerden oluşmakla aralarında rahipler, papazlar ve diğer din adamları, hatta kadınların olduğu anlatılır. Haydutlar halkın arasından geldikleri için, halkın yaşadığı dayanılmaz durumu görmekteydiler, daha fazla buna dayanmak istemiyor ve işgalcilere karşı direnişe geçiyorlardı. Halk kahramanı olan haydutların faaliyeti genelde derebeylerin keyfi hareketlerine karşı geliyordu.

Osmanlı yetkilileri daima bu grupları yakalamaya çalışmış, Osmanlı yasaları ise yakalanan haydutlara en sert cezalar öngörmekteymiş. Bunlardan bazıları kazığa oturtulur, kelleleri alınır veya derileri diri diri soyulurmuş. “Almış oldukları tedbirlere rağmen, Osmanlılar haydutçuluğun kökünü kazıyamamışlardır.” Bu söyleme göre, haydutluk daha sonra Balkan ülkelerindeki isyancı örgütler ve Balkan halklarının ayaklanma girişimlerine de örnek oluşturmuştur.

OÇA’dan sonra Makedonya tarih yazımında Arnavut milli tarihine daha genişçe yer vermeye başlanmıştır, ve bunun en iyi yansıması tarih ders kitaplarında görülmüştür. Arnavut milliyetçiliğinde de “öteki” olarak Osmanlı kullanılır. Böylece tarih ders kitaplarında Osmanlı dönemi işlenirken, Arnavutların da Osmanlı işgaline

¹¹⁶Dinev, age, 76.

karşı yürüttükleri mücadele, bu savaşlardaki kahramanlarına vb genişçe yer verilmektedir. Mesela İskender Bey'in başarıları Arnavutlar için büyük bir önem taşımaktadır:

“....Kroyanın yiğitçe savunmasının Arnavutların en büyük başarısıdır. Bu başarının yankısı hem Arnavutluk'ta hem de Avrupa ülkelerinde büyük oldu...”¹¹⁷

Hatta İskender Bey'in daha iki kez Osmanlıyı yenilgiye uğrattığı belirtilir. İskender Bey'in Hristiyan olduğu da vurgulanır. Onun ölümüyle de Arnavut halkının kahramanını kaybettiği ancak Avrupalıların da Osmanlıların Avrupa'ya girişini engelleyen kaptanlarını kaybettikleri eklenir. Arnavutların Osmanlı idaresine karşı ayaklanmaları, Osmanlı idaresi altında Arnavutların durumu da geniş bir şekilde yer bulur.

4.8.1. Makedon Tarihyazıcılığında Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü (TMORO) ve Genç Türk Devrimi

Makedon tarih yazıcılığında Gizli Makedon-Edirne Devrimci Örgütü'nün (TMORO) kuruluşu en önemli yere sahiptir. Örgütün amacı Makedon halkının Osmanlı esaretinden ve derebeylik rejimi tarafından sömürülmeden kurtulması ve aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu çemberi içinde özerk Makedon devletinin kurulması isteğiyle, Makedon halkını silahlı ayaklanma için örgütlemek ve ayaklandırmak olarak anlatılır. 1903 yılındaki İlinden ayaklanması ve 10 günlük Kruşevo Cumhuriyeti'nin kurulması Makedon tarihinde Osmanlıya karşı önemli olaylar olarak anılır. İlinden ayaklanması Makedon ulusunun beş yüz yıl süren Osmanlı idaresinden kurtarılması ve kendi devletlerini kurmak için genel halk savaşı olarak nitelendirilir. Bu arada, ayaklanmanın Türk halkına karşı değil de, Osmanlı egemenliğine ve derebeylerin sömürülerine karşı olduğu vurgulanır hatta TMORO'ya yardım eden Türklerin de olduğu söylenir. Bu konu bütün tarih ders kitaplarında ayrıntılarıyla yer bulur. (Selanik, Smilevo kongreleri, hazırlıklar, ayaklanmanın patlaması, halkların ayaklanmaya katılımları, Kruşevo'nun kurtarılması, Cumhuriyetin ilanı, Cumhuriyet bildirgesi, ayaklanmanın bastırılması, sonuçları ve önemi, ayaklanmanın yabancı ülkelerde yankıları, büyük kuvvetlerin tutumu vs.). On gün süren bir Cumhuriyetin ya da 2 Ağustos 1903 tarihli İlinden

¹¹⁷ Boşkoski, İlioski, Devişi, **age**, 108.

ayaklanmasının ulusal resmi bayram olarak kutlanması, bu olaya verilen önemin kanıtıdır.

Ulusal kurtuluş savaşı olarak nitelendirilen İlinden ayaklanmasının bastırılmasında hakkında ise şu bilgilere yer verilir: ¹¹⁸

“...Ayaklananların başarıları, hele Kruşovanın kurtarılması Osmanlı idaresi üzerine çok acı etki yapmış....Ayaklanan otuz bir kişiye karşı üç yüz bine yakın asker ve başıbozuk gönderilmiş...201 köy yıkılmış, 1200-den fazla ev yakılmış, 4500 den fazla insan bıçaktan geçirilmiş veya diri yanmış, 7000 –den fazla insan barksız kalmış Birçok Makedon kendi yurtlarından ayrılıp dış ülkelere göç edip kurtuluş aramak zorunda kalmış...”

Tarih kitaplarında, beş yüz yıllık Osmanlı egemenliği döneminde yerel halkın Osmanlı idarecileriyle yaptığı işbirliğine de değinilir. Osmanlılarla yapılan işbirliğinin de din değiştirmenin de her zaman “başka bir çare olmadığı için”, “zorla” yapıldığına dikkat çekilir. Yapılan işbirliklerinde, işbirlikçilerin asla kendi halkına karşı gelmediği vurgulanır. Mesela, Makedon krallarından Kral Marko’nun hayatının sonuna kadar Türk hükümdarlığına vefalı kaldığı anlatılır. Hatta Hristiyanlara karşı savaştığı ve bu savaşta da öldüğü yazılır ve bu arada Kral Marko’nun ölürken “..Allah’ım, Hristiyanlara yardım etmen için dua ediyorum. Ben ise bu savaşta ölenlerin ilki olayım”¹¹⁹ dediği özellikle vurgulanır. Bu ifade mesela hem 1992 yılındaki hem de 2005 yılındaki VI. sınıf tarih ders kitabında yer alır.

Genç Türk Devrimi esnasında da Genç Türkler ve Makedon komiteleri arasında yakınlaşma ve işbirliği sağlanmıştır. Osmanlı devletini modernleştirme ve sultanın saltçılığını ortadan kaldırmayı amaçlayan Genç Türklerin, “yaşasın hürriyet, kardeşlik ve birlik” parolasıyla yola çıktıkları, bu çıkarlar uğruna yerel halktan da destek aldıkları ve böylece 1908 yılında Sultan’ın anayasa getirmek zorunda kaldığı belirtilir. Ama Genç Türklerin, kendi istediklerini elde edince halka sırt çevirdikleri, eski saltçı rejime devam ettikleri, halkın sorunlarını halletme bir yana Makedon halkını kovuşturmaya ve hapsedmeye devam ettikleri yazılır.¹²⁰ Genç Türkler Türk olmayan halka karşı milliyetçi bir siyaset yürütüp “Osmanlı İmparatorluğu

¹¹⁸ Dinev ve diğ., **age**, 125.

¹¹⁹ Panov, **age**, 98.

¹²⁰ Dinev ve diğ., **age**, 138.

Osmanlılarındır” parolasını ortaya atmışlardır.¹²¹ Böylece Genç Türklerin Makedon halkını kendi çıkarları için kullandığı ve oyuna getirdiği belirtilmiş olur.

Diğer yandan tarihyazımında Osmanlının güçlenmesinde kullandığı iki yönleme vurgu yapılır. Bunlardan biri İslamlaştırma diğeri ise Anadolu’dan bu topraklara nüfus yerleştirmektir. Bunun sonucu da hem bölgenin dini hem de etnik ve kültürel yapısının değiştirilmesidir. Bölgenin etnik, dini ve kültürel yapısının değişmesi, ekonomik açıdan geri kalması Osmanlı’nın bölgeye bıraktığı kalıcı sonuçlardır, Osmanlı dönemi tarihte kalsa bile, sonuçları bugün bile devam etmektedir.

Genel anlamda Osmanlı dönemi ile ilgili tarihi olaylar sunulurken, konunun karanlık tarafı, özellikle de linç olayları ve bu durumdaki çaresizlik hep öne çıkarılır. Türk egemenliği tarihin en kara anı şeklinde sunulur. Ama Osmanlı döneminde din özgürlüğünün bulunduğu ve ticaretin canladığı görmezden gelinir. Osmanlı “işgalinin” Balkan ülkeleri için “Karanlık Çağ”ı temsil etmekte olduğu vurgulanır. Yarım asırlık işgal altında bir dönem, üstelik de “geri kalmış bir devletin işgali altında olmak” bu halklar için de uzun vadede geri kalmaya neden olmuştur.

4.8.2. Geri Kalmışlığın Nedeni Osmanlı Köleliği

Balkan halkları açısından bölgedeki gayrimüslimlerin Osmanlı dönemine olumsuz ögeler ve simgeler yükledikleri görülür. Ortodoks-Slav kökenliler Osmanlı egemenliğini siyasal, ekonomik ve kültürel baskı dönemi olarak tanımlamaktadırlar. Osmanlı yönetimi altında oldukları için bu süre içinde Batı Avrupa’da yaşanan Rönesans-Aydınlanma süreçlerinden geri kaldıklarını ileri sürerek günümüzde yaşadıkları sorunların birçoğunu ve iktisadi-siyasal geri kalmışlıklarını buna bağlarlar.¹²² Mesela Berlin Kongresi’nden sonra Makedonya’nın Osmanlı İmparatorluğu’nun bir kenar bölgesi haline geldiği, ticari ilişkilerde duraklamalar yaşandığı, bunun da Makedon ekonomisinin duraklamasına ve çökmesine neden olduğu belirtilir. Osmanlı’nın bu dönemde masraflarını karşılayabilmek için Makedon köylülere yeni vergiler yüklediği, hatta üç-dört yıl için peşin vergi aldığı yazılır.¹²³ Böylece Makedonya’nın Osmanlı idaresi altındaki ekonomik durumunun her geçen gün zorlaştığı, oysa Avusturya-Macaristan yönetimi altında bulunan Slovenya ve Hırvatistan’ın ekonomik gelişmelere daha çabuk ayak uydurduğu ve

¹²¹ Traykovski, **age**, 42.

¹²² Uzgel, **age**, 167.

¹²³ Dinev ve diğ., **age**, 110.

reformlar uygulayabildiği anlatılır. Yani sorun farklı bir egemenlik altında olmak değil, geri kalmış Osmanlı egemenliği altında olmak şeklinde tanımlanır.

Diğer yandan Arnavutluk'ta da Osmanlı idaresi altında eğitimin ve kültürün gelişmesinde duraklama görüldüğü belirtilir. XV. –XVII. yüzyıllar arasında Arnavutların eğitiminin ve edebiyatının gelişmesinde ise rahiplere büyük önem atfedilir. Osmanlı idaresinden önce Arnavutların Hristiyan olduğu da vurgulanır. Arnavutların İslam dinini kabul etmeleri için sebep olarak Osmanlıların büyük baskısı, ödenmesi gereken büyük vergiler, İslamı kabul edecek olanların vergileri ödemekten kurtulmaları gösterilir.

7. sınıf tarih ders kitaplarında XIX yüzyıl Avrupa ülkelerine kıyasla, Osmanlı İmparatorluğu'nun her bakımdan geri kalmış konumda olduğu, ekonomik kriz yaşadığı, Avrupa ülkelerinden borç aldığı, ekonomik bağımsızlığını yitirdiği vurgulanır ve “...Neticesinde Osmanlı İmparatorluğu eski itibarını kaybetmiş, hatta “hasta adam” adıyla adlandırılmış...”¹²⁴

4.8.3. İslam'ın Bölgeye Taşınması

Ortodoks Balkan halkları için Osmanlı yönetiminin bölge üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi, İslam'ı bu bölgeye taşımış olmasıdır. Arnavutlar, Boşnaklar, Pomaklar ve Torbeşler gibi tamamı ya da bir kısmı İslamiyet'i seçmiş olan etnik ve dinsel gruplar Osmanlı döneminin Balkanlardaki mirasının olumsuz unsurları olarak görülür.¹²⁵

Osmanlıların İslamiyet'i yaymaktaki başlıca amacı oradaki halkı ruhsal bir esarete düşürmek (özellikle de 17 yüzyılda Arnavutlar için geçerli) ve bu şekilde Sultan'ın emirlerine vefalı olmalarını sağlamaktır. “Türklerin Arnavutluk'a gelmesinden önce buraların başlıca dini Hristiyanlık”¹²⁶ İslamiyet'in kabul ettirilmesi sürecinin daha yüksek vergiler (cizye) uygulamakla hızlandırıldığı da vurgulanır Cizyenin, Osmanlı devletinde Müslüman olmayan halktan alınan baş vergisi olduğu ve genelde ailelerden Hristiyanlık özgürlüğünün bedeli olarak alındığı anlatılır.¹²⁷ İslamiyet'i kabul eden her birey cizyeden kurtulduğu için, halk topluca İslamiyet'i kabul eder.

¹²⁴ V. Açkoska, V. Gyorgiev, F.Şabani, D. Yovanovski, **age**, 30.

¹²⁵ Uzgel, **age**, 168.

¹²⁶ B. Panov, A. Gorçevski, M. Boşkovik, **Tarih VI Sınıf**, (Skopje: Prosvetno Delo, 2002), 128.

¹²⁷ Panov, **age**, 117.

Halkın İslamiyet’i her şeyden önce vergilerden ve angaryadan kurtulmak için kabul ettiği en çok vurgulanan unsurlardan biridir. İslamiyet’i kabul eden bazı Hristiyanların daha sonra Osmanlı devletinde yüksek görevlere ulaştıkları da eklenir. Din değiştirmenin bir diğer nedeni Osmanlı zulümlerine dayanamamaktır. Bir aralar Müslümanlaştırma o kadar yaygındır ki, her ikinci Müslüman’ın İslamlaştırılmış Hristiyan olduğu bile ifade edilir. Genelde İslamlaştırılan Hristiyanların kendi anadillerini ve geleneklerini koruyabildikleri hep hatırlatılır ve Bosna’daki Müslümanlarla Makedon Müslümanları örnek verilir. Ve özellikle Türkleştirme ile Müslümanlaştırma arasında ayırım yapıp, Müslümanlaştırmakla sadece dinin değiştirildiğine, dil ve geleneklerin korunduğu tekrar tekrar vurgulanır. Bütün baskılara karşın İslamiyet’i kabul etmeyen ve buna direnenlerin de olduğu hatırlatılır. Osmanlıların ise bu kişilere karşı ne kadar acımasız oldukları sık sık örneklendirilir: “..Bir zengin aileden gelen Georgi Kratovski ise Osmanlılar tarafından diri diri yakıldı. Sebebi ise İslamiyet’i kabul etmemesiydi....”¹²⁸

Kilisenin ise bu kişileri aziz olarak kabul ettiği açıklanıyor. Hristiyan halkın zorla İslamlaştırmaya tepki olarak alınlarına haç dövmesi yaptırdığı da belirtilmekte. Osmanlı devletinin dinle bütünleşmesi ise şöyle ifade ediliyor:¹²⁹

“...Devletin kurulduğu dönemde İslam devletin dini oldu. Osmanlı devletinde dini eğitime büyük önem veriliyordu. Halkı “Kutsal savaş” için eğitiyorlardı. Böyle bir eğitim sayesinde Osmanlı devleti güçlendi ve sınırlarını genişletti....”

4.8.4. Bölge Devletlerde Etnik ve Kültürel Yapının Değişmesi

Müslümanlığa sonradan geçmiş olanların yanında Osmanlı döneminin bir mirası olarak Balkanlarda Türk azınlıklar da bulunmaktadır. Balkanlardaki Türk azınlığı Slav halkı tarafından, Osmanlı döneminin doğrudan mirası olarak görülmekte ve tarih ders kitaplarında bu şekilde yansıtılmaktadır.

15 yüzyılda Osmanlıların Balkanlara yayılırken işgal ettikleri topraklara Türkleri getirerek, buralarda iskan ettirdikleri anlatılmakta ve bunun Makedonya için de geçerli olduğu söylenmektedir: “Türkler bu topraklara uzaklardan kendi halkını getiriyor, Hristiyanları ise yüzyıllarca yaşadıkları yerlerden kovup köle olarak satıyorlar.” Özellikle zamanla bu kolonizasyon süreci büyük bir hız kazanmış, etnik

¹²⁸ age, 139.

¹²⁹ Boşkoski, İlioski, Devişi, age, 76.

yapının değişmesi yerleşim yerlerinde de etkisini göstermeye başlamış. Diğer Balkan lkelerinde de olduğu gibi, Türk unsurlarının Makedonya’ya yerleşmesi sonucu Makedonya şehirleri ile yerleşim merkezleri de şark özellikleri almaya başlamış. Camiler, tekkeler, hamamlar, hanlar inşa edilmeye başlanmış, bazı yerleşim yerlerinin isimleri bile değiştirilmiş. (Bitola-Manastır, Skopje-şkp, Strumica-Ustruma, Tetovo-Kalkandelen vs.). Böylece zamanla bölge Ortodoks/Slav özelliklerini yitirmiş, Müslüman-oryantal özelliklere sahip olmaya başlamış.

Osmanlılar Balkanlarda yeni yerler ele geçirip, kendi hakimiyetini kurarken, birçok yerleşim merkezini tahrip ederek yağmalamışlar, aynı zamanda yerli Hristiyan asıllıların bir kısmı da Küçük Asya’ya götürüldüğü ya da köle olarak satıldığı, ya da kendi topraklarından başka ülkelere g ettirildiği için zorlamalarla karşı karşıya kalmışlar. “Osmanlının cnden ve teröründen korktukları için çok sayıda insan doğup büyüdüğü yerlerden ülke dışına yerleşmeye mecbur olmuş,”¹³⁰ “Osmanlı zulmünden, sayısız haydut ve çetelerin terör ve smrlerinden” kaçmanın sonucu olarak da Balkanların birçok bölgesinde köklü değişimler yaşanmış: “15 yy. Arnavut halkının güney İtalya, Sicilya ve diğer ülkelere göç etmesini zorladılar.”¹³¹

Osmanlının kiliseleri camiye dönüştürmesi ya da adlarda değişiklik yapması her fırsatta dile getirilir:¹³²

“...Yustinian’ın felsefe, edebiyat, sanat ve mimarinin gelişmesinde de katkıları olmuştur. Konstantinopol – İstanbul’da Ayasofya kilisesini inşa ettirmiştir, daha sonra Osmanlılar bu kiliseyi camiye dönüştürmüşler...”

Hatta araştırma sorusu olarak da aynısı verilmiştir: “...Konstantinopol-İstanbul Osmanlı egemenliğine girince hangi kilise camiye çevrilmiştir?...”¹³³

Oysa Osmanlı’nın farklı dinlere olan hoşgörüsünden asla bahsedilmez. Mesela Ohri yöresindeki kiliselerin birçoğunun bu dönemde yapıldığı asla belirtilmez. Diğer yandan Bizans devletinin önemi ise şu ifadelerle anlatılır:

“... Bizans devleti dünyaya büyük kültürel miras bıraktı. Bugün bile bu büyük yapılarına, fresk-sanatına, Bizans edebiyatına, zengin kültürüne hayran kalıyoruz...”¹³⁴

¹³⁰ Traykovski, **age**, 58.

¹³¹ Panov, **age**, 116.

¹³² Boşkoski, İlioski, Devişi, **age**, 15.

¹³³ **age**.

¹³⁴ **age**, 68.

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü gibi Makedonya'daki tarih ders kitapları Osmanlı Türklerini barbar olarak göstermektedir. Bu ve buna benzer kalıplanmış yargılar, Makedonya'da yaşayan tüm ulusları olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun daha da acı yanı, bunların Türk okullarında Türk çocuklarına okutulması olmuştur.

Osmanlı dönemi esnasında yaşanan zulümlerin, işkencelerin, kötü koşulların bütün incelikleriyle anlatılması ve özellikle Osmanlı/Türk askerinin yaptığı katliamların her seferinde vurgulanması Osmanlı dönemine tarihsel perspektiften değil de “toplumsal mühendislik” perspektifinden yaklaşıldığını gösteriyor.

Diğer yandan Osmanlı=Türkiye gibi sunuşlarla, aslında öteki simgesinin devamlılığı sağlanıyor. Böylece tarih, ulusal inşada üstüne düşen vazifeyi yerine getirmeye devam ediyor.

Tarihsel bakış yerine tarih ders kitaplarında kurguların yer alması bölgedeki diğer ülkelerde olduğu gibi -mesela Bosna- Makedonya'da yaşayan Türk topluluğuna da kötü yansımış, ülke genelinde topluluklar arasında önyargıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türk topluluğu Osmanlı'nın bir devamı olarak kabul edilerek, Osmanlı'nın yaptığı her şey bir bakıma yerel Türk topluluğuna yansıtılmıştır. Ve bunun en çarpıcı örnekleri yine okulda, eğitim sürecinde yaşanmıştır. Milli duyguların kabardığı 90'lı yıllarda, birçok milliyetçi tarih hocası pedagojik kaygıları bir yana bırakıp, çoğunluğu Makedon öğrencilerden oluşan bir sınıfta Türk öğrencilerini Osmanlı'nın devamı olarak göstererek bizzat kendilerinden Osmanlı'nın yaptığı zulümleri yüksek sesle sınıftaki arkadaşlarına anlatmalarını istemiştir.¹³⁵

4.9. Makedonya'nın Bağımsızlığından ve Özellikle OÇA'dan Sonra Tarih Dersi Müfredatlarında Yapılan Değişiklikler

Bağımsız Makedonya'nın ilk yıllarında Yugoslavya dönemi tarih ders kitapları kullanılmış, zaman içinde müfredatlarda değişimler yapılmış, kitaplar hazırlanana dek, bu müfredatlar öğretmenlerin serbest uygulanaşına bırakılmıştı. Tarih ders kitaplarının müfredatları en büyük değişikliği OÇA'nın imzalanmasından sonra yaşamıştır.

OÇA'dan sonra Arnavutların milli tarihi de Makedonya'daki tarih ders müfredatlarında yer almaya başladı. Mesela 5. sınıfta Eskiçağda Balkanlar bölümüne

¹³⁵ Lise döneminde benim ve Türk arkadaşlarımın yaşadığı olaylardır.

İlirler de eklenmiş, İli krallıkları, İlirlerin kültürü gibi dersler dahil edilmiştir.¹³⁶ Roma dönemi anlatılırken hem İlirlerin hem de Makedonların Roma hükümdarlığı altına girmeleri anlatılır. 6. sınıf tarih ders kitaplarına Ortaçağda Arnavutluk, XII-XIII ve XIV asırlarda Arnavut krallıkları gibi dersler dahil edilmiştir.¹³⁷ Özellikle Arnavut Milli Kahramanı İskender Bey'in Osmanlıya karşı mücadelesi ve kahramanlıkları detaylı bir şekilde işlenilmektedir. Osmanlıya karşı savaşıyan İskender Bey Avrupa uygarlığının, Avrupa medeniyetinin kurtarıcısı olarak gösterilmektedir. 7. sınıf tarih ders kitapları 19. yüzyıldaki ulus devletlerin kuruluşunu işlerken, Arnavutların da ulus devlet kuruluşlarını detaylı bir şekilde işlemiştir. 18. yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemi kapsayan 7. sınıf tarih ders kitaplarında toplam 48 dersin 11'inde Arnavutların tarihi, 14 derste de Makedonların tarihi işlenmiştir.¹³⁸

7.sınıf tarih dersinde Ortaçağ döneminde Makedonya'da Ulahlar konusu işlenilmektedir. Bu konuda Ulahların kökenleri ve yurtları, tarihleri ve yaşam tarzları müfredata eklenmiştir.

Aynı dönemde Türkiye, bir yandan Makedonya ile ikili ilişkilerinde, diğer yandan Avrupa Konseyi himayesi altında, tarih ders kitaplarında Osmanlı dönemi için kullanılan olumsuz ifadelerin değiştirilmesi çabalarına girişmişti. Mesela iki ülke eğitim bakanları arasında yapılan görüşmelerde bu konu tartışılmış, Makedon tarih yazımında Osmanlı imgesinin daha ılımlı ve tarihi bir bakış açısıyla yazılmasının daha doğru olacağı vurgulanmıştı.

Her iki ülke arasında bu iyimser hava, yapılan son değişikliklerle Osmanlı tarihinin neredeyse tamamen müfredatlardan kaldırılması ile sonuçlanmıştır. Böylece bir şey anlatılmayınca, bir şekilde olumsuz anlatış şekli ve olumsuz ifadeler de kalmamıştır.

Diğer yandan neredeyse bütün Balkan ülkelerinde olduğu gibi, Makedonya'da da, tarih yazımı tek taraflı, tek bakış açısı ile yazılmış, tartışmaya kapalı, önyargı içeren kavramlarla doludur. Bu noktadan ders kitaplarında tek yanlı bakışları düzeltme yollarını aramaya başlaması, bilimsel bir uğraş olarak ders kitaplarının uluslararası düzeyde karşılaştırılma ve düzeltilme çabaları gündeme gelmiştir. Komşulara ve

¹³⁶ 5.sınıf Tarih dersi müfredatı – Eğitim ve Bilim Bakanlığı – Eğitimi geliştirme müdürlüğü, Üsküp, 2004.

¹³⁷ 6.sınıf Tarih dersi müfredatı – Eğitim ve Bilim Bakanlığı – Eğitimi geliştirme müdürlüğü, Üsküp, 2004.

¹³⁸ 7.sınıf Tarih dersi müfredatı – Eğitim ve Bilim Bakanlığı – Eğitimi geliştirme müdürlüğü, Üsküp, 2004.

hatta ülke genelinde mevcut olan diğer topluluklara karşı önyargılı, suçlayıcı, aşağılayıcı ifade ve görüşlerin ortadan kaldırılması için birçok öneri sunulmakta ve model geliştirilmektedir.

Diğer yandan Avrupa tarihçileri temel olarak 20. yüzyıl tarihinin genel tarih eğitimi içinde daha büyük bir yer kaplaması, tarih ders kitaplarında eskiden olduğu gibi ulusal kimliklerin pekiştirilmesi yerine Avrupa toplumsal tarihine daha çok yer verilerek Avrupalılık bilincinin yerleştirilmesi gereğinin üstünde duruyorlar.¹³⁹ Diğer yandan tarihyazımında komşu ülkelerin birbirlerine daha hoşgörülle bakması ve milliyetçiliğin törpülenmesi gerekliliğini vurguluyorlar.

Avrupa genelinde olduğu gibi Makedonya’da da tarih ders kitaplarında milliyetçi yaklaşımların ağır basmasına karşı, uluslararası anlayış, işbirliği, barış ve insan hakları için eğitimin özüne uygun bir yaklaşımla ders kitaplarını araştırma ve düzeltme çalışmalarını destekleyici girişimler mevcuttur. Uluslararası destekli yürütülen bu çalışmaların amacı “öteki”ne ilişkin olumsuz klişelerden ve çarpık görüşlerden kurtulmaya yönelik ders kitapları hazırlamanın veya gerekli düzeltmeleri yapmanın önemini vurgulamaktır.

Yeni tarih anlayışının temel taşlarından bir diğeri de değişik bakış açılarını içeren eleştirel yaklaşımdır. Bir de siyasi ve askeri tarih ile yöneticilerin kişisel tarihlerine ayrılan bölümlerin azaltılması ve toplumsal tarihe ayrılan payların artırılması gerekmektedir. Çünkü toplumsal tarih, savaşlar yerine, gündelik yaşamları kuşatan iktisadi ve toplumsal çerçeveyi ve o dönemdeki kurumların, devlet politikalarının etkisini göstermeyi amaçlar.

Tarih eğitiminin amacı eleştirel düşünebilen, değişik kaynakları inceleyebilme becerisi kazanmış olan, soru sormaktan korkmayan, sorumlu, bilinçli yurttaşların yetiştirilmesine katkıda bulunmaktır.¹⁴⁰

Tarihin kötüye kullanımına en çok ders kitaplarında rastlanmaktadır. O yüzden konuyla ilgili yapılan en önemli çalışmalar tarihi kötüye kullanmaların bürünebileceği biçimler arasında bulunan klişe ve önyargıların okul ders kitaplarından ayıklanması olmuştur.

¹³⁹ Oya Köymen, (haz.) **Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar**, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003), vii.

¹⁴⁰ Ian McKellar, “Neden Tarih Öğretiyoruz?”, **Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar** (İstanbul : Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003) :72.

Tarih eğitiminde yeni yöntemlere başvurmak ders kitaplarında da bazı değişiklikler yapmak anlamına gelmektedir. Yeni tarih eğitimi anlayışına sahip ülkeler, siyasi tarih yazımını arka plana iterek toplumsal tarih yazımına ağırlık vermektedirler. Bu da tabii ders kitaplarının değişimini de beraberinde getirmiştir.

Ders kitaplarının hazırlanmasında uluslararası işbirliğinin önemi çok büyüktür. Bu anlamda UNESCO'nun "öteki uluslara veya belirli gruplara karşı olası önyargıları ya da klişeleri ayıklamak üzere okul ders kitaplarında iki taraflı ve hatta çok taraflı düzeltme çalışmaları yürütmek isteyen üye devletlerin inisiyatiflerine her türlü destek vermesi" öngörülmektedir.¹⁴¹ UNESCO tarafından desteklenen Balkan Tarih Ders Kitapları'nı iyileştirme projesi, Balkan ülkelerinin 19. ve 20. yüzyıl tarihlerine ilişkin bölümlerini incelemeye yönelmiştir. Bu çalışma Balkanlar'da tarih eğitiminde milliyetçiliğin hala ne kadar önemli rol oynadığı ve komşuların birbirlerinin tarihlerini – özellikle de savaşlar dışındaki tarihlerini – öğrenebilmek için ne kadar az fırsata sahip bulunduklarını ortaya koymuştur.¹⁴² Tarihi Birlikte Yazma Projesi sonucu Balkan ülkelerinin belli dönem tarihleri bütün ülkelerde okunabilecek şekilde dört kitapta yayınlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu; Güneydoğu Avrupa'da uluslar ve devletlerin oluşumu; Balkan savaşları; I. Dünya Savaşı konu başlıklı kitapların bütün Balkan dillerine tercüme edilip, ek kaynak olarak kullanılması tavsiye edilmektedir.

¹⁴¹ Pingel, **age**, 1.

¹⁴² Orhan Silier, "Açılış Konuşması", **Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar**, haz. Oya Köymen, (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003): 14-15.

5. SONUÇ

Bugün klasik ulus-devletin homojen toplum modeline karşılık, farklılıklar temelinde birlik esasını önemseyen çok kültürlülük modelinin yaygınlık kazandığı, bu modelin toplumsal uyum politikalarında popülaritesinin gün geçtikçe arttığı gözlemlenmektedir. Bu aynı zamanda yerleşik toplumsal farklılıklara (azınlıklara) karşı yürütülen politikalarındaki değişimin de habercisidir. Bu değişimler bazı ülkelerde içsel bazılarında ise dışsal etkilerin/baskıların sonucunda gerçekleşmektedir. Nitekim, çok-etnili, çok-kültürlü toplumsal bir yapıya sahip olan Makedonya, içsel dinamiklere göz yummaya çalışmış, dışsal/uluslararası baskı sonucu bu değişimleri kabul etmeye ve üniter yapısı yanı sıra çok kültürlü çok etnili yapısını sadece kültürel alanda değil, toplumsal bir gerçeklik olarak devletin bütün aşamalarında benimsemeye başlamıştır.

Bu çalışmada MC'nin özellikle de 1990'lardan sonra demokratikleşme sürecinde farklı milli topluluklara karşı eğitim alanında yürüttüğü politikalar ele alınmaya çalışıldı. Son derece demokratik bir anayasaya sahip olan Makedonya'nın, bu demokratik yapısını pratiğe ve devlet yapısına, özellikle de OÇA'ya kadar yansıttığı söylenemez. OÇA'dan sonra ise "hakça temsil ilkesi" sadece Arnavutlar için geçerli olmaya başlamıştır. Çalışmada, bu gelişmelerin eğitim alanındaki yansıması, istatistikler ve tarih dersinden örnekler verilerek ortaya çıkarılmaya çalışıldı.

Demokrasi şartlarında ulus ve devlet inşası diğer şartlar yanı sıra toplumun demografik yapısına bağlı olduğu da görülmektedir. Eğer tek uluslu bir toplumsal yapıya sahipse yani başka milletler yoksa (ya da yok denecek kadar varsa) demokratik bir devlet kurmak kolaydır. Eğer çoğunluk millet dışında başka milletler de mevcutsa ve eğer bunlar arasında ulusal bilinç gelişmemişse, demokratik bir devlet kurmak mümkündür. Ama eğer diğer milletlerde de ulusal bilinç gelişmişse, bu demokrasinin oturtulmasında zorluklar çıkarabilir. Siyasal yapı dikkatlice yapılandırılırsa, ülke de çok-milletli, çok-uluslu bir yolda ilerlerse demokratik yapının kurulması mümkündür. Oysa diğer yandan eğer çoğunluk millet yanında

militan güce sahip başka bir millet de varsa, o zaman devletin toprak bütünlüğünü korumada zorluk çekmesi kaçınılmazdır. Üstelik de farklı milletler arasında böyle etnik bir bölünme mümkünse, o zaman durumlar daha da ciddi olabilir.

Makedonya'nın ulusal yapılanmasına bakılırsa yukarda açıklanan üçüncü seçeneğin geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Oysa Makedonya 1991 yılında bağımsız bir devlet yapılanmasına girerken birinci yolu seçmeyi tercih ederek, çok-uluslu, çok etnili toplumsal yapısını yeni devlet yapısına olabildiğince az ya da en iyi ihtimalle hiçbir şekilde yansıtmama girişimleri içine girmiş ve böylece demokrasiye doğru yanlış bir yoldan ilerlemeye başlamıştı. Bu da 10 yıl sonra Makedonya'yı dördüncü yapılanmanın içine sürüklemiştir. 1991 yılındaki Anayasa ile Makedonya "Makedon milletinin devleti" olduğunu ilan etti. Makedonya, o topraklarda yaşayan azınlıkların da hak sahibi olduğu, ama Makedon ulusunun devletiydi. Diğerlerinin varlığının göz ardı edilmesinin sonuçları, ilk önce sokaklarda sonra da dağlarda patlak verdi. Böylece Makedonya demokrasi yolundan saparak milliyetçilik yolunda ilerlemeye başladı. Etnik kriz de kaçınılmaz oldu.

Makedon milliyetçiliğinin Arnavut milliyetçiliğiyle çarpışması anayasanın kabulünden tam 10 yıl sonra gerçekleşti. 2001 yılında uluslararası baskı sonucu silahlı çatışma sona erdirilmiş, OÇA ile Makedonya farklı bir yoldan yürümeye başlamıştır. Böylece Makedonya 1991 yılında seçmesi gereken üçüncü tercihi 2001 yılında zoraki uygulamak zorunda kalmıştır. Anlaşma uyarınca yapılan anayasal değişiklikler MC'nin devlet yapısını değiştirmiştir. Bundan önce Makedonya Makedon ulusunun devleti olarak gösterilirken, değişikliklerle bu tek uluslu vurgu da ortadan kaldırılmış oldu. Anlaşma gereğince Makedonya'da yaşayan bütün milletlerin hakça temsili ilkesi anayasa ile korunma altına alındı, ama aynı zamanda pratikte de işlev görmesi için baskı yapıldı. Böylece Makedonya çok uluslu, çok etnili bir devlet yapısı, insan ve vatandaşlık haklarını koruyan bir hukuk sistemi, kendi yapısına göre siyasal yapılanma ve karar alma mekanizmalarını kurmaya çalışıyor. Yani Makedonya çok-uluslu, çok-etnili toplumsal yapısını yansıtan, çok-uluslu, çok-etnili devlet yapısını kurgulamaya çalışıyor.

Yıllarca milliyetçi bir yapı içine girmiş siyasilerin, uluslararası baskı sonucu kabul ettikleri bu yeni demokratik yapılanmanın uygulanmasına iştirak etmeleri de zoraki olmaktadır. OÇA'yı kabul eden partiler bile bunu devletin demokrasi yolunda yeni bir yapılanması olarak değerlendirmekten çok, istatistik veriler çerçevesinde

anlaşmanın yerine getirilmesi olarak anlıyorlar. Barış anlaşmaları genelde kısa dönemde başarılı olup, uzun dönemde bazı yetersizliklerle karşılaşmaktadırlar. Anlaşmanın başarılı olması siyasilerin iyi niyetine ve atılması gerek adımlar için kararlılığına ve gücüne bağlıdır. Ama eğer bu anlaşma uluslararası topluluğun baskısı doğrultusunda imzalanmış, bu yeni çok-uluslu devlet yapılanması uluslararası camia tarafından desteklenmekte hatta bu topluluğa girme yolunda bir şart olarak gösterilmekteyse, anlaşma mevcut devletin, devlet temsilcilerinin ve siyasilerin iyi niyetine kalmamış oluyor. Nitekim, Makedonya örneği de bunu gösteriyor. AB ve NATO üyeliği ülkenin en önemli önceliklerindense ve AB – NATO üyeliğine şart olarak diğer koşullar yanı sıra OÇA'nın pratikte de tamamıyla işlev görmesi şart koşuluyorsa, Makedonya'nın anlaşmayı uygulamama uğruna AB ve NATO üyeliğinden vazgeçmesi, pek de mantıklı ya da beklenen bir davranış değildir.

Ancak anayasa ya da anlaşmadan “mecburen” vazgeçmemek de, farklı kaçış yollarına başvurulmasına sebep oluyor. Bu nedenle, anayasanın ya da anlaşmanın kendisi kadar, onun ne şekilde uygulandığına bakmak gerekir. Üniter, bölgesel veya federal yapılı olsun, birçok devletin anayasasında temel özgürlüklerin korunacağına ve azınlıkların haklarına saygı gösterileceğine ilişkin açık ve kesin hükümler bulunmaktadır. Ancak, insan haklarının ve azınlıkların gerçekten korunduğu ülkelerin sayısı pek azdır. Anayasa hükümlerini uygulayacak, onları pratiğe aktaracak, siyasi idare ve irade yoksa, bu hükümlerin varlığı pek bir anlam taşımaz. Hatta Makedonya ve OÇA göz önünde bulundurulursa, hem anayasa hem de anlaşma ile iki kez verilen azınlık haklarının her iki durumda da ihlal edilmiş ve böylece bir grup azınlığın çifte haksızlığa maruz kalmış olduğu da görülmektedir.

Birden fazla ulus ya da etnik topluluğu barındıran devletler, demokratik hükümetin çoğunluk kuralı uyarınca değil, farklı topluluklar arasında bir tür konsensüs temelinde oluştuğu, toplumdaki temel bölünmeleri temsil eden siyasal partilerin koalisyonuna dayalı, kamu sektöründe oranlı temsil, istihdam ve harcama kurallarının geçerli olduğu, toplulukların kendilerini ilgilendiren konularda karar alma önceliğine, azınlıkların ise anayasal veto hakkına sahip oldukları bir düzen kurmaya çalışmalıdırlar. 1991 Anayasası ile çoğunluk kuralının geçerli olacağı bir devlet yapısı kurmaya çalışan MC, OÇA ile çok etnili toplumsal yapıyı temelinde barındıran, konsensüse dayalı yeni bir yapılanma sürecine girmiştir.

Genel anlamda OÇA sonrası Makedonya, azınlıklara çok önem veren bir ülke haline gelmiş, uluslararası baskı sonucu da anlaşma pratikte uygulanmaya başlamış ve tablo çok farklılaşmıştır. Ama bu sefer tablo Makedon-Arnavut milliyetleri yönünde değişim göstermiştir. OÇA'yla Makedonya hükümeti ve uluslararası topluluk Arnavutlara önem vermiş ve Arnavutların bütün isteklerine cevap verilmiştir. Her ne kadar yapılan değişiklikler bütün azınlıkları kapsar görünse de, aslında Makedonya iki uluslu bir devlet halinde şekillenmeye başlamıştır. Makedonya sınırlarındaki diğer azınlıklar ise unutulmaya ve yok sayılmaya başlanmıştır. Makedonya çok uluslu bir ülke olmasına rağmen, Arnavutların uluslararası camia sayesinde yaptıkları baskı sonucunda, iki uluslu bir ülke olarak gösterilmeye başlanmıştır. Bu azınlık haklarının uluslararası camia tarafından da ihlal edilebildiğini göstermektedir.

Makedonya'nın çok etnili toplumsal yapısı normal olarak eğitim sistemine de yansımıştır. Makedonya eğitim alanında azınlıklara en çok hak tanıyan ülkelerden bir tanesidir. Makedonya'da ana dilinde eğitim anayasa ile garanti altına alınmıştır. Böylece ilkokul düzeyinde Makedonca, Arnavutça, Türkçe ve Sırpça, ortaokul (lise) düzeyinde Makedonca, Arnavutça ve Türkçe, üniversite düzeyinde ise iki bölüm dışında, Makedonca ve Arnavutça eğitim verilmektedir. İlk bakışta bu Makedonya'nın farklı milli topluluklara karşı son derece anlayışlı ve hoşgörülü davrandığını gösteriyor. Oysa ana dilindeki eğitimin okullarda hangi şartlarda verildiğine bakıldığında, durumun pek de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Öğrenci sayısı çok olduğu için Makedonca ve Arnavutça eğitimde, genel eğitim problemleri dışında fazla bir sorun olduğu söylenilemez. Ama Türkçe ve Sırpça dillerindeki eğitim için bu söylenilemez. Öğrenci sayısının az olması gerekçesi ile ana dilinde eğitim verecek sınıfların açılmasına ya izin verilmemekte ya da zorluklar çıkarılmaktadır. En basitinden yıllarca kadro ve kitap yetersizliği ile karşı karşıya kalınmasına rağmen, devlet bu durumu düzeltmek için hiçbir girişimde bulunmamaktadır. Ulahça, Romence ve Boşnakça dillerinde eğitim ise, ana dilini kurslar şeklinde öğrenmenin dışına çıkamamaktadır. Yani devlet ana dilinde eğitim hakkını sadece anayasal bir zorunluluk olarak kabul edip, bu bilim çağında sayısı az olan milli toplulukların kitapsız ve kadrosuz eğitilmesine göz yummaktadır. Bir yandan her okulda bilgisayar laboratuvarı açıp İnternet bağlantısı kurmaya gayret gösteren devlet, diğer yandan en temel eğitim aracı olan kitabın, ana dillere tercümesi için, kendi görevi olmasına rağmen hiçbir girişimde bulunmamaktadır.

Bilgi çağında olduğumuz bu yüzyılda kitapsız eğitimin ne kadar kaliteli olabileceği ortadadır. Bu durumda “eğitimsiz bir topluluk en kolay yönetilen topluluktur” söyleminin akıllara gelmemesi mümkün değildir. Devletin yıllarca bu soruna göz yumması ise bilinçli bir politika olduğu şüphelerini arttırmaktadır. Yani OÇA’dan sonra “iki uluslu bir devlet yapılanmasına giren Makedonya’nın” diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da diğer toplulukları ihmal ettiği ortaya çıkmaktadır.

Eğitim sürecinde tarih dersinin özel bir yeri vardır. Tarih bir kimlik öznesidir Tarihçiliğin temel amacı ulusal bilinci ve itibarı tarihsel bilgi temelinde şekillendirmek, ulus-devleti meşru kılmak, ulusal ve sosyal gruplar içinde kolektif kimliği pekiştirmek ve böylelikle de önemli bir toplumsal işlevi yerine getirmektir. Kısaca tarihin sunuluş, aktarılış ve yorumlanış şekli aslında bir ulus yaratma şeklidir. Bu yüzden tarihin özellikle daha küçük yaşlarda okulda çocuklara ne şekilde sunulduğu çok önemlidir. İktidarda bulunanlar topluluğun birliğini güçlendirmek ve yöneltmesini kolaylaştırmak amacıyla, hem tarihyazımına hem de tarihsel sunuş biçimlerine etki etmeye çalışırlar.

Makedonya’da ilkokullarda okutulan tarih ders kitaplarına bakıldığında, tüm Balkan kimlikleri gibi Makedon kimliğinin de, değişmez bir şekilde “Doğulu” bir “öteki”ne karşı inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu altında kalmış olmaları nedeniyle, bu ülkelerin ulusal bilinci yaratmada öteki olarak Osmanlıyı kullanmaları çok normaldir. Fakat bu ötekini yaratırken, okların özellikle de Osmanlı’nın Balkanlardan çekilişinden sonra oradaki Türk/Müslüman azınlığa yöneltmiş olması, Balkanlardaki milliyetçiliğin olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dahası, bir yandan tarihinin belli bir döneminde kurucu unsur olarak kabul edilen Türk topluluğu, diğer yandan öteki olarak Osmanlı/Türk algılaması, yerel Türk halkının “ötekinin devamı”olarak gösterilmesine ya da “ötekinin devamı”, “ötekinin mirası” olarak algılanmasına neden olmuştur.

Diğer yandan, OÇA’dan sonra Makedonya’daki tarih dersinde Arnavut milli tarihinin de okutulmasına başlanmıştır. Hakça temsil ilkesi çerçevesinde, Arnavutların olduğu gibi, diğer toplulukların tarihlerinin de Makedonya’daki tarih eğitiminde yer alması gerekmektedir. Oysa tarih ders kitaplarında yapılan müfredat değişikliklerinde sadece Arnavut milli tarihinin eklenmesi, ülkenin iki uluslu devlet yapısının kurgulandığını ortaya çıkarmaktadır. Sırpların milli tarihi, ortak Slav tarihi çerçevesinde tarih dersinde okutulmaya devam etmekte, Ulahların tarihi bir dersle

müfredata eklenmekte, oysa Türklerin milli tarihi “ötekileşmeden” kurtulamamaktadır. Hatta bu sefer Makedon tarihyazımında olduğu gibi, Arnavut tarihyazımında da “öteki” olarak Osmanlı sunulmaktadır. Böylece OÇA’dan sonra Türkler iki kez “ötekileştirilmektedir.” Böylece Makedonya’daki tarihyazımı, 21. yüzyılın hoşgörü işlevini yerine getirmek yerine, kendi toplulukları arasında milliyetçi duyguların artmasına neden olmaktadır.

21.yüzyılda tarihyazımı artık yeni bir döneme girmiştir. Tarihin artık kültürler arası diyaloga açılarak egemen ideolojilerin baskılarından kurtulmaya başladığı söylenilebilir. Tarih bilgisi, varlığımızı ispatlamak için değil, varoluşumuzu anlamlı kılmak için gereklidir. Tarihin milliyetçi amaçlarla kullanılması doğru değildir. Ulusal tarihler açık ve hoşgörülü bir yaklaşımla yazılmalı ve öğrencilere demokrasinin temel değerlerini sunmalıdır.

Diğer yandan dünya 21. yüzyılda eleştirel yaklaşım temelinde, farklı bakış açılarını içeren, hoşgörü, tolerans, karşılıklı saygı içeren bir tarih yazıcılığına yönelirken, Makedonya geleneksel milliyetçi tarih yazıcılığından kurtulamamaktadır.

Tarihçilikte geline nokta odur ki hiçbir şekilde geçmiş, tarih başlığı altında dosdoğru ortaya konamaz. Ancak geçmişin soruşturmasından kaçabilmek de mümkün değildir. O halde tarih alanında yapılabilecek en doğru şey, öncelikle tarihe olumlu açıdan yaklaşmak olacaktır. Bu da şimdiye kadar tarih içinde ötekileştirilen veya tarihin dışına atılanlarla aradaki sınırları ortadan kaldırmakla mümkündür. Çünkü tarih aracılığıyla yaratılan kültürel üstünlük fikri başkalarına karşı hoşgörüsüzlüğün ilk adımıdır. Dolayısıyla artık tarihi olumlu bir biçimde kullanmak için ne tür olasılıkların bulunduğunu incelemenin zamanıdır. Olumlu tarih, başkalarının görüşlerini anlayabilme, ön yargılardan uzak olma ve bilgiyi eleştirel yaklaşımla yorumlama neticesinde ortaya konabilir.

Her topluluğun kendi tarih ve kimliğini kurgulama gereğini duyması meşrudur. Fakat bu, tarihsel doğruların peşinde koşulmasını ve dürüst bir tarih öğretimi yapılmasını engellememelidir. Böyle bir kimliğin öteki kimliklerle ilişkiye girmeye ve onlarla bir araya gelmeye yatkın olmasını hedef almak gerekir. Bir tarihin ve bir kimliğin kurulması artık öteki kimliklerle karşıtlık içinde değil, tamamlayıcı bir ilişki içinde başarılabacaktır.

Makedonya'daki gibi çok kültürlü toplumlarda tarih öğretimi de topluma uygun olmalıdır. Tarih öğretimi devletlere, siyasal ve askeri olaylara dayanmak yerine, sınırları bir yana bırakarak kültürel ve coğrafi yapılara odaklanmalıdır. Toplumun çok kültürlü, çok etnili, çok dinli yapısı ders kitaplarına da yansımalıdır. Geçmiş çok kültürlü bir bakış açısıyla ele almak gerekir, değişik bakış açıları ve çok kültürlülük birlikte sunulmalıdır. Tarih eğitiminin işlevi hoşgörölü, kültürlerin ve dinlerin çeşitliliğini kabul eden öğrenciler yetiştirmektir.

Devletlerin tarihlerine bakıldığında bazı olayların, bazı anlaşmaların devletlerin kaderini belirlediği görölmektedir. OÇA da MC'nin kaderini belirleyen bir anlaşma olarak değerlendirilebilir. Anlaşmanın imzalanmasından sonra yeni bir yapılanma dönemine giren Makedonya'nın bu yapılanmayı ne şekilde sonuçlandıracağı ve bunun eğitime etkilerini de yine tarih gösterecektir.

KAYNAKÇA

Resmi Belgeler

“Osnovni i sredni ucilista vo RM na pocetokot na ucebnata 2002/2003 godina”.
2.4.3.06 **Statisticki pregled 440**. Skopje, May 2003.

“Osnovni i sredni ucilista vo RM na pocetokot na ucebnata 2002/2003 godina”.
2.4.3.06 **Statisticki pregled 440**. Skopje, May 2003.

“Primary, Lower Secondary and Upper Secondary Schools at the End of 2005/2006”.
Statistical Review: Population and Social Statistics. 2.4.7.05. 558.
Republic of Macedonia. State Statistical Office. Skopje, June 2007.

“Sorabotka pomegu Republika Makedonija i Republika Turcija za vzaemno priznavanje na visokoobrazovni kvalifikacii” - MC Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Tutanak Defteri. Üsküp, Mayıs – Ekim 1998

“Zapisani studenti na visokite strucni skoli i na fakultetite vo ucebnata 2002/2003 godina” .**2.3.4.05 Statistickı pregled 439**. Skopje, 2003.

Makedonya Eğitim Bakanı ve Türkiye Milli Eğitim Bakanı arasında yapılan ikili görüşmelerde alınan notlar. MC Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Tutanak Defteri. Üsküp, Şubat - Ekim 2004.

Üsküp Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi Yıllık Bültenleri. Üsküp 1997/98, 1998/99, 1999/2000.

Zakon za Lokalna Samouprava. **Sluzben Vesnik na RM** br.5/2002 (Yerel Yönetim Yasası. MC Resmi Gazetesi. no.5/2002).

Zakon za osnovno obrazovanie. (ilköğretim yasaı) (**Sl.vesnik na R.M. br.44/95**), 20.09.1995, izmeni i dopolnuvanja na Zakonot za osnovno obrazovanie (ilköğretim yasa değişiklikleri) (**Sl.vesnik na R.M. br 63/04**) 20.09.2004, Zakon za izmenuvanje i dopolnuvanje na Zakonot za osnovno obrazovanie (ilköğretim yasa değişiklikleri) (**Sl.vesnik na R.M. br 51**) 24.05.2007.

Zakon za osnovno obrazovanie i izmeni i dopolnuvanja na ovoj zakon. (İlköğretim yasaı ve yasa değişiklikleri) “**Sluzben vesnik na RM**” br.44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 63/04, 55/05.

Zakon za sredno obrazovanie. (Ortaöğrenim yasası) (**Sl.vesnik na R.M. br 6p.44/95** 20.09.1995).

Zakon za visoko obrazovanie. (Yüksek öğrenim kanunu ve yapılan değişiklikler) (**Sluzben vesnik na RM** br.64/00, 49/03).

İncelenen ilkokul tarih ders kitapları ve müfredat

5.sınıf Tarih dersi müfredatı. MC Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Eğitimi Geliştirme Müdürlüğü. Üsküp, 2004.

6.sınıf Tarih dersi müfredatı. MC Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Eğitimi Geliştirme Müdürlüğü. Üsküp, 2004.

7.sınıf Tarih dersi müfredatı. MC Eğitim ve Bilim Bakanlığı. Eğitimi Geliştirme Müdürlüğü. Üsküp, 2004.

Acievski, Kosta ve diğ. **Tarih Sınıf V.** çev. Bedri Nuredin. Üsküp: Tabernakul, 2005.

Açkoska, Violeta ve diğ. **Yedinci Sınıflar İçin TARİH**, çev. Nuredin İseynovski Üsküp: Tabernakul, 2005.

Boşkoski, Milan; İlioski, Yordan; Dervişi, Nebi. **Tarih Sınıf VI.** Üsküp: Prosvetno Delo, 2005.

Dinev,R. Colev,G.D. Kovaçevski,Y. Tanevski,G. **Tarih Sınıf 7.** Üsküp: Prosvetno Delo, 1976.

Panov,B. Gorçevski,A. Boşkovik,M. **Tarih VI Sınıf .** Skopje: Prosvetno Delo, 2002.

Panov, Branko. **6.Sınıf Tarih Kitabı.** Üsküp: Prosvetno Delo Yayınevi, 1996.

Panov, Branko. **Tarih Sınıf 6.** Skopje: Prosvetno Delo, 1992.

Traykovski, Aleksandar . **Tarih Sınıf VII.** Skopje: Prsvetno Delo, 1996.

Velyanoski, Novica ve diğ. **TARİH Sınıf VIII.** Skopje: Prosvetno Delo, 1998.

Kitaplar

Bolat, Murat. “Siyasal Toplumsallaşmada Ders Kitaplarının İçeriği ve Etkileri (İnkılap Tarihi Kitaplarının İçerik Çözülmesi)”.Yüksek Lisans Tezi. İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

- Coşkun, Onur. “Polis Eğitim Kurumlarında Okutulan İnkılap Tarihi Ders Kitaplarının İçerik Analizi”. Yüksek Lisans Tezi. YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Hoca, Fadıl. “Makedonya Devlet Organlarında, Kamu Kuruluşlarında ve Eğitim Sisteminde Türklerin Katılım Oranı ile İlgili Mukayeseli Çalışma”. ADEKSAM-“Abdülhakim Hikmet Doğan” Eğitim, Kültür ve Sanat Merkezi. Gostivar , 2001.
- Köymen, Oya. (haz.) **Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.
- Oran, Baskın. (ed.) **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**. cilt II. 6.bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Pingel, Falk. **Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi-UNESCO**. çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.
- Üstel, Füsün. **Yurttaşlık ve Demokrasi**. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999.
- Vatandaş, Celalettin. **Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve Çokkültürlülük**. İstanbul: Değişim yayınları, 2002.
- Yerasimos, Stefanos. **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkaslar ve Orta-Doğu**. çev. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Makaleler

- Abbas, Bedri Zerrin. “Makedonya’da Türklerin Eğitimi (1912-1996)”. **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999.
- Demirtaş-Coşkun, Birgül; Türkoğlu, Emir. “Makedonya Bıçak Sırtında: Balkanlar’ın Eski “Model Ülke”si, Yeni İstikrarsızlık Unsuru mu?”. **Makedonya Sorunu: Düünden Bugüne**. haz. Murat Hatipoğlu. Ankara: ASAM yayınları, 2002.
- Hafız, Nimetullah. “Yugoslavya’da Türkçe Öğretim (Üniversite düzeyinde)”. **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999.
- Hoca, Fadıl. “Makedonya Eğitim Sisteminde Türkler ve Diğer Etnik toplulukların Katılım Oranları”. **Hikmet dergisi**. 2003/1 yıl 1 Mayıs Sayı 1.
- Hoca, Fadıl. ”Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. **Hikmet dergisi**. 2004/1 yıl 2 Mayıs Sayı 3.

- İggers, Georg. “20. yüzyılda Tarihyazımı”. **Tarihin Kötüye Kullanımı**. çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.
- Kaya, Ayhan; Tarhanlı Turgut. “Türkiye’de Azınlıklar ve Anayasal Yurttaşlık”. **Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**. der. Ayhan Kaya, Turgut Tarhanlı. İstanbul: TESEV Yayınları, 2005.
- Kaya, Fahri. “Makedonya’da Türkçe Yayın Hayatı”. **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999.
- Kuluri, Kristina. “Tarih Öğretiminde Ayrımcılığın İki Yüzü”. **Tarihin Kötüye Kullanımı**. çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.
- Lika, Salih. “Yugoslavya’da Türkçe Eğitim Hayatı (İlkokul ve ortaokul düzeyinde)”. **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998) Bildiriler**. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999.
- McKellar, Ian. “Neden Tarih Öğretiyoruz?”. **Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar**. İstanbul : Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.
- Oran, Baskın. **Türkiye’de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık ve Demokrasi Eksenli Bir Yaklaşım: Uluslararası Konferans Tebliğleri, 9-10 Aralık 2005, İstanbul**. haz. Derya Demirler, Mert Kayhan. İstanbul: TESEV Yayınları, 2006.
- Rusi, Iso. “Macedonian Story: To The Conflict In 2001 And Beyond”. **Proceedings of the International Conference on the Potential Crisis And Conflicts in the Western Balkans, December 14th, 2004, İstanbul**. ed. Nurşin Ateşoğlu Güney, Fuat Aksu. İstanbul: OBİV, 2005.
- Silier, Orhan. “Açılış Konuşması”. **Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar**. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.
- Starova, Arian. “Security Issues in the Western Balkans”. **Proceedings of the International Conference on the Potential Crisis And Conflicts in the Western Balkans, December 14th, 2004, İstanbul**. ed. Nurşin Ateşoğlu Güney, Fuat Aksu. İstanbul: OBİV, 2005.
- Todorova, Maria. “Bulgar Tarih Yazıcılığında Osmanlı Dönemi”. **Tarih Eğitimi ve Tarihte “Öteki” Sorunu**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.
- Turan, Ömer. “Makedonya’da Türkler”. **Makedonya Sorunu: Dünden Bugüne**. haz. Murat Hatipoğlu . Ankara: ASAM yayınları, 2002.
- Uzgel, İlhan. “Balkanlarla İlişkiler”. **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**. Ed. Baskın Oran. C.II. 6. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Ülger, İrfan Kaya. “Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990’lı yıllar”. **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**. ed. İdris Bal. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Ülger, İrfan Kaya. "Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990'lı yıllar". **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**. ed. İdris Bal. İstanbul: Nobel Yayınları, 2004.

Varrnnes, Fernand de. "Recurrent Challenges to the Implementation of the Interstate Peace Agreements". **New Balkan Politik**. vol 8. Skopje :2003.

Writh, Laurent. "Tarihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek". **Tarihin Kötüye Kullanımı**. çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2003.

İnternet kaynakları

"Alternativen izvestaj za sostojbata na nacionalnite malcinstva vo Republika Makedonija", Mart 2004.
http://www.sonce.org.mk/publikacii/Alternativen_izvestaj_za%20sostojbata_na_malcinstvata vo_RM/Alternativen%20izvestaj%20za%20sostojbata%20na%20nacionalnite%20malcinstva%20vo%20Republika%20Makedonija.PDF [5.11.2007].

"Analyses of the Educational Sector and Recommendations". Policy Dialogue Initiative - Education Working Group (March/November 2004) Skopje, 2004.
http://www.ecmipolicydialogue.org.mk/recommendations/ALL_Education_Final_12_06.pdf [15.11.2007].

"Nacrt –Nacionalen plan za akcija za pravata na decata vo Republika Makedonija 2006-2015 godina" Dekemvri 2005, Skopje.
<http://www.sobranie.mk/uploads/dokumenti/146%2007-1138-1%20Nac.%20plan%20za%20pravata%20na%20decata%202006-2015%20god.doc> [15.10.2007].

"Osnovni i sredni ucilista vo Republika Makedonija vo krajot na ucebnata 2005/2006 godina" – Skolstvo, Statistiki po oblasti.
<http://www.stat.gov.mk/statistiki.asp?ss=06.01&rbs=4> [5.12.2007].

"Yeni DOKUZYILLIK ilköğretim okulu". www.bro.gov.mk, [20.11.2007].

Adamcevska, Snezana. "Obrazovaniето i mladite vo Republika Makedonija". Evropski Centar za Malcinski Prasanja – ECMI. Skopje, Januari 2004.
www.see-educoop.net/education_in/pdf/workshop/tesee/dokumenti/Izvestaj%2001%202004.pdf [01 11. 2007].

Angeloska-Galeska, Natasa. "Sistem za strucno obrazovanie i obuka na nastavnici vo Republika Makedonija". **Katalog na sistemite za strucno obrazovanie i obuka na nastavnicite vo Jugo-Istocna Evropa**. Ed. Soren Nilsen, Natasa Angeloska-Galeska. Evropska Fondacija za Obuka. www.see-educoop.net/education_in/pdf/workshop/tesee/dokumenti/ETF%20Cat-RM-mak.pdf [15.11.2007].

Avrupa Konseyi web sites. <http://www.avrupakonseyi.org.tr/> [02.01.2008].

Makedonya Cumhuriyeti Anayasası, 1991.

<http://www.sobranie.mk/mk/default.asp?vidi=ustav> [15.09.2007].

Makedonya Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu.

<http://www.stat.gov.mk/popis2002> [10.10.2007].

Demir, Nesrin. “Avrupa Konsey Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi”. http://eab.ege.edu.tr/pdf/6_2/C6-S2-M14.pdf [02.01.2008].

Vergin, Nur. “Anayasal Vatandaş’lık ne demektir”. **Entelektüel Bakış**. 26 Aralık 1996. <http://www.milliyet.com.tr/1996/12/26/entel/ana.html> [15.10.2007].

Ohri Çerçeve Anlaşması- FRAMEWORK AGREEMENT, 13.08.2001

http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Police_and_internal_security/Police_cooperation/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp [10.09.2007].

Oral, Murat. “Makedonya Cumhuriyeti Ülke Profili”.

http://www.tika.gov.tr/yukle/dosyalar/ULKERAPORLARI/Makedonya_UlkeRaporu.pdf [20.12.2007].

Zakon za izmenuvanje i dopolnuvanje na Zakonot za sredno obrazovanie.

(Ortaöğrenim yasa değişikliği). (**Sl.vesnik na R.M. br. 49**)

http://www.mon.gov.mk/mk/obrazovanie/edukativen_sistem [18.04.2007].

ÖZGEÇMİŞ

Ayfer Arif Müftü, 23 Ağustos 1979 yılında Ohri’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini doğduğu kentte tamamladı. İktisat alanındaki yüksek öğrenimini ise Üsküp Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi – İktisat Fakültesi’nde yaptı.

2002 yılında Makedonya Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu’nda çalışmaya başladı, 2003 yılından itibaren ise Eğitim ve Bilim Bakanlığı’nda çalışmakta. Çalışması boyunca birçok uluslararası konferansa katılmış, Ekim-Aralık 2006 döneminde ise Brüksel’de Stability Pact for South East Europe bürosunda, Eğitim masasında çalışmıştır.

Küçük yaşlardan itibaren yer aldığı sivil toplum kuruluşlarındaki faaliyetlerine halen devam etmektedir.

Ayfer Arif Müftü, evli ve bir kız çocuğu annesidir.